

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

OBOR: HISTORIE-FILOZOFIE

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**REFLEXE PROMĚN SPOLEČENSKÉHO
POSTAVENÍ ŽEN NA MORAVĚ V PRVNÍ
POLOVINĚ 20. STOLETÍ V DOBOVÉM
ŽENSKÉM TISKU**

**REFLECTION OF CHANGES OF THE SOCIAL
POSITION OF WOMEN IN MORAVIA
DURING THE FIRST HALF OF THE 20th
CENTURY IN PERIOD WOMEN'S PRESS**

Vypracovala: Bc. Lucie Bořutová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Akademický rok: 2008/2009

OBSAH

• Úvod	
➤ Stav výzkumu – literatura	4
➤ Prameny	8
➤ Cesta k zrození moderní ženy	14
• Sféra rodiny	
➤ Domácí práce jako samozřejmost	18
➤ Žena a boj proti alkoholismu	26
➤ Rozluka manželství – ano, nebo ne?	32
• Veřejná sféra	
➤ Vzdělání pro ženy?	41
➤ Povolání versus mateřství	52
➤ Volební právo pro ženy! A co dál?	64
• Závěr	73
• Seznam pramenů, literatury a internetových zdrojů	81

ÚVOD

Ženská problematika už není bílým místem v českých dějinách jako ve 20. století, ale zahraniční literatura týkající se ženské otázky je pestřejší. Avšak problematice společenského postavení žen a jejímu vztahu k veřejnému životu jako takovému v období první Československé republiky byla v České republice jako komplexnímu problému, ale i jako dílčím tématům, věnována malá pozornost.¹ Ale pokud chceme zkoumat historii, musíme do ní zahrnovat všechny aspekty a problémy, abychom dostali ucelený historický obraz daného období. Proto nemůže být ženská otázka odstrčena do pozadí.

Úkolem mé diplomové práce je sledovat působení žen z katolického a liberálně-pokrokového² prostředí. Konkrétně sleduji jejich vliv na společnost a zpětně společnosti na ně na základě dobového ženského tisku z prostředí Moravy.

Časové vymezení mé práce spadá do první poloviny 20. století, ale zaměřuji se především na léta 1900-1938. Přelom 19. a 20. století je ve znamení prvních zjevných počátků ženské emancipace³ a rok 1938 je považován za mezník v českých dějinách.

Profilovou lokací mé diplomové práce se stala Morava. Jako těžiště mého zájmu jsem určila ženská periodika zaměřená na katolické a liberálně orientované ženy, jež většinou vycházela pod záštitou ženského spolku. Na Moravě spíše převládalo konzervativní (tradiční) prostředí, avšak s postupem času sem pronikaly i jiné proudy. Kromě liberálně-pokrokového proudu zde působil i proud komunistický. Komunistický proud ženského hnutí, i jejich tisk, měl velmi blízko k názorům pokrokových žen. Ve většině bodů se s nimi shodoval, avšak nikdy se k hnutí organizačně nechtěl nebo lépe řečeno nemohl připojit kvůli politicko-ideologickým důvodům. Určující pro komunistické ženské hnutí byla politika strany, jež neumožňovala spojení liberálního a komunistického hnutí. Komunismus je založen na teorii třídního boje. Kapitalisté, kteří byli víceméně představiteli liberálně-pokrokového hnutí, a proto představovali „buržoazii“, vykořisťovali dělníky, kteří byli středem zájmu komunistického hnutí. Tudíž nebylo možné, aby se

¹ BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc 2001, s. 7.

² Pojem liberální a pokrokový jsou ve své podstatě pro dané období totožné.

³ Rok 1900 je brán jen jako chronologický mezník, kterým oficiálně začíná 20. století, jež je předmětem mého zájmu.

dané směry podporovaly, anebo sloučily dohromady.⁴ Komunistický proud, stejně jako odraz působení ženského hnutí na venkově, ponechávám stranou.

Má práce podává reflexi vývoje společenského postavení žen, respektive jak se měnila jejich role ve společnosti, na Moravě v průběhu první poloviny 20. století v dobovém ženském tisku z katolického a liberálně-pokrokového prostředí. Prostřednictvím studia vybraných tiskovin se snažím proniknout do ženských společensko-politických aktivit a zjistit, jak se jejich postavení a role měnily v průběhu rozvoje moderní společnosti. Dále srovnávám reakci na dobové problémy, které se v ženských periodikách objevují. Zároveň mě zajímá i způsob, jakým dobové problémy řešily. Časopisy orientované na pokrokové ženy měly povětšinou jiné názory na problémy jako například rozluka manželství než časopisy určené katolickým ženám. Díky čemuž se mi naskytla možnost názory, které byly v časopisech publikovány, komparovat. Stejně tak jsem získala možnost sledovat změnu názorů na dané problémy v období před a po první světové válce.

Nejdříve poukazuji na stav výzkumu a charakterizuji literaturu a prameny, které se váží k mému tématu. Zmiňuji se také o ženské emancipaci zejména v druhé polovině 19. století, jelikož tyto informace jsou prospěšné pro pochopení a lepší orientaci v tématu, jemuž se ve své práci věnuji. Poté přistupuji k hlavnímu tématu – vymezila jsem si nejdůležitější problémy daného období, rozdělila je na problémy spadající do sféry rodiny a do sféry veřejného života a na nich jsem se pokusila ukázat společenskou, ale i politickou aktivitu a situaci žen. Problémy jsem vybírala na základě množství článků, které se jim věnovaly. Dalším z důležitých kritérií bylo, že problémům se musely věnovat časopisy katolicky i pokrokově orientované. Většina zvolených témat byla již v literatuře sledována, ale v jiném období nebo z jiného úhlu pohledu. Ze sféry rodiny jsem se zaměřila na problémy domácích prací, alkoholismu a manželské rozluky. Do veřejné sféry jsem pak zařadila typická diskutovaná témata – vzdělání, zaměstnání a politika. Problémy, čili témata týkající se veřejné sféry jsem řadila chronologicky. Nejprve se ženy začaly zajímat o své vzdělání, aby získaly lepší práci. Pak bojovaly za možnost pracovat na místech, která jim nebyla dříve určena. Nakonec bojovaly za volební (hlasovací)⁵ právo a možnost podílet se na politické moci. Ve sféře rodiny jsem problémy seřadila podle toho, do jaké míry s ní byly spjaty. Problém alkoholismu byl vnímán jako celospolečenský

⁴ Za kompromis obou směrů lze považovat program sociální demokracie.

⁵ Tyto dva termíny jsou totožné.

problém a byl diskutován na různých úrovních. Manželská rozlučka se řešila dokonce na půdě parlamentu. Domácí práce byly typickým tématem ve všech ženských časopisech.⁶ V periodikách se odrážely nejen názory na uvedené problémy, ale také návrhy na způsoby, jak je řešit. Naskytl se mi tak prostor, jak už jsem se zmiňovala výše, komparovat nejen situaci před a po první světové válce, ale také možnost srovnat reakce a způsoby řešení daných problémů v katolickém a liberálně orientovaném ženském tisku.

Stav výzkumu – literatura

Na území dnešní České republiky nebyla v předešlém století ženské otázce věnována taková pozornost jako v západním světě. Ale nyní se snažíme dostat na roveň západu, kde výzkumy probíhají už od sedmdesátých let 20. století.⁷

V České republice má výzkum ženské problematiky počátky v devadesátých letech 20. století. Zájem o danou problematiku projevil především Ústav hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze. Skupinu, jež daný zájem projevila, vedla Renata Wohlgemuthová. Byly organizovány volitelné přednášky a semináře a vydávány sborníky ve spolupráci s Nadací Gender Studies, která v České republice taktéž působí od začátku devadesátých let 20. století. Dějiny feminismu byly vypisovány na FF UK v Praze od roku 1991 a od roku 1994 bylo v rámci Ústavu hospodářských a sociálních dějin zřízeno Středisko pro studium dějin ženského emancipačního hnutí.⁸ V roce 1998 bylo Akademickým senátem FF UK schváleno zřízení Centra genderových studií, které působilo jako samostatné pracoviště při Katedře sociální práce na FF UK v Praze. Počínaje školním rokem 2000/2001 nabízelo CGS FF v rámci sociální práce oborovou magisterskou specializaci sociální práce – gender studies, která byla prvním kompaktním studijním programem v oboru gender studies⁹ v České republice. Kromě již zmíněné specializace nabízelo všechny své kurzy i jako volné výběrové semestrální přednášky a semináře všem studentům, nejen studujícím na FF.

⁶ Rady pro domácnost se objevují i v dnešních časopisech určených pro ženy.

⁷ Srovnej BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc 2001, s. 8.

⁸ Tamtéž, s. 8.

⁹ Neexistuje přesný český ekvivalent k pojmu *gender studies*, většinou se pojem vůbec nepřekládá, anebo se používá označení *ženské studie* či *dějiny ženy*.

Cílem centra bylo poskytovat studujícím FF UK možnost systematického, akademického studia teoretických a metodologických nástrojů pro zkoumání genderových otázek v historické perspektivě s ohledem na kulturní a etnické aspekty dané problematiky. Nicméně v roce 2003 Akademický senát FF UK existenci Centra genderových studií zrušil s odůvodněním, že genderová studia nejsou obor, který by FF UK ve své koncepci chtěla rozvíjet. Genderová studia se tak přesunula na Fakultu humanitních studií UK, kde získala plnou podporu vedení fakulty. V současné době na FHS jsou programy jak bakalářského, tak magisterského studia. První ročník zahájil studium v zimním semestru 2005.¹⁰

Kromě Prahy je možné gender problematiku studovat na Pardubické univerzitě. Univerzita nabízí na katedře historických věd filozofické fakulty v magisterském navazujícím studijním programu možnost zabývat se gender studies v rámci oboru kulturní dějiny od zimního semestru 2002/2003. Gender studies jsou jedním z modulů, jež lze v rámci oboru kulturní dějiny studovat.¹¹

V září roku 1999 se konal 8. sjezd historiků ČR v Hradci Králové, kde byla jedna sekce věnována i Dějinám žen, kterou řídila Dana Musilová. Výsledky svého výzkumu pak představily Milena Lenderová, Dana Musilová a Jana Burešová.¹²

Velkým přínosem pro studium ženské otázky na počátku 20. století v prostředí České republiky je i edice Gender sondy.¹³ V dnešní době probíhá i projekt, který se soustředí na postavení žen za komunistického režimu. Projekt se nazývá Paměť žen a je založen na rozhovorech s ženami, jež žily v době komunismu. Vedoucím projektu je Pavla Frýdlová.¹⁴

Pokud se zaměříme na první krůčky odborné literatury věnované gender problematice, zjistíme, že v českém prostředí vycházely nejdříve práce zaměřené

¹⁰ Další informace naleznete na: http://www.fhs.cuni.cz/gender/o_nas.html, 21. 1. 2009.

¹¹ Více informací naleznete na: <http://khv.upce.cz/>, 2. 2. 2009.

¹² BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc 2001, s. 9.

¹³ V rámci této edice vyšly knihy *Spoutaná rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznicí* (2006) autorky Kateřiny Nedbálkové, společné dílo Petry Hanákové, Libuše Heczkové a Evy Věšínové *V bludném kruhu: mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity* (2006), *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělání a dívčí spolky v Praze v 19. století* (2005) od Marie Bahenské, a v neposlední řadě kniha Jany Malinské *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století* (2005).

¹⁴ Vyšly již knihy od Pavly Frýdlové: *Ženy mezi dvěma světy: deset životních příběhů žen, které odešly do ciziny a po letech se vrátily* (2008), *Ženám patří půlka nebe* (2007), *Ženská vydrží víc než člověk: dvacáté století v životních příbězích deseti žen* (2006) a dva díly knihy *Všechny naše včerejšky: paměť žen* (1998). Srovnej BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc 2001, s. 9.

spíše demograficky a sociologicky, především z pera Pavly Horské.¹⁵ Historickou práci poté představuje kniha, která byla napsána na základě série článků o úloze ženy v dějinách, které vyšly v časopise *Dějiny a současnost*. Knihu sepsal Josef Polišenský a byla vydána pouze slovensky v roce 1972 pod názvem *Ženy v dějinách lidstva*.¹⁶ Když v průběhu devadesátých let došlo k dalšímu oživení zájmu o ženskou otázku, byla kniha upravena a vydána v nové verzi v roce 2000 pod názvem *Velké a malé ženy v dějinách lidstva*. S Polišenským tentokrát spolupracovala Sylvia Ostrovská. Přínosem je i obsáhlá kniha Stanislava Kostky Neumanna *Dějiny ženy*, která pojednává o ženě od počátku věků až do jeho doby, plus byl vydán dodatek v roce 1999, který činí sondu i do 20. století. Velmi zajímavé informace obsahuje i v angličtině psaný biografický přehled společensky angažovaných a významných českých žen (např.: medailonky Magdaleny Dobromily Rettigové, Boženy Němcové atd.) *Women of Prague. Ethnic Diversity and Social Change from the Eighteenth Century to the Present* (1995).¹⁷ Pokud máme zájem o zahraniční literaturu týkající se genderu všeobecně, neměli bychom zapomenout na knihy *Zrození moderní ženy* (2005) a *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti* (2007). Obě knihy jsou však zaměřené spíše na prostředí západní Evropy. Nicméně obsahují základní informace o ženské otázce.

Jedním z cenných a prvních příspěvků k ženské otázce v českém prostředí je sborník *Žena v dějinách Prahy*. Jedná se o sborník příspěvků z konference pořádané Archívem hlavního města Prahy v roce 1993 a sleduje období od středověku až po 20. století.¹⁸ Výbornou publikací pro studium ženské otázky v období první Československé republiky je práce Jany Burešové *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století* (2001), která nabízí téma v širším kontextu a podává přehled o společensko-politických aktivitách žen na základě činnosti ženských spolků.

¹⁵ Například díla: *Naše prababičky feministky* (1999), *Tři století feminismu* (1995), *Ženy v evropských dějinách* (1994), *Rozhovor mezi filozofkou a historičkou o ženské otázce v Čechách* (1992), *Za práva žen* (1992), *Česká žena očima statistiky za posledních sto let* (1991), *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy* (1990), *K ekonomické aktivitě žen* (1983).

¹⁶ BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc 2001, s. 12.

¹⁷ Tamtéž, s. 11.

¹⁸ Tamtéž, s. 12.

Kromě Jany Burešové se ženské otázce na přelomu 19. a 20. století věnuje například Dana Musilová,¹⁹ Milena Lenderová,²⁰ Pavla Vošáhlíková,²¹ Marie L. Neudorfllová,²² Jana Malinská²³ a další. Avšak větší množství publikací je věnováno 19. století, kdy se rodila ženská emancipace. Dvacáté století zůstává méně probádané, ale dějiny ženské otázky ve 20. století nelze sledovat bez století devatenáctého. Publikace věnující se 19. století jsou inspirací a odrazovým můstkem pro studium století dvacátého.

Je potěšující, že o ženskou otázku je stále větší zájem a poslední dobou patří k profilovým tématům. Důkazem jsou nové publikace, ale i překlady zahraniční literatury věnované tomuto tématu. Nejvíce publikací vycházelo spíše ke konci 90. let 20. století, kdy už byla ženská problematika brána jako zcela adekvátní historický problém. Dále to dokazuje množství seminářů,²⁴ jež jsou mezi volitelnými předměty univerzit a zájem z řad studentů, zejména dívek, které si volí jako téma svých prací ženskou otázku.²⁵ Od roku 2003 je možné gender studies navštěvovat na vysoké škole (Pardubická univerzita, katedra historických věd, viz výše). A v roce 2006 vznikla samostatná katedra genderových studií (FHS UK, katedra genderových studií, viz výše). Zájem o dějiny žen vzrostl i celosvětově. Ženy „se studují“ z nejrůznějších aspektů, v různých časových obdobích. Kromě historiků je velký zájem projevován i u sociologů, demografů,²⁶ kulturních, právních, lékařských historiků, historiků umění atd.²⁷

Na druhou stranu, i přes veškeré výzkumy a zájem o ženskou otázku jsou ženy z hlediska historie vnímány pořád jen jako divačky, i když občas pokřikující, či utěšující, anebo povzbuzující. Jeviště nadále patří mužům.²⁸ Avšak má práce chce

¹⁹ Například: *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939* (2007).

²⁰ *A ptáš se, knížko má...: ženské deníky 19. století* (2008), spolu s Karlem Rýdlem napsala knihu *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století* (2006), sborník *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století* (2002), *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století* (1999).

²¹ Například: *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* (1996).

²² Například: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci* (1999).

²³ Například: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdelání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století* (2005). Ke všem autorkám jsem vybírala jen publikace, které se týkaly tématu, nikoliv články.

²⁴ Například na Univerzitě Palackého v Olomouci semináře Jany Burešové nebo Jitky Mašátové.

²⁵ Je zajímavé, i když asi ne překvapující, že o ženskou problematiku se zajímají především ženy, i když na území Čech a Moravy byla tradice „mužských feministů“, kteří se zajímali o ženskou problematiku a ženy v jejich boji podporovali. Souviselo to především s národní emancipací.

²⁶ U nás projevovali zájem o ženskou problematiku jako první.

²⁷ Srovnej BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc 2001, s. 20.

²⁸ ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005, s. 10.

upozornit na to, že historie patří i ženám a že i přes omezené pole působnosti dokázaly zasahovat do stavu společnosti (zejména po té, co získaly hlasovací právo). Protože historie je tvořena muži i ženami. A na druhou stranu „*ženská otázka je také mužskou otázkou.*“²⁹ Dějiny žen nejsou úplně bez dějin mužů a naopak. Ženu musíme zkoumat v rámci celé společnosti. Stejně tak nebudeme mít ucelený obrázek společnosti daného období, pokud do něj nezařadíme ženu. Historie není jen mužská, nebo ženská, ale je mužská i ženská. Žena 19. století, ale i žena první poloviny 20. století, zajisté měla vymezené své místo – domov, soukromou sféru a měla (tedy spíše neměla) svá práva a povinnosti, tudíž patřila do společnosti, stejně jako žena dnešní. Jen nepatřila do veřejné sféry. „*Zabývat se ženským prvkem ve společnosti považují za důležité ve smyslu snažení o nejúplnější a nejpestřejší obraz doby a její atmosféry.*“³⁰ S uvedeným tvrzením musím souhlasit. Jak už jsem se zmiňovala, je důležité doplňovat historický obraz kousek po kousku. A jak říká čínské přísloví: „*Ženám patří půlka nebe.*“

Prameny

Pramenná základna pro dané téma je velmi široká. V Moravském zemském archívu v Brně jsou uloženy materiály zejména k činnostem ženských spolků. Avšak já sleduji reflexi proměn společenského postavení žen v dobových ženských periodikách vydávaných v letech 1900-1938 na území Moravy, které mi podají rovněž kvalitní informace. Zaměřím se na periodika orientovaná na ženy z katolického a pokrokového prostředí. Všechna potřebná periodika jsou dostupná ve Vědecké knihovně v Olomouci. Prameny jsem charakterizovala podle míry důležitosti.

Morava, na rozdíl od Čech, byla vždy spojena s katolickou církví a vždy zde převažoval konzervativní způsob života, i když katolických časopisů zaměřených přímo na ženy nebylo tolik jako liberálně orientovaných. Avšak katolická periodika měla „delší trvanlivost“. Nemuselo jich být tolik, protože se dlouho vydávaly.

²⁹ BOCKOVÁ, Gisela: *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*. Praha 2007, s. 7. Stejnou větu často pronášel i Masaryk.

³⁰ BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc 2001, s. 13.

Naopak pokrokové časopisy vesměs vznikaly a zanikaly, většinou z finančních důvodů.

Katolický tisk se vyznačoval především tím, že v ženách probouzel touhu po mateřství. Přímo ženy nabádal, aby se obětovaly pro blaho jiných a cílem jejich života bylo vdát se a být dobrou manželkou a hlavně matkou. Po roce 1920, kdy bylo ženám přiznáno hlasovací právo, byly ženy pojímány jako prostředek pro agitaci dalších voličů lidové strany a samozřejmě byly samy vyzývány, aby volily jediné lidovou stranu.

Hlavní týdeník katolických žen byl vydáván pod záštitou Svazu katolických žen a dívek Moravy, Slezska a Hlučínska³¹ nazvaný nejprve *Moravská žena* (1919-1926) a později přejmenován na *Křesťanskou ženu* (1927-1941). Týdeník byl vydáván v Brně a redakci zařizovala Karla Obršlíková, později Karel Dvořáček, Františka Menšíková a poslední ročník (1940-1941) byl redaktorem Rostislav Petera. Týdeník nebyl příliš obsáhlý (8 stran ve formátu A4, od 9. ročníku, kdy byl týdeník přejmenován, má 12 stran), avšak plný zejména politických informací. Nebyl nijak zdobný, převažoval novinový styl. Avšak nechybělo mu nic z toho, co obsahovala ženská periodika – román na pokračování, rady pro domácnost, výchovu, výživu, listárnu apod. *Moravská žena* měla podtitul *Kulturně politický týdeník*, který přesně vypovídal o jejím charakteru. Zejména v období voleb se týdeník jen hemžil propagacemi lidové strany a výzvami, aby ženy šly k volbám a podpořily tak Československou stranu lidovou. Což naznačuje úzkou vazbu na lidovou stranu již od počátku vydávání časopisu. Redakce časopisu a autoři článků se taktéž snažili o politické vzdělání žen – např. informace o člencích vlády nebo jiné politické informace z domova i ze zahraničí, informace o politických stranách atd. Zajisté nechyběly články věnované katolickému náboženství. Postupem času se politický nádech týdeníku vytrácí, objevuje se vždy až s příchodem voleb nebo pokud se odehrávala významná politická událost – výročí ČSR nebo poté roku 1938 Mnichov. Bohužel, i když za daných okolností ne překvapivé, v číslech z let 1940-1941 se mezi významnými výročími objevují i narozeniny Adolfa Hitlera. V pozdějších číslech se tedy ke slovu dostaly spíše rady pro domácnost a výchovu, recepty a

³¹ Svaz katolických žen a dívek Moravy, Slezska a Hlučínska byl založen na podzim 1924 v Brně, takže předtím časopis pod jeho záštitou vycházet nemohl. O rok později byl založen Svaz katolických žen a dívek Republiky československé. Právě přechod pod záštitu svazu měl za následek přejmenování časopisu. Více BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc 2001, s. 213.

informace o působení Svazu, jelikož *Křesťanská žena* měla podtitul *List svazu katolických žen a dívek ČSR*. Za zmínku stojí ještě rubrika nazvaná Různé zprávy, kde se většinou objevovaly zprávy v dnešní době typické pro bulvární tisk.³² Týdeník se však od počátku potýkal s nedostatkem financí, což se projevilo častými reklamami a inzercemi, které zabíraly pomalu více místa, nežli články. Nicméně, *Moravská/Křesťanská žena* se stala v období první republiky nejdůležitějším katolicky orientovaným časopisem na Moravě. V Čechách paralelně vycházela *Československá/Katolická žena*.

Druhým velmi důležitým katolickým časopisem byla *Eva* (1904-1925, poté byl vydáván v Praze pod stejným názvem), který byl však odlišný, už z toho důvodu, že se na něm podílel Karel Dostál-Lutinov,³³ představitel katolické moderny, jež se snažila o reformu katolické církve. Podnázvy časopisu³⁴ se měnily a s nimi i charakter časopisu, i když ne příliš významně. Karel Dostál-Lutinov byl i zárukou, že v časopise nebude chybět poezie, ani umělecké ilustrace. Lutinov sám měl slabost pro umění jakéhokoliv druhu a snažil povznést katolickou literaturu na světovou úroveň. *Eva* spadala pod správu časopisu *Nový život*, což byl hlavní časopis katolické moderny. *Eva* byla celkem obsáhlý měsíčník – přibližně každé číslo 32 stran, kolem 60, pokud se jednalo o dvojčíslu. Nejprve byl časopis v rukou Marie Kavánové a Aloise Kolíska a byl vydáván v Prostějově.³⁵ Od druhého ročníku, pátého čísla vedl časopis Bedřich Konařík, kterého vystřídal v roce 1911 (8. ročník) Ladislav Zamykal, který zůstal v čele časopisu až do roku 1925, kdy byla *Eva* přesunuta do Prahy (redaktor Vilém Bitnar). S příchodem Ladislava Zamykala časopis ubral na zdobnosti a přidal na informovanosti. Časopis byl od začátku zaměřen intelektuálně – poezie, krásná literatura (česká i zahraniční), umělecké ilustrace. Na svou dobu byl graficky na vysoké úrovni (tím se vyznačoval i časopis *Nový život*), jelikož Lutinov dokázal sehnat ty nejlepší výtvarníky. Časopis se také rozsáhle zabíral otázkou ženské emancipace a podporoval ji, čímž se odlišuje od běžného katolického tisku.

³² Lze zde najít titulky jako: Za živa pohřbena, Propuštěný dělník zdědil 408 mil. Kč, Aprílové proměnlivé počasí apod.

³³ Více informací například: MAREK, Pavel: *Jsem disgustován...: vzájemná korespondence Sigismunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova*. Olomouc 2002. Nebo MAREK, Pavel: *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí: nástin života a díla vůdčí osobnosti českého katolického modernismu*. Třebíč 1998.

³⁴ Nejprve *Měsíčník pro vzdělání českých žen a dívek*, od roku 1907 *Sborník pro umění a zábavu se zřetelem k ženské otázce*, od roku 1910 *Měsíčník pro umění, vzdělání a zábavu se zřetelem k ženské otázce*, od roku 1911 *Ženský měsíčník pro umění, vzdělání, zábavu a ženské sociální otázky*, od roku 1923 *Ženský měsíčník*, od roku 1924 *Ženský vzdělávací měsíčník*.

³⁵ Od roku 1920 v Olomouci.

Avšak v časopise byla ženská emancipace pojímána spíše jako vedení ženy k tomu, aby byla dobrou matkou, a jedinou možností duchovního povznesení je náboženství. Nechyběly však ani odborné články o vzdělání, alkoholismu, výživě, zdraví, zprávy ze světa, ale také vtipy a hádanky na konci každého čísla. Stručně řečeno, měsíčník mohl ženě podat rozsáhlý všeobecný přehled. S postupem času časopis obsahoval více článků s katolickým nádechem, ale stále se především snažil povznést ducha ženy. Přílohy časopisu byly: *Katolická učitelka*, *Věstník organizační*, *Orlice*, *Naše domácnost*.

Jedním z dalších katolicky orientovaných časopisů byl *Domácí krb* (1900-1910). Tento časopis byl určen pro křesťanské československé rodiny. Redaktorem byl Jan Sudý. Byl vydáván jedenkrát do měsíce v Brně. Měsíčník byl celkem obsáhlý (24 stran, formát A4). Podával zprávy ze zahraničí i z domova, obsahoval hádanky a rady pro domácnost, ale hlavně zde byla propagována křesťanská víra. Uvedený pramen jsem k vypracování své práce nepoužívala.

I když liberálně orientované ženy měly jinou představu, co spadá pod pojem „emancipace ženy“, cíl byl celkem podobný. Tisk katolický i pokrokový se shoduje zejména v tom, že žena je nositelkou míru a může povznést společnost, dát jí ženský prvek. Avšak tisk orientovaný na ženy, jež se sdružovaly v liberálně-pokrokových spolcích, nevytyčoval ženám jen jednu roli – roli matky, ale snažil se posunout ženy dále. Podporoval pracující ženy, bojoval za hlasovací právo a dokazoval možnost skloubení mateřství a práce či dalšího vzdělávání. Na Moravě měl mimo jiné za úkol nabídnout ženám alternativu – aby neviděly možnost duchovního povznesení a emancipace jen v náboženství, ale i jinde. Je zajímavé, že na Moravě tisk pokrokových žen během 20. let 20. století nevychází, i když činnost ženských pokrokových spolků neupadá, ba právě naopak, jak je patrné z jiných zdrojů. Moravské pokrokové ženy publikovaly v jiném tisku, ne přímo zaměřeném na ženy nebo v ženských periodikách vydávaných v Čechách. Ženská periodika pokrokových žen na Moravě opět nastupují v 30. letech 20. století.

Jedním z hlavních časopisů pokrokových žen na Moravě byla *Ženská revue* s podnázvem *List pro otázku ženskou, ethickou, kulturní a sociální vůbec* (1905-1920), jež založila Zdenka Widermannová (později Wiedermannová-Motyčková) v roce 1905. Měsíčník, ale i hnutí pokrokových žen na Moravě, které bylo

organizačně zaštitěno roku 1910 vznikem Pokrokové organizace moravských žen,³⁶ měl působit jako alternativa pro ženy, které se většinou, pokud se vůbec angažovaly, připojily ke katolickému ženskému hnutí, jež mělo na Moravě převahu.³⁷ Časopis byl vydáván v Brně a jeho redaktorkou byla až do své smrti právě Zdenka Wiedermannová,³⁸ tudíž od roku 1916 (11. ročník) převzala redakci Ludmila Konečná. Od roku 1918 už byla redaktorkou Ludmila Kučerová a za vydávání zodpovídala Anna Tollnerová. Časopis byl celkem obsáhlý – asi 34 stran ve formátu A5. Opět zde nechyběly zprávy o spolkové činnosti, o výchově a školství,³⁹ o odborném a vyšším vzdělání pro ženy a dívky, ale také zprávy hospodářské, politické, sociální a etické. Časopis se snažil ženu vzdělat kulturně, společensky, ale i politicky. Jelikož nebyl závislý na náboženství nebo na konkrétní politické straně, články byly pestřejší a zbylo více prostoru na téma o boji za volební právo, koedukaci, informace o právech ženy, možnosti se vzdělávat, anebo pracovat, zprávy z domova i ze zahraničí. Časopis byl reprezentantem mladší generace ženského hnutí v českých zemích a opíral se především o názory T. G. Masaryka. I jejich hlavním mottem byl citát T. G. Masaryka: „*Žena budiž na roveň postavena muži kulturně, právně i politicky.*“⁴⁰ Nechybí však ani typické rady pro domácnost, recepty, články o zdraví, o módě atd. Přílohy byly: *Právo ženy, Učitelka, Žena v umění.*

Dalším z časopisů, který vycházel pod záštitou obnovené organizace Pokrokových žen, která se nyní jmenovala Zemská organizace pokrokových žen moravských,⁴¹ byl *Věstník Zemské organizace pokrokových žen moravských* (1932-1943). Jak sám název napovídá, tak časopis podával zejména informace o

³⁶ Pokroková organizace moravských žen, později Zemská organizace pokrokových žen moravských, byla odnoží Ženské národní rady, což byla organizace pokrokových žen, jež zastřešovala celé ženské liberální hnutí v Československu. Více BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století.* Olomouc 2001, s. 124.

³⁷ Katolické ženy však v tomto roce ještě organizačně zaštitěny nebyly. Až v roce 1924, kdy vznikl Svaz katolických žen a dívek. Srovnej NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci.* Praha 1999, s. 164-198.

³⁸ Zdenka Wiedermannová-Motyčková zemřela 16. 10. 1915; mimo jiné byla průkopkyní ženského vyššího vzdělání na Moravě. Více *Zakladatelky českého dívčího školství.* Bibliografický leták. Brno 1957.

³⁹ Většina stoupenkyň pokrokového hnutí byly učitelky.

⁴⁰ Srovnej MUSILOVÁ, Dana: *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939.* České Budějovice 2007, s. 16. Nebo NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci.* Praha 1999, s. 174.

⁴¹ Organizace byla ustanovena na sjezdu moravských žen ve dnech 8. - 9. 6. 1924. Pokrokové ženy dospěly k nutnosti obnovení celomoravské ženské organizace na základě dění ve společnosti, jelikož teorie byla jiná než praxe – ženy získaly rovnoprávnost na papíře, ale ne ve společnosti. Mám na mysli porušování § 106 Ústavy ČSR. Ženy měly stále problém získat zaměstnání, obzvláště když byly vdané apod. Srovnej BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století.* Olomouc 2001, s. 135.

činnosti a organizaci spolku. Vycházel nejdříve čtyřikrát ročně, výjimkou byl první ročník, kdy vyšlo šest čísel. Po té vycházel pětkrát do roka. Byl vydáván v Brně a redaktorkou byla Miroslava Dorazilová. Kromě činnosti, programu a organizaci spolku informoval také o významných politicích. Například celé číslo z roku 1937 bylo věnováno úmrtí T. G. Masaryka. Věstník také vždy ožíval informacemi o politice v době voleb. Nechyběly články o školství, vzdělávání, výchově, zaměstnání (i o volných místech), zprávy z domova i ze zahraničí atd.

Kvalitním časopisem, který však vycházel pouze jeden rok, byly *Ženské směry* s podtitulem *Ženská revue pro život, umění a kulturní hnutí*. Vycházely od roku 1903 do července roku 1904. Časopis vycházel v Kroměříži pod vedením Marie Kusákové a Heleny Lierové. Byl vydáván dvakrát do měsíce. Úkolem časopisu bylo podpořit ženské emancipační hnutí. Vydavatelky toužily po tom, aby se i na Moravě k němu připojilo, co nejvíce žen, ale jelikož vycházel jen jeden rok, je zřejmé, že snaha byla marná. Časopis měl 20 stran (později jen 15 stran) ve formátu A5. *Ženské směry* byly zaměřeny zejména na kulturu, proto nechybí informace o divadelních hrách, výstavách a jiných kulturních akcích. Nechybí ani odborné články, úvahy o ženské otázce, ukázky z beletrie české i zahraniční, recenze knih, rubrika ženské universum, kde bylo možno nalézt informace o snažení a pokroku ženského hnutí u nás i v zahraničí. Zajímavá byla rubrika karikatury, kde byly nejrůznější vtipy, autorkou byla žena Anna Benešová. Časopis výjimečně obsahoval románovou přílohu. Avšak byl laděn hodně radikálně.

Zajímavým časopisem, jenž nebyl určen přímo pro ženy, ale pro celou rodinu, byl časopis *Blesk*. Časopis není orientovaný přímo na ženskou otázku a emancipaci, ale zabývá se domácími spotřebiči, otázkami, jak ženám zjednodušit domácnost, jaký mají přístup ženy k vědě a technice a snaha ji ženám přiblížit. Podtitul časopisu zněl *Informuje o elektrických strojích a zařízeních pro domácnost, hospodářství, živnosti, průmysl*. Časopis vycházel nepravidelně v letech 1934-1937, většinou jednou za dva měsíce dvojčíslo. Časopis vydával podnik Skrat, jenž se zabýval právě výrobou elektrických domácích spotřebičů a jiných elektrických strojů. Proto nepřekvapí, že v časopise najdeme reklamy dané firmy. Číslo byla celkem obsáhlá – asi 31 stran ve formátu A5 (výjimka byl první ročník, který byl ve formátu A4). Vycházel v Zábřehu a redaktorem byl Hubert Macek a od 1937 Leonard Rýznar. Dané dobové periodikum nám umožňuje zase trochu jiný pohled na ženu a její postavení. Nejde zde ani o ideologii, či náboženství, ale pouze o ženu a

techniku. Jak už jsem naznačila, časopis se zabýval hlavně elektrickými přístroji, proto převažovaly články, jež informovaly o nových vynálezech, o elektřině jako takové, o tom, jak pečovat o elektrické přístroje, jak s nimi pracovat, jaký mají význam a hlavně o zásadách bezpečnosti práce s nimi. V časopise však nechyběla rubrika drobnosti pro ženy, veselý koutek a velmi zábavný, ale i poučný byl komiks nazvaný Skratulínek a Skratička, který vypovídal mnohé o postavení muže a ženy té doby.

Cesta k zrození moderní ženy

Devatenácté století bezpochyby představovalo první vlnu feminismu. Je to století plné strukturálních i ideologických změn – vědecká revoluce, rozvoj nových ekonomických, politických, filozofických teorií, státní a národní formování, industrializace, urbanizace, emancipace atd. Zejména v druhé polovině 19. století se vývoj řítí kupředu světelnou rychlostí. Rozvíjí se také nové debaty o povaze ženy a její roli.⁴²

Samozřejmě, že rozvíření nových debat na téma „žena“ měl kladnou i zápornou stránku. Lynn Abramssová ve své knize *Zrození moderní ženy* vyslovuje názor, že v 19. století byly ženy nejvíce utlačovány „(...) důsledkem vzestupu celoevropské ideologie, která vykázala ženám místo v domácnosti.“⁴³ Myšlenou ideologií je ideologie oddělených sfér – ženám náleží soukromá sféra (domov) a muži veřejná sféra (práce, politika a zábava).

Ženám byla tedy vymezena sféra soukromá, jež ženě předurčila plnění povinností spojených s domácím prostředím – reprodukce (rození dětí), mateřství (výchova dětí), starost o domácnost a manžela. V rámci toho však měla žena velkou moc. Děti byly pod jejím vedením, taktéž hospodaření s majetkem, například příprava jídla nebo úprava interiéru – hnízdění, stala se strážkyní domácího krbu. Byl to její svět, doslova. A také se stal odrazovým můstkem pro další posun. Ale samozřejmě nic není černobílé a ženy zasahovaly i do veřejné sféry.⁴⁴ Zejména prostřednictvím mateřství a vychovatelství pomáhaly utvářet národ.⁴⁵

⁴² ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005, s. 7.

⁴³ Tamtéž, s. 9.

⁴⁴ Tamtéž, s. 15.

⁴⁵ Toto bylo velmi důležité zejména pro českou národní emancipaci, kde ženy hrály důležitou roli jako vychovatelky k vlastenectví.

Zajímavá je také myšlenka, že pokud se budeme soustředit na skutečnosti jako změna pracovních příležitostí, přístup k majetku, moci, politice a občanským právům, zjistíme, že pro většinu žen převládala nad změnami spíše kontinuita.⁴⁶ Velké změny přicházejí až po první světové válce.

Na ženy 19. století se dá dívat jako na oběti i jako na původce dějů. Vytváří se napětí mezi aktivitou a pasivitou, jež je ústředním bodem studií věnovaných ženám.⁴⁷ „Ženy jako první musí poznat a uznat své postavení a pak se aktivně zasadit o to, aby utvářely svůj vlastní život.“⁴⁸ Jak už jsem tedy naznačila výše – ženino postavení v rodině se mělo stát odrazovým můstkem pro další působení.

Žena si přes vzdělání a zaměstnání rozšiřovala pole působnosti. Ale i když měla možnost studovat i pracovat, její práce doma byla pořád považována za hlavní. Navíc bylo pro ženu, zejména vdanou, těžké získat zaměstnání. Hlavní myšlenka téměř každé ženy bylo rychle se vdát a být „profesionální manželkou“. Avšak ženám bylo jasné, že dokud budou muži ovládat společensko-politický systém, pak budou vždy utlačovány, proto bylo nutné, aby bojovaly za hlasovací právo a vstupem do politiky začaly viditelně měnit společnost, která byla (je) patriarchální.

Rozvoj moderní společnosti umožnil ženám vstoupit na akademickou půdu, na trh práce a později na půdu vědy a politiky. Formování nových národů potřebovalo podporu žen. Byly pro ně důležité jako matky-vychovatelky budoucích vlastenců. Ženy se chopily příležitosti. Aby mohly vychovávat vzdělané muže, je přece třeba, aby samy byly vzdělané. Když už měly potřebné vzdělání, chtěly jej uplatnit v praxi, tedy v práci. Práce byla nutná zejména v chudších vrstvách – bylo třeba více peněz. Navíc, pro podnikatele byla žena vhodnou levnou pracovní silou. Ženy také někdy představovaly ekonomickou zátěž pro své příbuzné, pokud se nevdaly, proto bylo nutné, aby byly ekonomicky nezávislé i ženy ze středních vrstev.⁴⁹ A k uskutečnění konečného kroku se naskytla příležitost spolu s bojem za všeobecné hlasovací právo.⁵⁰

⁴⁶ ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005, s. 15. Kontinuita je také v historii spojována se ženami, kdežto změna s muži.

⁴⁷ Tamtéž, s. 16.

⁴⁸ Tamtéž, s. 16.

⁴⁹ Viz například BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Kapitola 4000 a 100 let dějin ženy – vstup do historie společenského postavení žen, s. 21-39.

⁵⁰ Viz například BOCKOVÁ, Gisela: *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*. Kapitola IV. Od sociálního k politickému programu, s. 168-227.

Volební právo bývá všeobecně vnímáno jako cíl, respektive jako prostředek k dosažení změny ve společnosti, emancipačního hnutí, ale zrovnoprávnění žen, ještě neznamena rovnost.⁵¹ Stereotypy upevňované po staletí nelze jen tak rozbít. Navíc teoretický zisk volebního práva neznamenal, že skutečnost se podle toho bude řídit. Ba právě naopak. Například po vzniku ČSR (ve 20. letech) se zvedla nová vlna emancipace a boje za aplikaci § 106⁵² ve společnosti.⁵³

„Emancipace ženy, má-li být sama sebou, nelze redukovat na plození a pokračování rodu nebo jen na samostatnost hospodářskou a právní nebo připodobnění ženy muži nebo na pouhý sex. Smyslem emancipace je uskutečnění ženy jako sebe samé. Vztah muže – ženy – společnosti měl charakter nesvobody všude tam, kde byla zdůrazňována jen část pojetí osobnosti, jak nám podává zřetelně historie – historia magistra.“⁵⁴

⁵¹ I v dnešní době přetrvává znevýhodňování žen na trhu práce a i dnes si většina žen musí volit mezi kariérou, nebo rodinou a dokonce i dnes je spíše ostudou, když žena vydělává více peněz než muž.

⁵² Hlava pátá. PRÁVA A SVOBODY, JAKOŽ I POVINNOSTI OBČANSKÉ. § 106. Rovnost. „1. Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.“ Ústava republiky Československé. Občanská výchova, svazek 10., s. 33.

⁵³ BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc 2001, s. 40.

⁵⁴ Tamtéž, s. 39.

SFÉRA RODINY

V první polovině 20. století byla sféra rodiny „přirozeným“ působištěm ženy.⁵⁵ Pro ženy bylo také důležité, aby si jako první vybojovaly rovnější postavení v rodině a teprve pak usilovaly o vstup do veřejného života. Kvůli uvedeným hypotézám jsem se rodinné sféře věnovala jako první.

Přestože byla sféra rodiny považována za ženskou sféru, ani zde neměla rovné postavení s mužem, jak jsem naznačila výše. Hlavou rodiny byl muž i podle občanského zákoníku.⁵⁶ Rodina byla považována za jakýsi zmenšený obraz státu a respektování hlavy rodiny pak legalizovalo nutnost respektování hlavy státu.⁵⁷ Avšak dobové tvrzení „muži stát, ženě rodina“⁵⁸ je se zákonem jaksí v rozporu. Žena totiž nebyla hlavou rodiny, a tudíž vlada v rodině jí nenáležela. Daný rozpor také rozpoutal další diskuse, co přesně je „ženská sféra“.⁵⁹

Do sféry rodiny jsem vybrala a zařadila problémy: domácí práce, alkoholismus a rozluka manželství.⁶⁰ Zmiňované problémy, kromě statusu domácích prací, byly řešeny nejen v ženských periodikách, ale také na půdě parlamentu. V širším pohledu to jsou totiž problémy týkající se celé společnosti, ale ovlivňovaly především rodinný život. Z tohoto důvodu jsem uvedené problémy zařadila do první sféry. O uvedené problémy se zajímal stát také proto, že rodina je základem státu a zdravé rodinné prostředí vychovává psychicky i fyzicky zdravé občany.⁶¹

⁵⁵ I po válce byla rodina pro ženu hlavní, i když oficiálně získala přístup také do veřejného života.

⁵⁶ Obecný zákoník občanský ze dne 1. června 1811 ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1925, HLAVA DRUHÁ, O manželském právu, práva a povinnosti manželů; zvláštní manželovy § 91 Muž je hlava rodiny. V této vlastnosti přísluší mu obzvláště právo vésti domácnost; náleží mu však také závazek, aby poskytoval manželce podle svého jmění slušnou výživu a zastupoval ji ve všech případnostech; manželčiny § 92 Manželka obdrží jméno mužovo a požívá práv jeho stavu. Jest povinna následovati muže do jeho bydliště, pomáhati, seč jest, v domácnosti a ve výdělku a, pokud toho vyžaduje domácí pořádek, sama plniti i dáti plniti opatření mužem učiněná. Staženo z <http://abonent.lexdata.cz/>, 17. 3. 2009.

⁵⁷ MOŽNÝ, Ivo: *Rodina a společnost*. Praha 2006, s. 14-15.

⁵⁸ BOCKOVÁ, Gisela: *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*. Praha 2007, s. 120.

⁵⁹ Tamtéž, s. 120.

⁶⁰ Všechny zmiňované problémy souvisí také s postavením ženy v rodině.

⁶¹ Na úvod ještě upozornuji, že pro větší přiblížení se minulosti a zkoumané době, jsem hojně užívala citací z dobových periodik. V časopisech se často objevovaly překlepy i chyby. Rovněž musíme brát v potaz užívání jiné gramatiky. Citace jsem přepisovala přesně tak, jak byly v časopisech publikovány, abych zachovala autenticitu. Pokud se jednalo o překlep, pak jsem do závorky jiným písmem napsala správné znění. Upozornění platí i pro následující kapitoly.

Domácí práce jako samozřejmost

Problému domácích prací⁶² jsem se věnovala jako první, protože očividně dané téma je nejvíce spojené s rodinnou, čili soukromou sférou. Domácnost⁶³ a práce s ní spojené byly neoficiálně královstvím ženy. Muž do nich většinou nezasahoval, i když u důležitějších problémů měl hlavní slovo on a hlavou rodiny byl ustanoven i zákonem.

Pro některé ženy nebyly domácí práce oblíbenou činností.⁶⁴ Problém je právě s tím, že byly brány jako samozřejmost a málokdy byly oceněny byť jen poděkováním.⁶⁵ Lidé vnímali domácí práce a starost o domácnost jako neproduktivní činnost.⁶⁶ Přesto vyplňovaly celý volný čas žen.⁶⁷ Starost o domácnost měla ženy naplňovat, s čímž pochopitelně některé nesouhlasily. Problém domácích prací a řízení domácnosti taktéž úzce souvisí s vnímáním rodiny a povinností jednotlivých rodinných členů.

V ženských časopisech, jak katolicky, tak liberálně orientovaných, se objevují nejen články, nýbrž i celé rubriky zabývající se radami pro domácnost. Časté jsou také úvahy nad statusem domácích prací a touha po jejich povznesení. Po první světové válce se pak vynořují nápady, jak ženám práci v domácnosti zjednodušit,⁶⁸ aby měly čas i na jiné věci a mohly rozvíjet také svou duševní stránku a uplatnit se ve veřejné sféře, která jim konečně byla plně otevřena. Objevovaly se názory, že domácí práce by neměly být brány jako samozřejmost a žena za ně má být oceňována, popřípadě i finančně. Uvedená idea se však nikdy nestala skutkem.⁶⁹

⁶² Pod pojem domácí práce můžeme zahrnout činnosti jako praní, žehlení, běžný úklid, vaření, ale také péče o děti a manžela, celková starost o fungování domácnosti, udržování domácnosti – nejen čistota, ale také doplňky, výzdoba atd.

⁶³ Domácnost může představovat jen manžela a manželku, popřípadě jakékoliv jedince žijící pod jednou střechou, ale rodina už představuje rodiče a děti. MOŽNÝ, Ivo: *Rodina a společnost*. Praha 2006, s. 18.

⁶⁴ Nutno však uznat, že v první polovině 20. století byly jedinou možností realizace ženy a byly tak pro ni zábavou.

⁶⁵ Uvedená tvrzení platí i do dnešní doby.

⁶⁶ Srovnej ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005, s. 129. Nebo NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 172.

⁶⁷ V dnešní době s rozvojem moderních domácích spotřebičů, jako je pračka, myčka apod. se ženě šetří čas, ale přesto stále poté, co žena přijde z práce, vykonává „druhou pracovní směnu“ v domácnosti.

⁶⁸ Například o domácích spotřebičích se nejvíce dovídáme z časopisu *Blesk*.

⁶⁹ I v dnešní době je plnění domácích prací považováno za samozřejmost a většinou je má provádět žena. Kromě zaměstnání a starosti o děti se žena automaticky stará i o domácnost.

Každý ženský časopis obsahoval rubriku, anebo alespoň několik článků týkajících se domácnosti či práce v domácnosti, protože v první polovině 20. století rozhodně nebylo běžné, aby ženy měly jiné zájmy než právě domácnost. V časopisech se tedy objevovaly rady, které měly ženám ušetřit práci, peníze, ale i čas. Nechyběly ani recepty a obzvláště za války byly například v *Křesťanské ženě* rozšířené tzv. válečné recepty, které radily, co můžeme nahradit, jak takové náhražky získat a hlavně, jak je upravit, aby byly chutné.

Pohled na povinnosti v domácnosti se u katolicky a liberálně orientovaných ženských časopisů lišil. Přesto nalezneme i společné cíle. Katolický tisk, stejně tak jako liberálně orientovaný, se snažil povznést status domácích prací. Avšak to neznamenovalo, že by ženy měly mít zájem o něco jiného než vlastní domácnost, kromě návštěv kostela a modlení nebo dokonce pracovat mimo dům. Tehdejší společnost vytvářela zdání, že „ženská práce mimo domov může vést pouze k tomu, že začne zanedbávat vlastní domov“.⁷⁰ Byla také spojovaná se špínou, únavou, zanedbanými dětmi i manželem.⁷¹ Katolické časopisy se také snažily ženy přesvědčit, že domácí práce jsou radostnou povinností, nikoliv utrpením. „*Jest tedy domácí hospodářství pro ženu nutností, ale ne nutností ponižující a jařmem otrockým. (...) Domácí hospodářství má býti ženě příjemnou povinností, má si v něm libovati, oddávatí se mu vážně a vesele.*“⁷² Katolicky orientované časopisy taktéž nabádaly ženy k plnění domácích povinností bez pomoci služek, protože pokud by využívaly služek na „špinavou“ práci, pak by se staly jen línými paničkami. „*Následkem této zahálky slábnou i tělesně a churaví, kdežto služky následkem tělesné práce tělesně sílí a prospívají.*“⁷³

V *Moravské* později *Křesťanské ženě* byla domácnosti vyhraněná rubrika Rady pro domácnost, kde se žena mimo jiné dověděla, jak vyhubit mravence, uvařit maso tak, aby bylo měkké, jak čistit nábytek apod. Uvedené rady se spíše soustředily na to, aby žena mohla co nejlépe udržovat pořádek v domě, aby působil útulně a celá rodina se tak cítila spokojeně. Hlavně bylo důležité, aby se cítil dobře manžel, protože právě útulný domov měl přimět manžela těšit se domů z práce a netoužit po

⁷⁰ ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005, s. 136.

⁷¹ Tamtéž, s. 136.

⁷² Rozmanitosti: Domácí hospodářství. *Eva*, 1905, roč. 2, č. 3, s. 56. Podobný článek na pokračování SVOBODA, Jan: Význam práce domácí. *Eva*, 1914, roč. 11, č. 2, s. 41-44, č. 3, s. 68-70, č. 4, s. 110-112, č. 5, s. 138-140. Autor článku se snažil ženy přesvědčit, že domácí práce mají svůj význam, že jsou důležité pro chod domácnosti i pro chod celé společnosti.

⁷³ SPIRAGO, Fr.: O postavení ženy ve společnosti lidské. *Eva*, 1904, roč. 1, č. 6, s. 92.

návštěvě hostince.⁷⁴ Manželka, popřípadě matka, je vládčyní domova a určuje jeho mravní hodnotu, čímž určuje mravní hodnotu manžela i potomků. Článek nazvaný *Žena v kruhu rodinném*⁷⁵ se snaží přesvědčit ženy i muže, že místo žen je doma. Právě prostřednictvím role matky a manželky formuje celou rodinu a muž se poté ve veřejném životě řídí jejími radami. Proč by tedy ženy měly opouštět rodinné hnízdo, když můžou vše řídit z domova? Rozhodně zajímavá myšlenka, kterou si však liberálně orientované ženy upravily podle svého. Záleží hlavně na interpretaci. Liberálně orientované ženy se ptaly, proč, pokud mi to čas dovolí, nemohu trávit čas, jak chci? I pokrokové ženy si povšimnuly, že domov je výbornou základnou a odrazovým můstkem pro vstup do veřejné sféry. Pokud by ženy respektovali jejich vlastní manželé, brali na vědomí jejich rady, získaly by pak rovnější postavení v rodině, které by se stalo základem pro rovnější postavení ve společnosti. Liberálně smýšlející ženy však byly odhodlané do veřejné sféry skutečně vstoupit, ne se smířit s pouze možným vlivem na manžela a lepším postavením v rodině. Chtěly rozhodovat samy o svém životě. „*Zbude-li jim při rodinných a domácích pracích ještě pokdy k jiným zájmům – proč by ho neužily? Když muž při všech svých starostech, průmyslu, obchodu má pokdy, aby se zajímal o politické, lidumilné a společenské záležitosti, proč žena, stejně vychovaná, se stejnými schopnostmi, v moderní době, kdy domácí práce její jest různými vynálezy a přístroji tak usnadněna, nemohla by zajímati se o věci, které týkají se nejen jejího muže, ale jí samotné a budoucnosti jejich dětí?*“⁷⁶ Žena jako matka měla mít právo rozhodovat o budoucnosti svých dětí, avšak před válkou se nemohla plně angažovat ve veřejném životě.

Pro ženy byly jistě atraktivní i články týkající se zařizování domácnosti, jelikož i tato práce spočívala na bedrech ženy. Pro mladé hospodyňky zařizování domácnosti znamenalo vzrušující událost. Byla to doba, kdy už rozhodovaly samy za sebe a staly se paními ve svých domech. Když se zamyslíme, uvědomíme si, že zařizování domácnosti představovalo jednu z mála svobod, kterou žena, obzvláště na počátku 20. století, poznala. Není tedy divu, že ženy oceňovaly články, jež radily, jak sladit barvy nábytku s barvou stěn, kde najít kompromis mezi praktičností a krásou,

⁷⁴ Více kapitola Žena a boj proti alkoholismu.

⁷⁵ Žena v kruhu rodinném. *Moravská žena*, 1920, roč. 2, č. 7, s. 4.

⁷⁶ HUMPAL-ZEMANOVÁ, J.: Žena v Americe. *Ženské směry*, 1903, roč. 1, č. 1, s. 7.

jaké jsou vhodné doplňky atd. „*Pak musí býti úprava domácnosti účelnou, prosta všech přebytečností, jež uráží krasocit a kazí dobrý dojem.*“⁷⁷

V *Evě* vycházel na pokračování článek M. Lipenské nazvaný *Žena v rodině*,⁷⁸ který rokoval o správné ženě. Respektive o jejím postavení v rodině, jejich povinnostech a činnostech. Autorka viděla ženu jako hospodyňku, jež je schopna si se vším poradit, ale hlavně ji viděla jako rovnou s mužem, což nemusí být u katolíků nezvyklé, avšak věřící měli svůj pohled na rovnost i svůj pohled na pokrok a ženskou emancipaci. Článek napsala také proto, že chtěla upozornit na upadající status domácích prací i na jejich podceňování samotnými ženami. Být totiž dobrou hospodyňkou není snadné. Podporovala vzdělávání žen v domácích pracích, starosti o domácnost i práci s penězi. Článek vypovídá o typickém pohledu na ženu, její postavení a popisuje její žádoucí vlastnosti, jež by žena v první polovině 20. století měla mít. Tzv. „pět P“ – pobožná, počestná, pracovitá, poslušná, peněžitá. Autorka však každou uvedenou vlastnost komentuje svým způsobem.⁷⁹ Souhlasím také s autorčiným názorem, že pokud žena nemínila přistoupit na roli hospodyňky, neměla by se vůbec vdávat, protože by nebyla šťastná ani ona, ani manžel.

V *Evě* byly také publikovány dopisy mezi dvěma přítelkyněmi,⁸⁰ jež si vyměňovaly informace o práci v domácnosti, o těžkostech, stěžovaly si na zkaženou společnost a vzájemně se podporovaly a zajisté hledaly útěchu v bohu. Pro většinu žen to byla jistě útěcha i povzbuzení, když si mohly přečíst, že některé ženy mají obdobné problémy nebo že jsou na tom dokonce hůře, ale přesto vše zvládají, anebo nezvládají stejně jako ony apod.⁸¹

⁷⁷ K. M.: Zařizování domácnosti. *Eva*, 1914, roč. 11, č. 10, s. 275.

⁷⁸ LIPENSKÁ, M: *Žena v rodině*. *Eva*, 1914, roč. 11, č. 7, s. 203-204, č. 8-9, s. 245-248, č. 10, s. 288-290, č. 11, s. 310-312.

⁷⁹ „První „P“ z osudného toho názvosloví označuje, nelekejte se: „Pobožná.“ (...) Vždyť zbožným býti dnes znamená, býti blbcem, rozumem omezeným, (...) Ať slibují naši moderní reformátoři lidu co chtějí, tuto útěchu, jež plyne z dobře pochopeného náboženství Kristova, lidu nahraditi nikdy a ničím nedovedou.“ (č. 8-9, s. 246); „Pracovitá hospodyně, sloupem zlatým jest v rodině.“ (č. 10, s. 288); „Čtvrté „P“, Poslušná (poddajná). O této poslušnosti a poddajnosti ženy oproti mužů my ženy nerady slyšíme. Některí nazývají ji dokonce otroctvím, jiní vidí v tom cosi ženu snižujícího a nám ženám, ženám pokročilým (myslím tu pravou pokrokovost, ne takový pokrok jakým leze rak) také to přílišně nelichotí, slyšíme-li na kázání o poslušnosti ženy oproti mužů. Než jaká pomoc! Stvořitel již stanovil v zákonech přírody samé, že žena je jaksi bytostí slabší, něžnější, více závislou na pomoci muže, a jemu jaksi poddanou.“ Tamtéž, č. 11, s. 310. Můžeme si povšimnout, že katolíci měli svůj názor na pojem „pokrok“. Typické je také smíření, přijetí situace. Jako Kristus nesl svůj kříž, nesou ho i ženy.

⁸⁰ Například: Ze života. *Eva*, 1904, roč. 1, č. 5, s. 78.

⁸¹ „A tak to jde každodenně: než ráno obě děti vykoupám a napojím, musím už rychle spěchat s obědem; s těmi plenami je každodenní prádlo také, a usnou-li chvíli odpoledne, nevím, co dříve – či prádlo dávat na místo, či žehlit – tak se mi zdá, že člověk u té hmotné práce jaksi zhloupne.“ Ze života. *Eva*, 1904, roč. 1, č. 5, s. 78.

Jak už jsem však vícekrát naznačila, pro katolické ženy byla vlastní domácnost a později mateřství vrchol ženina života, avšak liberálně orientované ženy požadovaly více. Liberálně orientované ženské časopisy se nezaobíraly jen radami pro domácnost, ale také postavením ženy v domácnosti. Soustředily se taktéž na možnost ženy pozitivně působit na domácí prostředí i z hlediska hygieny apod.⁸²

Po první světové válce, kdy ženy získaly hlasovací právo, přístup na většinu škol, tedy i přístup k většině povolání, značně poklesl status domácích prací, jež se staly pro ženy opět přítěží a samozřejmostí. Liberálně-pokrokově orientované ženské časopisy měly v úmyslu opět status domácích prací povznést, jelikož se často stávalo, že svoboda, která přišla s koncem války, byla jen relativní. A zajisté šlo o princip. Proč by žena neměla být oceňována i za práci, kterou odvádí doma? Je pravdou, že většinou i z pohledu samotných žen byly domácí práce považovány za neproduktivní práci, kterou není třeba oceňovat. Autor článku *Žena v domácnosti a rodině*,⁸³ Karel Riedl, rozhodně chtěl, aby domácí práce byly uznány za práci produktivní. Uvědomoval si, že není nic lehkého udržovat domácnost a právě proto tento úkol náleží ženě. Bylo také logické, že pokud by se povznesl status domácích prací, pak by se staly prací produktivní a ženy by nechtěly hledat jinou práci, která by je naplňovala. Právě to, že některé ženy neviděly smysl v neustálém koloběhu praní, žehlení, vaření a uklízení, vedlo k touze zkusit něco jiného. Když člověk nevidí výsledky své práce, vždy se snaží hledat naplnění jinde.

Zajisté zvláštní místo měl v domácnosti časopis *Blesk*. Uvedený časopis vydávala firma, která prodávala elektrické domácí spotřebiče, proto není divu, že propagovala zejména svoji značku SKRAT. Zájem o elektrické domácí spotřebiče⁸⁴ vzrostl právě ve 30. letech 20. století, kdy bylo periodikum vydáváno, v souvislosti s rozšířením elektrifikace v Československu.

V *Blesku* lze nalézt články týkající se domácnosti nejen pro ženy, ale také pro muže. Například články týkající se kutilství, jednoduchých domácích oprav apod. Ženy tady mohly nalézt kromě receptů i informace o nových domácích spotřebičích, jejich údržbě a vysvětlení, jak fungují. Nacházely se zde i články o elektřině samotné

⁸² Například: ZITKO, Karel: Hygienické působení ženy v domácnosti. *Ženská revue*, 1916, roč. 11, č. 9, s. 195-200.

⁸³ RIEDL, Karel: Žena v domácnosti a rodině. *Ženská revue*, 1918, roč. 13, č. 9-10, s. 202-203.

⁸⁴ Ve 30. letech 20. století mohly již ženy i muži, používat vysavač, pračku, fén, žehličku, elektrický vařič, ledničku, oblíbené horské slunko, elektrický šicí stroj, různé elektrické mlýnky, nástroje i nádoby, holicí strojky, vodárny atd.

a jak s ní zacházet.⁸⁵ Časopis měl také přímo rubriku vymezenou ženám Drobnosti pro ženy. V uvedené rubrice se vyskytovaly kromě rad do domácnosti také informace, jež by mohly ženy zajímat. Například informace týkající se rozvodovosti, informace o možnosti manželského poradenství, o dětech, zdraví, hygieně, ale také zprávy o postavení žen v jiných částech světa než jen v evropském kulturním rámci.

Ženy však oceňovaly zejména informace, jež jim šetřily čas. Za tímto účelem byly publikovány články s radami a nápady pro domácnost a samozřejmě články o nových domácích spotřebičích. V případě *Blesku* to byly především spotřebiče elektrické. Zřejmě velmi oblíbené byly pračky. Praní prádla bylo totiž jednou z nejméně oblíbených a namáhavých činností. „(...) a zapomínáme při tom, že máme na sobě nečistou košili, propocené ponožky, a že při spaní ztrávíme plnou třetinu života – často a dlouho v nepřevlečených peřinách. Tomu se nemůžeme zvláště divit, vzpomeneme-li kolik práce, přímo dřiny mají naše maminky s praním prádla.“⁸⁶ V rubrice Co nám píší naši zákazníci se objevují dopisy, jež elektropračky vychvalují do nebes. „Kdežto dříve trvalo jen praní prádla od časného rána do tří až čtyř hodin odpoledne, nehledě ještě k jeho usušení, zkrátila se doba praní tak, že kolem deváté hodiny dopolední, prádlo, strojem vody úplně zbavené, věšelo se již na sluníčko ven, takže daleko před polednem sbíralo se již úplně suché a čisté prádlo.“⁸⁷ „S pračkou Vámi dodanou jsem velmi spokojena. Ušetří mě čas i peníze. Moje dřívější pochybnosti, že prádlo strojem prané se nevyrovná prádlu pranému ručně se nepotvrdily a přesvědčila jsem se, že Váš stroj prádlo, ani netrhá a prádlo se svojí čistotou ručnímu praní úplně vyrovná.“⁸⁸ Pračka připadala tehdejším lidem jako zázrak. Ušetřila zejména spoustu času, i když ne každý si ji mohl dovolit. Problém byl také s elektřinou, jež nebyla zavedena úplně všude. Zajisté však musíme přehnanou chválu brát s rezervou. Navíc, z dopisu Elsy Boháčkové můžeme vyčíst, že postoj lidí ke strojům, respektive k domácím spotřebičům, byl skeptický. Věřili, že je lepší udělat si vše ručně, jak byli zvyklí. Zejména velká byla obava ze zničení oblečení, pokud se jednalo o pračku, obávali se i nefunkčnosti spotřebiče, poranění

⁸⁵ Například články: Elektřina v Evropě. *Blesk*, 1935, roč. 2, č. 9-10, s. 8; Jest napětí 220 voltů nebezpečné? *Blesk*, 1936, roč. 3, č. 1, s. 6-7; Proč elektřina zabíjí. *Blesk*, 1937, roč. 4, č. 1, s. 20-21.

⁸⁶ Elektropračky SKRAT pro každý účel. *Blesk*, 1935, roč. 2, č. 2, s. 5. Podobný článek: Jak jste praly a jak bude práti! č. 11-12, s. 9-10. Nebo Elektřina – nejlepší přítel. *Blesk*, 1936, roč. 3, Vánoční číslo, s. 2-3.

⁸⁷ Co nám píší naši zákazníci: Ing. Václav Chroust. *Blesk*, 1935, roč. 2, č. 2, s. 23.

⁸⁸ Co nám píší naši zákazníci: Elsa Boháčková. *Blesk*, 1935, roč. 2, č. 2, s. 23.

se díky spotřebiči atd. Ovšemže důležitou roli hrála cena a také ochota manžela ženě spotřebič pořídit.

Blesk měl mimo jiné také účel odstranit nedůvěru ke strojům, poradit, jak s nimi správně zacházet, aby k závadám či poraněním nedocházelo a rozšířit tak možnost usnadnění práce do širšího povědomí lidí. Takový účel plnily články o domácích spotřebičích, ale třeba i články o elektromotorech apod.

Firma samozřejmě chtěla prostřednictvím časopisu propagovat své výrobky a moc dobře věděla, na jakou strunu má hrát. V časopise jsou domácí práce označovány jako práce produktivní, ale na druhou stranu nemají být celoživotní náplní žen.⁸⁹ Elektrické domácí spotřebiče měly ženy zbavovat otročení pro domácnost a učinit z nich paní domova, nikoliv služebnice.⁹⁰

Zajímavý je taktéž článek publikovaný ve Vánočním čísle nazvaný *Kraťas slečny Brigity*.⁹¹ Uvedený článek vypráví o vztahu ženy a techniky, respektive elektřiny. Hrdinka článku Brigita Mannerová má na rozdíl od jiných žen k technice kladný vztah. Ve 30. letech 20. století nebylo běžné, že by ženy techniku studovaly nebo se o ni zajímaly. Přetrvával tedy názor, že ženy technickým věcem nerozumí a ani nejsou pořádně schopny jim porozumět.⁹² „Slečna Brigita Mannerová je však zcela mimořádná výjimka, což tvrdí hlavně její otec, který si vzal do hlavy, že ze své dcery udělá „paní inženýrku“.“⁹³ Brigita měla být první ženou, s jejímž jménem mělo být spjato nějaké veledílo techniky. Ale slečna Brigita se, přestože jí studium zajímalo, musela starat také o domácnost. Náhodou při žehlení došlo ke zkratu a bylo nutné zavolat opraváře. Brigita se do mladíka zamilovala, a proto způsobovala, nyní již cíleně, zkraty, aby se s ním mohla blíže poznat. Využila tedy své znalosti techniky ne k dalšímu studiu a k vynalézání nových technických vymoženosti, ale k získání manžela. Opět se mi potvrzuje, že převažovala představa, že žena se má, i sama chce, v první řadě vdát.

⁸⁹ Zmiňovaný názor souvisí taktéž s tím, že časopis vychází v druhé polovině 30. let, kdy už převažoval liberálnější pohled na ženu.

⁹⁰ Například: Elektřina – domácí služebník. *Blesk*, 1935, roč. 2, č. 3-4, s. 7-8. Uvedený článek mluví o různých elektrických spotřebičích a jejich využití v domácnosti. Upozorňuje zejména na úsporu času a peněz.

⁹¹ Kraťas slečny Brigity. *Blesk*, 1936, roč. 3, Vánoční číslo, s. 10-13.

⁹² V dnešní době už je takový názor překonaný. I když stále více mužů než žen tíhne k tomu stát se například automechanikem či jakýmkoliv opravářem. Není však nijak pohoršující, když podobnou práci vykonává žena.

⁹³ Kraťas slečny Brigity. *Blesk*, 1936, roč. 3, Vánoční číslo, s. 10.

Důkazem, že domácí práce byly vždy spojovány se ženami, jsou hospodyňské školy, které byly v podstatě jednou z prvních možností žen získat vyšší vzdělání.⁹⁴ Hospodyňské školy, ale i hodiny domácí výchovy měly za úkol povznést domácí práce na vyšší úroveň. Zkrátka ženy dávaly najevo, že i na práci doma potřebují určitou způsobilost. Domácí práce se tak staly kvalifikovanou, odbornou a specializovanou prací.⁹⁵ „*Proto nezbytně jest potřebí, by dívka vedle vzdělání srdce a rozumu, byla též obdařena všemi vědomostmi v oboru různých prací domácích, by nejen uměla čísti a psáti, piano hráti a valčík tančiti, nýbrž by vyznala se zručně ve vaření, šití a všech těch různých starostech dobré hospodyně.*“⁹⁶

Pohled na domácí práce prostřednictvím katolicky a liberálně orientovaných ženských časopisů souvisí zajisté s vnímáním ženy a jejím postavením ve společnosti. Katolicky zaměřené časopisy vnímaly ženu jako hospodyňku, jejímž největším snem je mít čistý, krásný a útulný domov. Za uvedeným účelem byly taktéž psány články týkající se především rad k udržování domácnosti. Liberálně orientované časopisy viděly ženu, nejen jako služku a „zajatkyňu“ domácnosti, ale jako člověka rovného s mužem. Samozřejmě i v pokrokových časopisech se objevují rady pro domácnost, ale můžeme nalézt také články, které se zamýšlejí nad postavením ženy v rodině, v domácnosti, nad statusem domácích prací a přidávají k jasnému cíli ženy další alternativy. Když žena musela vykonávat domácí práce, tak co nejrychleji, aby měla čas na další věci. Taková možnost se ženám naskýtá zejména po první světové válce se zaváděním elektřiny a s možností využití domácích spotřebičů.

Je také zajímavé, že články, které měly pozvednout status domácích prací, většinou psali muži. Zřejmě chtěli přesvědčit ženy, aby je vykonávaly bez odmluv. Oni sami je vykonávat nemohli, protože právě ženy byly stvořeny pro jejich vykonávání.

⁹⁴ Viz níže kapitola Vzdělání pro ženy?

⁹⁵ Srovnej ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005, s. 134. Zmiňovaný trend je však v dnešní době na ústupu. Rodinné školy, což byly v podstatě hospodyňské školy, byly zrušeny. Důvod je zřejmý – ženy již mají přístup k jakémukoliv vzdělání i povolání. A domácí práce opět klesly na nižší úroveň, jelikož pracující ženy nemají potřebu snažit se je opět povznést na kvalifikovanou práci. Z dnešního pohledu by to byl spíše krok zpět. Vše má své pro i proti. Domácí práce tak budou zřejmě napořád pro některé lidi otravnou ztrátou času, jež není doceněna.

⁹⁶ LIPENSKÁ, M.: Žena v rodině. *Eva*, 1914, roč. 11, č. 10, s. 290.

Žena a boj proti alkoholismu

Alkoholismus byl velmi rozšířeným společenským problémem. I v dnešní době je mnoho alkoholiků, ale je více možností, pokud daný člověk chce, jak problém řešit. Na rozdíl od dřívějších dob je nyní i více žen alkoholiček, avšak za Rakousko-Uherska a za první Československé republiky to byl, nebo alespoň tak byl prezentován, problém mužské populace.⁹⁷ Zejména katolické časopisy, ale ani jiná ženská periodika nebyla pozadu, prezentovaly ženu jako strážkyni morálky, a tudíž i jako bojovnici proti alkoholismu. V dobovém tisku se odrážela nejen snaha žen bojovat proti alkoholismu, ale také metody boje a způsoby řešení problému. Alkoholismus ovlivňoval rodinný život. Zejména velké důsledky měl na ženy a děti, a proto i stát měl zájem daný problém řešit. Navíc, rozmach alkoholismu je spojený s morálním úpadkem mládeže, což ohrožuje budoucí generace. Dále pak, úpadek rodinného života znamená postupný úpadek celé společnosti, protože právě rodina chrání společenský systém před chaosem a zhroucením.⁹⁸

Články týkající se alkoholismu se v časopisech jen hemžily zejména na počátku 20. století a poté v dobách krize, tedy ve 30. letech. Rozšíření alkoholismu většinou vypovídá o špatných ekonomických podmínkách. Alkoholismu se totiž oddávali hlavně muži z nižších vrstev, jež si představovali, že tím vyřeší vlastní krizi, nicméně na ni alespoň zapomínali a jak se říká, „jiné radosti na světě neměli“. Žena v člancích vystupuje jako trpitelka, ale i jako bojovnice.⁹⁹ Katolické časopisy často uváděly příběhy rodin, jež musely snášet život s alkoholikem, ale posilovala je víra v Boha. Například povídka z Hanácka nazvaná *Žena*¹⁰⁰ publikovaná v časopisu *Eva*, jež vypráví příběh ubohé ženy, jež musí jít s dětmi v noci pro opilého manžela do

⁹⁷ Přesto se objevovaly i ženy alkoholičky. Katolické časopisy občas spojovaly rozvoj alkoholismu u žen s rozvojem ženské emancipace. „*Není tomu ani příliš dávno, kdy bylo u nás i ve středních vrstvách mnoho žen, které lihovin vůbec nepily, nyní však pije většina žen těchto vrstev pravidelně aspoň jednou denně sklenici piva nebo vína. Ve větších městech pak sedávají často s muži v restauracích a pivnicích do noci při pivě. Žena, která se dostatečně poučí o škodlivosti alkoholu, zmenší zajisté nebo odstraní i tu dávku, kterou dosud byla mylně pokládána za prospěšnou.*“

JIRÁNKOVÁ, Božena: *Žena v boji proti alkoholismu*. *Eva*, 1905, roč. 2, č. 6, s. 102. Na rozvoj alkoholismu u žen zejména ke konci 30. let upozorňuje článek *Ztracená*, jež vypráví o mladé ženě, která propadla alkoholu kvůli tomu, že přišla pracovat k nekřesťanské rodině, a tak si zvykla na zhyralý život. Přes hanebné knihy došla až k pití alkoholu, kterým zaháněla špatné svědomí. Příběh končí její smrtí. *Křesťanská žena*, 1938, roč. 20, č. 2, s. 10.

⁹⁸ MOŽNÝ, Ivo: *Rodina a společnost*. Praha 2006, s. 15.

⁹⁹ Velmi často v titulcích článků o alkoholismu nalezneme slovní spojení „*žena v boji proti alkoholismu*“.

¹⁰⁰ KOLÍSEK, Franta: *Žena*. *Eva*, 1907, roč. 4, č. 4, s. 6-9.

hostince a dovést ho domů. Povídka popisuje ženino neštěstí: „*Hini chlapi se nadřó a nic nehožejó. (...) Já chodím skoro nahá děcka bosí, roztrhani a von pije.*“¹⁰¹ Ale se situací se dokáží vyrovnat díky víře v Boha: „*Debe člověk neměl víre v Boha, tož be se mosel voběset, mosel---*“¹⁰² Je zajímavé, že i když nebyl dostatek peněz na živobytí, tak na alkohol byly peníze vždycky. V jiném příběhu, také publikovaném v *Evě* a taktéž nazvaným *Žena*,¹⁰³ dokonce víra v Boha a láska ženy i dětí muže přiměly, aby přestal pít. „*Láska ženy, láska dětí zmůže všecko.*“¹⁰⁴ Příběh je o mladé učitelce Anděle, jež se vzdá své milované práce a stane se ženou – matkou, a tak zachrání zhýralého Skálu, který potřeboval jen ženskou lásku a něhu. Příběh jasně ukazuje tehdejší mínění o ženách, které očividně měly i ženy samy o sobě, protože autorkou povídky byla žena: „*Ne proto se žena vdává, aby byla šťastná, ale aby vyplnila svoji povinnost a jiným dala štěstí.*“¹⁰⁵ Hlavním úkolem ženy tedy bylo odříkání a sebezapření, jež mělo povznést, nejen morálně, manžela, děti i jiné lidi. „*V ženách se skutečně spatřoval klíč nejen k proměně rodiny, ale i k mravnímu povznesení celé společnosti.*“¹⁰⁶

Boj proti alkoholismu byla jedna z forem, jak se žena mohla uplatnit ve společnosti. Byl to přímo její úkol. Žena měla také k potírání alkoholismu velice dobré důvody – štěstí rodiny, povznesení morálky a zlepšení zdraví celé společnosti. „*Uved'me si na paměť, jak ohromný počet jich tráví večery – ve vzduchu prosyceném kouřem, před sebou více méně hojně se obnovující sklenice piva nebo vína. Představme si účinky toho všeho na celý organismus, (...) a hned na to si představme poměr mnohých těchto mužů k ženám, k ženám od styků nejdůvěrnějších k nejpovrchnějším. (...) Je dosti jasno a známo, jaké jsou následky toho pro ženy samy a pro potomstvo.*“¹⁰⁷ Pokud však pomineme důsledky alkoholu na zdraví, nemůžeme pominout důsledky na duši. „*Di, vožralco, spat! Deť se jož sted'. Nemáš-le stodo před ledma, tak se sted' haspoň před vlastníma děckama. Te him zanecháš věno! Ti bodó do své smrti na tebe pamatovat.*“¹⁰⁸

¹⁰¹ KOLÍSEK, Franta: *Žena. Eva*, 1907, roč. 4, č. 4, s. 7.

¹⁰² Tamtéž, s. 9.

¹⁰³ SIMERSKÁ, Anna: *Žena. Eva*, 1907, roč. 4, č. 1, s. 43-47.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 44.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 44.

¹⁰⁶ ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005, s. 146.

¹⁰⁷ JIRÁNKOVÁ, Božena: *Žena v boji proti alkoholismu. Eva*, 1905, roč. 2, č. 6, s. 102. Podobný článek: HLOBIL, František: *Spolupráce ženy v boji proti alkoholismu. Ženská revue*, 1915, roč. 10, č. 5, s. 88-92. František Hlobil byl ředitel Abstinentské léčebny ve Velkých Kunčicích pod Radhoštěm. Ve svém článku mluví zejména o neblahých důsledcích alkoholismu na potomstvo.

¹⁰⁸ KOLÍSEK, Franta: *Žena. Eva*, 1907, r. 4, č. 4, s. 8.

Rodina alkoholika byla zajisté nefunkční rodinou. I z toho důvodu bylo nutné proti alkoholismu bojovat. Jenomže se nám objevuje začarovaný kruh – v rodině nepanuje přívětivé prostředí, děti nejsou dobře vychovávané, jsou spíše zanedbané, panuje chudoba, a tudíž alkoholika nic nenutí k tomu, aby přestal pít. Rodina je však základem státu, proto i pro stát bylo důležité, aby byla funkční. Tudíž i kvůli tomu se rozpoutávaly diskuze na téma alkoholismus. Společnost se snažila najít cestu k zdravějším a harmoničtějším vztahům v rodině. Tisk orientován na pokrokové ženy v boji proti alkoholismu viděl možnost povznést ženu z pozice tiché trpitelky na bojovnici, jež nebude mlčet a postaví se manželovi, aby ochránila děti. Navíc ke správnému fungování rodiny žena potřebovala mužovu spolupráci – aby nepil, nekouřil, nedělal dluhy. Pokrokové ženy také bojovaly za to, aby se o škodlivosti alkoholu a kouření informovalo již ve školách.¹⁰⁹ Bylo totiž běžné, že děti alkoholika se staly taktéž alkoholiky i z toho důvodu, že jim otec sám naléval nebo jim přišlo zcela normální pít. Morální úpadek mládeže zaznamenávají časopisy nejvíce během první světové války, ale problém pokračoval i poté, jak vypovídají články v *Ženské revue*¹¹⁰ i v *Křesťanské ženě*.¹¹¹

Problém úpadku mládeže viděly katolické časopisy především v celkovém morálním úpadku společnosti spojeném s odklonem od katolické církve, i s odklonem od náboženství obecně. Jsou známé útoky na mariánské sloupy a jiné protikatolické akce hlavně ve dvacátých letech, krátce po vzniku Československé republiky, o kterých se zmiňují i časopisy. Tedy jedním z úkolů katolické ženy bylo mimo jiné rozšiřovat katolickou víru a vychovávat své děti v katolické víře.¹¹²

Jedním z dalších důvodů boje proti alkoholismu bylo, že alkoholici kromě toho, že způsobovali morální úpadek mládeže, plodili také nezdravé děti, což bylo opět nepříjemné i pro stát. „*Odkud pramení tedy ta kletba, jež nás tíží všechny stejně a provází až k předčasnému hrobu. – Není té opravdové jiskry života v nás, nemáme zdraví, které by mohlo vzdorovati všem námahám, (...) Ochromeny síly tělesné i duševní, poněvadž organismus otráven v samém začátku jedem alkoholu, otravován i*

¹⁰⁹ Srovnej NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 172.

¹¹⁰ Například: JASENSKÁ, Libuše: Dvě významné předlohy zákona. *Ženská revue*, 1917, roč. 12, č. 9, s. 195-198. Článek hovoří o vzrůstu kriminální činnosti mládeže a snaze jí zamezit – trestní stíhání mladistvých. Nebo WURMOVÁ, Jindřiška: Boj proti alkoholu na Venkově. *Ženská revue*, 1915, roč. 10, č. 4, s. 69-70.

¹¹¹ Například: CHALUPA, František: Rodina základem výchovy. *Křesťanská žena*, 1928, roč. 10, č. 2, s. 1-2.

¹¹² Například: Úkoly katolické ženy v dnešní době. *Křesťanská žena*, 1928, roč. 10, č. 9, s. 1-2.

ve svém vývinu – vždyť rodiče tak rádi napájí své děti.“¹¹³ „Je-li otec pijákem, dědí děti slabší nervový systém, duševní a tělesné defekty, zločinné náklonnosti, především však též náklonnosti k pití. Dvojnásobně nepříznivým jest dědičné zatížení, když oba rodiče pijí: obyčejně není žádné z jejich dětí normální.“¹¹⁴ Velmi podobné výlevy můžeme tedy postřehnout v katolickém i liberálním ženském tisku. Avšak katolické se snažily působit více emotivně.¹¹⁵

Metody jak danému problému zabránit nebo jej řešit se v katolických a pokrokových časopisech lišily. Katolické ženy chtěly proti alkoholismu bojovat tím, že budou vytvářet útulné domácí prostředí, a tudíž muž nebude mít potřebu vyhledávat zábavu či odpočinek v hostincích: „Příjemná domácnost, dobrá, vydatná strava odvrátila by však přece mnohého muže od návštěvy hostinců, aspoň takové muže, kteří odcházejí do hostince proto, aby se zbavili na několik hodin nepříjemné domácnosti.“¹¹⁶ Jakoby za manželův alkoholismus mohla žena sama. Ano mohla a nejen za alkoholismus: „Ruskin praví: ‚Všechny strasti světa, válka, alkoholismus, nutno přičítati ženám, ne že je způsobily, ale že jim nezabránily.‘ Ruskin ovšem zapomíná na to, jak omezení práv ženiných omezilo zároveň pole její působnosti.“¹¹⁷ Tak přece jen mají ženy nějakou omluvu, malý prostor působnosti, a proto i bylo třeba za jeho rozšíření bojovat. Články v katolických časopisech často ženy obviňovaly z toho, že nejsou schopny plnit svůj úkol, protože když ženy nezvládnou morálně povznést své manželky a vysvětlit jim, že pít alkohol ve velké míře, je špatné, kdo pak? Snadné hledat viníka.

V roce 1901 byl založen po vídeňském sjezdu spolek abstinentních žen v Rakousku.¹¹⁸ A právě v zakládání abstinenčních spolků viděly katolické i pokrokové ženy další způsob, jak efektivně bojovat proti alkoholismu. To byla zaručeně lepší metoda, než jen mlčky trpět.

Ženy se také často zasluhovaly o založení protialkoholních léčeben a podporovaly jejich zakládání¹¹⁹ nebo se samy pokoušely o jistý výzkum, například

¹¹³ H., Marie: Žena o alkoholismu. *Eva*, 1909, roč. 6, č. 2, s. 38.

¹¹⁴ HLOBIL, František: Spolupráce ženy v boji proti alkoholismu. *Ženská revue*, 1915, roč. 10, č. 5, s. 91.

¹¹⁵ Například příběh na pokračování Pochybená volba. *Křesťanská žena*, 1928, roč. 10, č. 25, s. 2-5 a č. 26, s. 3. Příběh vypráví o mladé ženě, která si vzala vdovce-alkoholika pro peníze. Věřila, že ho změní, ale příběh končí smrtí ženy, jež byla usouzená manželovým alkoholismem.

¹¹⁶ JIRÁNKOVÁ, Božena: Žena v boji proti alkoholismu. *Eva*, 1905, roč. 2, č. 6, s. 115.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 115.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 115.

¹¹⁹ Například: Křížový spolek pro zřízení léčebny na Moravě. *Eva*, 1909, roč. 6, č. 11-12, s. 380. Nebo o stejném spolku se můžeme dočíst v *Ženské revue*, 1915, roč. 10, č. 2, s. 40-47.

článek publikovaný v *Evě* na pokračování nazvaný *Žena o alkoholismu*.¹²⁰ Na podporu boje proti alkoholismu nebyly výjimkou ani články, jež se zabývaly úspěšným bojem nebo fungováním léčeben v jiných zemích.¹²¹ Pro ženy byly léčebny důležité, protože nejen, že se na chvíli utrpení zbavily a ochránily tak i své děti, ale také muž byl (více méně úspěšně) vyléčen a mohl se navrátit k rodině, která konečně byla funkční.

Katolické i jiné časopisy upozorňovaly na daný problém a vyzývaly ženy, aby se svého úkolu chopily a přiváděly muže na správnou cestu. To bylo časopisům společné. Společné jim byly také důvody, proč s alkoholismem bojovat – zdravý, silný, mravný národ, funkční rodina, méně trestních přestupků a konec zpustlosti mládeže. Avšak liberálně orientované časopisy rozhodně nepodporovaly ženy, aby v manželství s alkoholikem setrvaly a mlčky trpěly.¹²² Takto si ženu představovala katolická církev – pokud selže ve svém úkolu (morálně povznést manžela, děti vychovávat ve jménu katolické církve, vytvořit útulný domov), pak má mlčky strpět svůj osud a dále doufat v milost Boží.

Pokrokové ženy stejně jako ženy katolické věřily, že před alkoholismem ochrání budoucí generaci výchovou. Proto vyzývaly muže i ženy, aby dávali dětem dobrý příklad. I když se stát snažil například zákonem *O ochraně mládeže*, který umožňoval, aby dítě bylo rodičům odebráno, pokud se o něj dobře nestarali, a zákonem *O trestním právu pro mladistvé*,¹²³ snížit zpustlost mládeže, důležitý byl především příklad dospělých-rodičů. Ve Vídni byla dokonce zřízena Škola pro mladé trestance.¹²⁴

V časopisech orientovaných na pokrokové ženy byly často předkládány zprávy o činnosti Zemského Svazu abstinentního na Moravě.¹²⁵ Například článek *Protialkoholní hnutí na Moravě v r. 1914*,¹²⁶ jenž byl prepisem přednášky Františka

¹²⁰ *Žena o alkoholismu*. *Eva*, 1909, r. 6, č. 2, s. 37-42, č. 3, s. 106-111.

¹²¹ Například: KONAŘÍK, Bedřich: Boj proti alkoholismu a jeho léčení v zemích protestantských. *Eva*, 1910, roč. 7, č. 7, s. 191-198; Co dokázali abstinenti. *Eva*, 1911, roč. 8, č. 1, s. 30.

¹²² Zde souvislost i s rozdílným názorem na rozluku manželství, viz níže.

¹²³ V *Ženské revui* byla dvěma novým zákonům věnována pozornost: JASENSKÁ, Libuše: Dvě významné předlohy zákona. *Ženská revue*, 1917, roč. 12, č. 9, s. 195-198. Podobné zákony můžeme pak nalézt v trestním zákoně z roku 1919: *O trestání nedospělých* (§ 269 – § 273, hlava třetí, O přečinech a přestupcích), Trestní zákon z roku 1919, s. 152-155. *O přečinech a přestupcích proti veřejné mravopověstnosti* (§ 504, § 505 a § 508), Trestní zákon z roku 1919, s. 262-273.

¹²⁴ Rozhled po kulturním ženském světě: Škola pro mladé trestance a humanitní písárna. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 2, s. 57.

¹²⁵ Svaz byl založen 2. listopadu 1913. *Protialkoholní hnutí na Moravě r. 1914*. *Ženská revue*, 1915, roč. 10, č. 2, s. 41.

¹²⁶ Tamtéž, s. 40-47.

Hlobila, kterou pronesl na Valné hromadě Svazu 23. března 1915. Přednáška shrnovala působení Svazu v roce 1914, ale objevily se zmínky i o historii Svazu. František Hlobil popisoval zejména průběh Říšského sjezdu abstinčních spolků. Oceňoval přednášku univerzitního profesora Břetislava Foustky na téma Alkohol a život národů, výstavu uměleckých děl, které malovali pacienti v léčebnách, anebo výstavu protialkoholní literatury. Je vidět, že bylo důležité informovat o Svazu abstinentů i o snaze pomáhat alkoholikům. Svaz spatřoval ve vypuknutí války jedno pozitivum – rozbořila mýtus o prospěšnosti alkoholu. „*Než zkušenosti dnešní také ukazují, že válka přispěla podstatnou měrou k poznání nebezpečí alkoholu. (...) Válečné události strhly roušku konvenční lži o blahodárných účincích alkoholu a z míst, které snah našich posud byly daleky, upozorňuje se na nebezpečí alkoholu pro fyzickou zdatnost, duševní svěžest a mravnost.*“¹²⁷ Čím více byl problém na očích, tím více lidí se snažilo proti němu něco dělat. Svaz měl také jeden silný argument – abstinencí obrodíme český národ. Díky potírání alkoholismu, jsme měli být schopni vytvořit zdravý, silný a mravný národ.

V *Ženské revui* byl protialkoholnímu hnutí vymezen jeden sloupek v rubrice Rozhledy. Zde většinou informovali o činnosti Svazu nebo o protialkoholním hnutí jinde. Pro pokrokové ženy bylo také velmi důležité, aby se o škodlivosti alkoholu mluvilo i ve školách, aby děti byly informovány, čímž se dalo předcházet morálnímu úpadku mládeže.¹²⁸

Co se týká názoru na škodlivost alkoholu a boje proti němu, byly katolicky i liberálně orientované časopisy za jedno, avšak způsob boje proti němu se lišil. S bojem proti alkoholismu také souvisí pohled na rozluku manželství, rodinu a postavení ženy vůbec.

¹²⁷ Protialkoholní hnutí na Moravě v r. 1914. *Ženské revue*, 1915, roč. 10, č. 2, s. 45.

¹²⁸ Například: Rozhled po kulturním ženském světě: Praktické provádění snah protialkoholových ve školách. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 1, s. 19.

Rozluka manželství – ano, nebo ne?

Téma rozluky manželství úzce souvisí s pojetím lásky dané doby, ale také s vnímáním manželství jako takového či s postavením ženy v rodině. Všeobecně byl rozšířen názor, že rodina je sférou ženy, ale, jak už jsem se dříve zmiňovala, neměla v ní hlavní slovo. Hlavou rodiny byl muž a také on řešil všechny vážnější manželské problémy. Jenomže tato teorie podložená i zákony překračovala hranici mezi mužským a ženským světem. Navíc, tvrzení, jež dávaly ženě za vinu nefungující manželství, ztrácela smysl.¹²⁹ S novými diskusemi, co je vlastně mužská a ženská sféra, se dostaly ke slovu také teorie, jež podporovaly rozvoj ženy ve všech směrech – tedy i vzdělání, povolání atd. „Žena může být svému muži pouze tehdy dobrou družkou, pokud má možnost svobodně a rovnoprávně rozvíjet své schopnosti i mimo dům.“¹³⁰ A objevovala se i snaha zlepšit postavení ženy v rodině. Nic méně v první polovině 20. století stále platilo, že žena je podřízena svému muži od přirozenosti.¹³¹

Manželská rozluka¹³² znamená v dnešní terminologii rozvod. Dříve byl termín rozvod považován za stav, kdy lidé byli stále oficiálně manželé, ale jinak spolu neměli nic společného. V podstatě rozvod od stolu a od lože – manželé spolu nežili ve společné domácnosti a neměli nadále fyzický styk, ale nesměli uzavřít další sňatek.¹³³ Většinou byl považován za dočasný. Rozvod tedy představoval tzv. manželství jen na papíře. Definitivní konec manželství znamenala rozluka.

Rozluka manželství byla pro katolickou ženu něco nepříjemného.¹³⁴ Manželský svazek je svátost, jež je garantována transcendencí Boží vůle: „*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.*“¹³⁵ A navíc, už v kapitole Žena a boj proti alkoholismu, jsem dospěla k závěru, že katolická žena má v manželství raději všechno strpět, než být odkázána sama na sebe. „*Pravá zbožná, ale nešťastná žena nehledá cestu*

¹²⁹ Srovnej BOCKOVÁ, Gisela: *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*. Praha 2007, s. 120.

¹³⁰ Tamtéž, s. 121.

¹³¹ Tamtéž, s. 44-49.

¹³² Obecný zákoník občanský ze dne 1. června 1811 ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1925, HLAVA DRUHÁ, O manželském právu, § 44-136. Staženo z <http://abonent.lexdata.cz/>, 9. 3. 2009.

¹³³ Přestože manželé byli rozvedeni, tak sobě museli zůstat věrní, protože manželství stále oficiálně platilo. Srovnej MOŽNÝ, Ivo: *Rodina a společnost*. Praha 2006, s. 205-206.

¹³⁴ U katolíků byla úplná rozluka něco nemyslitelného i podle zákona až do roku 1919, kdy byl daný paragraf zrušen. „*Zrušen § 25 manželského zákona z 22. května 1919 č. 320 Sb. z. a n.*“ Staženo z <http://abonent.lexdata.cz/>, 9. 3. 2009.

¹³⁵ MOŽNÝ, Ivo: *Rodina a společnost*. Praha 2006, s. 205.

*k soudci pro rozvod, nýbrž uchyluje se k nejvyššímu a vševědoucímu soudci o sv. trpělivost, a taková často dožije se, že manželský surovec ve zločinu svém se pozná.*¹³⁶ Dokonce ženy, které raději snášely své utrpení, než aby s ním něco dělaly, byly považovány za hrdinky.¹³⁷ Naopak časopisy pro ženy, jež byly liberálně orientované, vesměs rozluku podporovaly, jelikož byla mnohdy jediným únikem z utrpení, které bylo zapříčiněno nefungujícím nebo i násilným manželstvím. Ale nepochybně rozluku podporovali i muži. I oni mohli uvíznout v nefungujícím manželství.

Na základě studia vybraných periodik je patrné, že katolický ženský tisk snášel argumenty proti rozluce, kdežto pokrokově-liberálně orientovaný ženský tisk zase argumenty pro. Mělo být svobodnou volbou, jak pro ženu, tak pro muže, opustit manželství.

Katolický tisk samozřejmě apeloval nejvíce na možnost zneužívání daného zákona muži, jež by opouštěli staré ženy pro mladé. Druhým silným argumentem bylo upozornění na uvolnění mravů a úpadek rodinného života, což by vedlo až k úpadku celé společnosti. Zmiňované argumenty měly sice své opodstatnění, ale nemohly se stát překážkou zavedení liberálnějšího zákona o manželské rozluce.

Před válkou nebylo běžné, aby žena byla hospodářsky samostatná. Manželství pro ni bylo přímo existenčně důležité a většinou bylo vskutku považováno, jak z hlediska žen, tak z hlediska mužů, za životní cíl každé ženy. Ale právě v hospodářské nesamostatnosti žen viděly pokrokové ženy možnost, jak znovu apelovat na její nutnost. A aby mohly být hospodářsky nezávislé, musely mít zaměstnání a aby si mohly najít dobré zaměstnání, musely dosáhnout vyššího vzdělání. Sféra rodiny a také manželství se staly odrazovým můstkem pro skok žen do veřejné sféry. Ovšem hospodářská nezávislost ženy byla spíše potupou pro muže, protože to znamenalo, že se o ni nedokáže postarat sám. Ideální stav spatřovala společnost první poloviny 20. století, když svobodné ženy pracovaly, ale jen na místech jim určené,¹³⁸ kdežto vdané ženy již pracovaly jenom v domácnosti – starost o děti a manžela.

¹³⁶ Rozmanitosti: Nerozvížitelnost sňatku manželského. *Eva*, 1904, roč. 1, č. 8, s. 128.

¹³⁷ Například: NETOPILOVÁ, A.: Neznámé hrdinky. *Moravská žena*, 1919, roč. 1, č. 24, s. 1-2. Článek vypráví o ženách, jež snášejí krutost manželů, což je svým způsobem hrdinské. Autorka také vyjadřuje názor, že pokud by všichni muži byli zastánci křesťanské víry, k žádnému násilí v manželství by nedocházelo.

¹³⁸ Povoláními „vhodnými“ pro ženy a problematice zaměstnaných žen se zabývá níže.

Co se týká druhého argumentu, pak úpadek společnosti po první světové válce byl vcelku běžný jev. Společnost se musela rehabilitovat. Avšak zakazování úplné rozluky rozhodně nevedlo ke zkročení mravů, spíše naopak. „*Mnozí nevěrníci, místo aby zůstali v manželství, odcházeli raději z církve. Počet rozvrácených manželství rostl a sociální neudržitelnost rozvodu bez možnosti uzavřít nový sňatek se stávala stále zřejmější. Po první světové válce a vzniku Československa čekalo na rozluku už na 100 000 párů.*“¹³⁹ Proto byl také již v květnu 1919 přijat zákon, který upravoval rodinné a manželské právo a zároveň liberalizoval možnost rozluky. Mimo jiné byl také zrušen § 25, jenž zakazoval úplnou rozluku katolíkům. Zákon, který byl v roce 1919 přijat, považovali katolíci za příliš liberální a i v ženských časopisech se na něj objevily reakce, které byly kritické a nesouhlasné.¹⁴⁰

Katolický tisk chrtil argumenty proti rozluce jeden za druhým. Jeden z nejsilnějších argumentů byl, jak už jsem naznačovala výše, že rozlukou budou trpět hlavně ženy. „*O příčinu k rozvodu není nikdy nouze. (...) Nerozvížitelnost manželství učí snášlivosti, žítí spolu v pokoji, zapomínati na příkoří, učí sv. trpělivosti při pomyslení, že žádná moc na světě, kromě smrti, nemůže jich rozvést.*“¹⁴¹ V ženách, které samy toužily po schválení rozluky, respektive ještě za Rakousko-Uherska po zrušení § 111 občanského zákoníku, který zakazoval další manželství, pokud první manžel či manželka ještě žijí, spatřovali jen marnotratné a pyšné ženy.¹⁴² Proto ženy nabádaly zejména k příklonu ke katolické víře. Objevují se také články, jež oslavují manželství, nabádají k vdávání se z lásky, nikoliv z rozumu či pro peníze, jelikož takové manželství vede jen k dramatickému konci apod.¹⁴³

Pro katolické ženy znamenalo nefungující manželství pohromu. Dávaly si za vinu, že zklamaly jako manželky, nenaplnily své poslání atd. Podobně jako v případě alkoholismu, i v případě, že manželství nefungovalo, tak vina byla dávana ženě. Nedokázala vytvořit dostatečně vhodné rodinné prostředí, a tudíž její muž neměl potřebu v daném manželství nadále setrvávat. V první polovině 20. století neměla žena jiný úkol, než „jen“ aby dokázala udržovat domácí krb, což bylo

¹³⁹ MOŽNÝ, Ivo: *Rodina a společnost*. Praha 2006, s. 206.

¹⁴⁰ „*To bylo křiku v pokrokářských novinách všech směrů, když byl vypracován a proti hlasům lidovců přijat zákon o rozluce manželské. (...) Psali jsme tenkrát, že zákon je sdělán na kvap jako řada jiných a že bude ho nutno předělati.*“ *Zákon o rozluce manželské. Moravská žena*, 1920, roč. 2, č. 7, s. 4.

¹⁴¹ Rozmanitosti: *Nerozvížitelnost sňatku manželského. Eva*, 1904, roč. 1, č. 8, s. 128.

¹⁴² Tamtéž, s. 128.

¹⁴³ Například: Rozmanitosti: *Několik myšlenek o manželství. Eva*, 1906, roč. 3, č. 10,11,12, s. 171; Pochybená volba. *Křesťanská žena*, 1928, roč. 10, č. 25, s. 2-5 a č. 26. s. 3; NORDAU, Max: *Konvenční lži kulturního lidstva. Ženské směry*, 1903, roč. 1, č. 1 a 2, s. 198-201 a č. 3 a 4, s. 225-228.

považováno za lehký úkol. Ale s postupem času lidé zjišťovali, že není tak snadné vytvořit harmonické rodinné prostředí a i ženy samy začaly chtít mnohem více (viz níže).

V *Ženské revui* byl publikován článek s názvem *Eva*.¹⁴⁴ Zde se autor/ka¹⁴⁵ zamýšlel/a nad příčinami nefungujícího manželství. Přestože se původně oba brali z lásky, domácnost skvěle fungovala, nestrádali, něco nebylo v pořádku. Článek je, dalo by se říci, meditací nad Laichterovým románem „Manželství“. V uvedeném článku autor/ka totiž upozorňuje na možnost situace, kdy žena nevidí naplnění svého života v manželství a v plození dětí. I když může být rodina zdravá a spokojená, neznamena to vždy, že je šťastná. Poté, přestože v podstatě není žádný důvod k disharmonii, manželství není šťastné. „*V čem byly poslední příčiny celého jejího stavu? Proč nedovedla se spokojiti s tím, aby viděla svého chotě šťastným, ba proč ani tenkrát, když veliká úloha výchovy dětí před ní stála, nemohla jí býti cele zaujata? (...) Co bylo tou neodolatelnou silou ženoucí jí stále v před za čímsi neznámým, co ani sama úplně nechápala? Proč nebyla spokojena?*“¹⁴⁶ Článek zároveň ukazuje, že fungující manželství nezáleží jen na ženě, ale také na muži. Uvedený článek ukazuje všechny dobové otázky, které si pokládaly ženy, jež chtěly být více než pečovatelkami o domácí krb. Vždyť kultura, i celá společnost mají být vytvářeny „*rukou člověka-ženy a člověka-muže*.“¹⁴⁷ Autor/ka článku, respektive autor románu, o němž daný článek mluví, si pokládá zásadní otázky: Proč žena musí opustit zaměstnání, poté, co se vdá? Je vskutku jejím posláním být „jen“ matkou? Kdy se vlastně ženy staly otroky? Některé ženy i v první polovině 20. století spatřovaly hlubší smysl svého života právě v zaměstnání. Nebylo jich samozřejmě mnoho. Otázky, jež si hlavní hrdinka románu pokládá, jsou nadčasové. Uplynulo téměř sto let a většina žen si pokládá ty samé otázky. I v dnešní době se většinou žena musí rozhodnout, jestli zvolí kariéru, nebo mateřství. Samozřejmě je zcela běžné, že je žena zaměstnaná, ale rozhodně se nemůže kariéře zcela oddat, pokud chce rodinu. Svobodu takového rozhodnutí po válce ženy zajisté získaly, ale stále to byla volba.¹⁴⁸ Muži nepotřebovali takovou volbu. Ale volbě mezi zaměstnáním a mateřstvím se věnuji níže.

¹⁴⁴ S. D. T.: *Eva. Ženská revue*, 1918, roč. 13, č. 1, s. 9-11.

¹⁴⁵ Není jisté, zda je autorem muž, či žena, neboť používá zkratku.

¹⁴⁶ S. D. T.: *Eva. Ženská revue*, 1918, roč. 13, č. 1, s. 9.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 10.

¹⁴⁸ Srovnej HORSKÁ, Pavla: *Ženy v evropských dějinách*. Dějiny a současnost, 6/1994, s. 4-8.

Liberálně orientované ženské časopisy se snažily taktéž upozornit, že ženská emancipace neznamena jen utíkání „od muže i od dětí a honí se za přeludy výstřední své fantazie (...).“¹⁴⁹ A tím pádem v podstatě vede k rozpadu manželství. Právě naopak, manželská spolupráce a určitá ženská nezávislost pomáhala manželství vylepšit a dávala mu nový rozměr. „*Jednostrannost je vždy pochybená a nezřídka nese v sobě zárodek zhouby. Takovou jednostranností bylo i jest, vidí-li se v ženě jen a jen matka, kojná, chůva a kuchařka. (...) Jde o to, aby mohla žít nejen jako žena v dosavadním smyslu, ale jako moderní svobodný člověk!*“¹⁵⁰ Emancipace pro ně neznamena ulehčení práce nebo útěk od „pravých“ povinností ženy, tedy být dobrou matkou a manželkou, ale naopak rozšíření ženiných povinností. Teprve pak může být žena šťastná. Pak bude šťasten i manžel a rodina bude harmonická a funkční.

Velký rozruch v časopisu *Ženská revue* rozpoutal článek *Dvojženství*.¹⁵¹ V následujících třech číslech byly otištěny reakce. Před válkou byl zaznamenán první úbytek dětí, samozřejmě, že počet obyvatel se během války taktéž snižoval a po válce najednou nastala panika, že dojde k vyliďnění. Článek *Dvojženství* reaguje na návrh Pavly Moudré,¹⁵² která navrhla legalizovat dvojženství, aby bylo plozeno více dětí. Avšak autorka s daným návrhem nesouhlasí. Dvojženství mělo fungovat, mimo jiné, i z důvodu bezdětného manželství, kvůli neplodnosti nebo z důvodu stáří ženy a mohlo se stát náhradou za rozluku. Autorka článku však raději navrhuje rozvod, popřípadě rozluku, pokud bezdětné manželství muži, či ženě nevyhovuje nebo adopci, jelikož po válce bylo mnoho válečných sirotek a mnohdy ani z finančních důvodů manželé děti nechtěli. Další manželka by taktéž představovala zátěž pro domácnost. Proto autorka navrhuje raději zlepšit existenční podmínky širokých vrstev.¹⁵³ Hlavně přijetím dvojženství by byla ještě více utvrzena podřízenost ženy.

Proti dvojženství by se samozřejmě postavily i katolické ženy. Jak už jsem vícekrát poznamenala, pro liberálně orientovanou ženu představovala možnost rozluky určitou svobodu. Ale neznamena to, že podporovaly rozluku z nesmyslných důvodů, v čemž také mezi časopisy panovala shoda. Katolicky orientované ženské časopisy obsahovaly články, jež ukazovaly posvátnost

¹⁴⁹ S. D. T.: Eva. *Ženská revue*, 1918, roč. 13, č. 1, s. 9.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 11.

¹⁵¹ GRIMMICOVÁ, Míla: Dvojženství. *Ženská revue*, 1918, roč. 13, č. 2, s. 28-30.

¹⁵² Pavla Moudrá (1861 – 1940) – československá spisovatelka, překladatelka, teosofka. Staženo z <http://www.mlp.cz/cz/offline/perlie/M/101275.htm>, 16. 3. 2009.

¹⁵³ GRIMMICOVÁ, Míla: Dvojženství. *Ženská revue*, 1918, roč. 13, č. 2, s. 28-29.

manželství, a i když muž, či žena potkali někoho, koho by skutečně milovali, nesměli manželství opustit, jelikož to bylo správné.¹⁵⁴

Setrívání v manželství souvisí také s pohledem na lásku – je ideální, pokud se oba berou z lásky, ale ona není podmínkou pro fungující manželství. Katolická žena měla především vytvořit dokonalé rodinné prostředí, obětovat se a vše strpět. „*Ne proto se žena vdává, aby byla šťastnou, ale aby vyplnila svoji povinnost a jiným dala štěstí.*“¹⁵⁵ Pokud bychom srovnali románovou hrdinku Evu, o níž jsem se zmiňovala výše, a hrdinku článku *Žena* Anděla, o které jsem se zmiňovala v předchozí kapitole, pak si uvědomíme, že Eva představuje pokrokovou ženu a Anděla zase typickou katolickou ženu. Přestože ani jedna nebyla v manželství úplně spokojená, Anděla dokonce těsně předtím, než předstoupila před oltář, uvažovala o zrušení svatby, protože povolání učitelky jí zcela naplňovalo, tak každá měla jiné řešení. Mohli bychom tyto dva příběhy pojmout jako typické postoje pokrokových a katolických žen k manželství. Eva se snažila svou nespokojenost řešit a chtěla, dalo by se říci, nejdříve dokončit projekt Eva předtím, než bude začínat nový projekt Eva-manželka, popřípadě matka. Jelikož, když žena sama není dokončenou plnohodnotnou bytostí, nemůže dobře vychovávat své děti. Kdežto Anděla se upnula na roli matky a plně se jí oddala, i když věděla, že jí nenaplní zcela. Obě hrdinky se však nakonec dočkají šťastného konce. Eva díky chápacímu manželovi našla hlubší naplnění i mimo dům a Anděla nakonec pochopila, že být matkou je pravé poslání ženy a naplnění jejího života. „*S úsměvem bezmezného štěstí na rtech paní Anděla zemřela. (...) Taková nepatrná, všední žena, a děti má tak zvučných jmen. Že ta neznámá žena vlastním sebezapřením a odříkáním budovala slávu svých dětí, nikdo nevěděl.*“¹⁵⁶

¹⁵⁴ Například článek *První láska. Eva*, 1909, roč. 6, č. 8 a 9, s. 234-237: „*A vidíš, matinko, vid', že mě on přece miloval?!' úzkostlivým pohledem utkvěla na rtech matčiných. 'Nebohé dítě!' soucitně odpovídala matka, 'ty jeho nesmíš milovati a on tebe také ne!' 'A proč, vždyť láska je volná?!' 'Je a není! Není proto, že on je ženat a musí milovati svou ženu a žádnou jinou!' 'Žádnou jinou?!' zmlajícím hlasem opakovala.*“ s. 234. S podobným názorem se přece jen můžeme setkat i v liberálně orientovaných ženských časopisech. Například: *Rozhledy po kulturním ženském světě: Způsob rozlučitelnosti manželské. Ženská revue*, 1906, roč. 2, č. 2 a 3, s. 54. Zde autor/ka kritizuje muže i ženy, pokud opustí svého manžela/manželku, kvůli lásce k někomu jinému: „*Nemůžeme přes mrtvolu štěstí druhého překročiti ke štěstí svému.*“ Můžeme si tedy všimnout, že na počátku 20. století nebylo zamilování se do jiného člověka pádný důvod k rozvodu. Ale autor/ka poté pokračuje, že pokud by se měli příliš trápit v nešťastném manželství bez lásky oba, je i v tomto případě lepší rozluka. Manžel se však musí k ženě zachovat čestně.

¹⁵⁵ SIMERSKÁ, Anna: *Žena. Eva*, 1907, roč. 4, č. 1, s. 44. Viz též kapitola *Žena a boj proti alkoholismu*.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 47.

Časopisy orientované na pokrokové ženy podporovaly možnost manželské rozluky i prostřednictvím článků, kde uváděly statistiky nešťastných manželství. Například ve *Věstníku Zemské organizace pokrokových žen Moravských* byla publikována studie, jež se zabírala statistikou nešťastných manželství.¹⁵⁷ Je zajímavé, že od roku 1922 do roku 1931 přibylo rozvodů (tedy ne úplná rozluka) a ubylo rozluk.¹⁵⁸ Ale vzájemný počet rozvodů a rozluk nebyl zas tak rozdílný – k roku 1931 bylo celkem 5082 rozvodů a 5945 rozluk. Relativně málo bylo rozluk bez předchozího rozvodu – 1978 k roku 1931.¹⁵⁹ Ze statistik také vyplývá, že k rozluce zcela běžně přistupovali i katolíci, i když v katolických ženských časopisech nalézáme na daný problém reakce i dříve, které samozřejmě apelují především na ženy, aby plnily své poslání.¹⁶⁰ Nejčastější příčiny rozvodu vinou ženy byly opuštění manžela, cizoložství ženy nebo hluboký rozvrat. Důvody k rozvodu vinou muže byly pak zlé nakládání se ženou,¹⁶¹ hluboký rozvrat a opuštění manželky.¹⁶² Ze statistiky by se dalo vyčíst, že strach ze zneužívání rozluky muži byl lichý. Většinou žena sama opouštěla manžela, když k tomu měla dobrý důvod.

V katolických i liberálně orientovaných časopisech se v mnoha člancích mluvilo i o reformě manželského zákona, o kterém se jednalo už v roce 1906 a samozřejmě, že se objevily i reakce na provedenou reformu manželského zákona v roce 1919.¹⁶³ Nejvíce se však o reformy v manželském právu zajímala *Ženská revue*, při níž byla vydávána příloha *Právo ženy*, jež však vycházela v roce 1910. Ženy vnímaly reformu manželského práva jako nutnou a neodkladnou záležitost, která měla být řešena jako první v souvislosti s plánovanou revizí občanského zákoníku na počátku 20. století. Ženám šlo samozřejmě o liberálnější předlohu, jež by jim poskytovala větší práva a svobody než doposud. Za Rakousko-Uherska šlo

¹⁵⁷ *Věstník Zemské organizace pokrokových žen Moravských*, 1933, roč. 1, č. 6, s. 5-6.

¹⁵⁸ Souvisí to mimo jiné s velkým „bum“ rozluk po roce 1919, kdy se liberalizoval zákon o manželské rozluce.

¹⁵⁹ *Věstník Zemské organizace pokrokových žen Moravských*, 1933, roč. 1, č. 6, s. 5.

¹⁶⁰ E., Pavla: Šťastné manželství. *Moravská žena*, 1919, roč. 1, č. 8, s. 3. Rozvodovost u katolíků stoupla i hned po zrušení § 25, který jim rozluky zakazoval. Nebylo by na tom nic divného, jelikož dříve možnost úplné rozluky neměli, ale zřejmě katolictví muži i ženy si uvědomovali, že nemá cenu setrávat v nešťastném manželství.

¹⁶¹ Způsobené zřejmě rozvinutým alkoholismem ve 30. letech 20. století.

¹⁶² *Věstník Zemské organizace pokrokových žen Moravských*, 1933, roč. 1, č. 6, s. 6.

¹⁶³ Například: FOUSTKOVÁ, Gabriela: Reforma rakouského manželského práva. *Ženská revue*, 1906, roč. 2, č. 9, s. 25-32; Reforma občanského zákona a požadavky žen. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 8, s. 58-59; KONEČNÁ, Ludmila: Z novely k občanskému zákonu. *Ženská revue*, 1915, roč. 11, č. 1, s. 5-7; Reforma manželského práva. *Ženská revue*, 1919, roč. 13, č. 1, s. 11-15; Zákon o rozluce manželské. *Moravská žena*, 1920, roč. 2, č. 7, s. 4; Oběti zákona rozluky manželské. *Křesťanská žena*, 1928, roč. 10, č. 22, s. 4.

především o zrušení § 111, o kterém jsem se již zmiňovala výše. Ženy chtěly možnost rozlučitelnosti manželství, ale samozřejmě také chtěly, aby byly po rozloučení zajištěny. Důležitým bodem bylo také jasné stanovení důvodů k rozloučení.

V Evropě na přelomu 19. a 20. století bylo manželství jisté patriarchální, ale vyskytly se i výjimky, kdy si manželé byli zcela rovni, ale opět to záleželo jen na vůli manžela. Vesměs byla přijímána teorie, že muž je statný strom a okolo něho se vine jeho žena jako vinná réva, která statný strom potřebuje k životu, jinak by zahynula.¹⁶⁴ Situace se mění po válce i v souvislosti se ziskem volebního práva pro ženy, avšak ne zas tak výrazně. Souvisí to rovněž s tím, že pro většinu žen bylo manželství stále nejjednodušším řešením, co se životem.

Stanoviska liberálně orientovaných a katolických ženských časopisů se nezměnila ani po válce. Rozdílný názor na manželskou rozluku i na postavení ženy v rodině či na manželství všeobecně, souvisel v daném případě právě s náboženskou orientací, respektive záleželo na tom, zda žena byla věřící, nebo ne. Pro katolickou ženu byla rozluka neakceptovatelná, kdežto pokroková žena neviděla důvod, proč by měla být zakázána. Rozluka představovala svobodnou volbu. Umožnila, jak muži, tak ženě neseťřvat v nešťastném manželství. Za zmínku jistě stojí také informace, že v 30. letech 20. století se stává módní navštěvovat manželské poradny po vzoru amerických manželských párů.¹⁶⁵ Lidé se snažili zachraňovat rozvrácená manželství, pokud měla ještě šanci. Myslím si, že takovou zkušební lhůtu či čas na rozmyšlenou, jestli má ještě cenu manželství zachraňovat, představoval právě rozvod, který většinou předcházela úplné rozluce. I když pokrokové ženy podporovaly možnost rozluky, nemínily tím, že rozlukou se mají řešit veškeré problémy. Měla být poslední možností řešení.

¹⁶⁴ ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005, s. 77.

¹⁶⁵ „Vycházejíc z názoru, že na základě vědeckého poučení a ošetření může býti „nezdravé“ a „nepodařené“ manželství zase napraveno, čili, že lze jej vyléčiti – založil známý americký eugenik Dr. P. Popence, v Los Angeles „Ústav pro rodinné vztahy“. Ústav má za úkol studovat případy tak zvaných nešťastných manželství, jež po prostudování zařazuje mezi „vyléčitelné“ nebo „nevyléčitelné“. (...) Poučení včas může prý zabrániti katastrofě nemocného manželství.“ Drobnosti pro ženy: Klinika pro „nezdravé“ manželství. *Blesk*, 1935, roč. 2, č. 1, s. 28-29.

VEŘEJNÁ SFÉRA

Společenské postavení ženy přece jen souviselo s veřejnou sférou, respektive se snahou ženy začít působit i ve veřejné sféře. Po první světové válce pak už bylo celkem běžné, že ženy působily v politice, na univerzitách i v zaměstnáních, která jim dříve nebyla přístupná. Samozřejmě, že nic nejde hned. Společenské uspořádání, jež trvalo několik tisíciletí, se nezmění přes noc. Ženy musely za své postavení bojovat a překonávat překážky, které jim kladli ženy i muži. Musíme mít neustále na paměti, že v první polovině 20. století většina žen byla se situací spokojena a pokud bojovaly za nějaké změny, pak pouze za změny k lepšímu v jejich, tedy soukromé sféře.

Při analýze dobových problémů týkajících se veřejné sféry byl více patrný rozdíl mezi katolicky a liberálně orientovanými časopisy než na půdě rodiny. Katolické ženy měly jiný přístup k emancipaci. Jak už jsem se zmiňovala, šlo jim o emancipaci pouze v rodinné sféře. Situace se pak mění zejména s koncem první světové války, kdy katolické ženy přijaly volební právo jako svou povinnost a poslání podpořit lidovou stranu a šířit křesťanství.

Vybrala jsem nejzajímavější a zároveň nejčastěji diskutované problémy v ženských časopisech (jistě, že dané problémy byly diskutovány i na půdě parlamentu a téměř ve všech periodikách) v první polovině 20. století. Zabývala jsem se tedy problémy vzdělání, zaměstnání¹⁶⁶ a bojem za volební (hlasovací) právo.¹⁶⁷ Velmi důležitým společenským jevem byla také činnost žen v době války. Právě válka ženám umožnila volnější vstup na „území muže“. Ženy musely hospodařit, pracovat, zkrátka zastoupit muže na všech „frontách“. Velká válka, jak bývá první světová válka označována, přinesla také velké změny. Proměny byly patrné nejen na mapě, ale také ve společenském životě lidí, obzvláště žen. Avšak působení žen v době války nechávám stranou.

¹⁶⁶ Zde spadá i velmi diskutovaný problém daného období – celibát učitelek. Ale také zejména spor mateřství versus povolání.

¹⁶⁷ Uvedený problém pokračuje i po první světové válce, jelikož „zvyk je železná košile“, a tudíž nebylo snadné uvést § 106 do praxe.

*Vzdělání pro ženy?*¹⁶⁸

Touha žen po vyšším vzdělání, a později také nutnost jejího vyššího vzdělání, byla patrná už v druhé polovině 19. století, kdy ženy získaly přístup na gymnázia i na vysoké školy, avšak jejich možnosti byly stále omezené.¹⁶⁹ V období habsburské monarchie bylo především nutné přesvědčit konzervativní vládu, vyšší vrstvy a církve, o tom, že ženino místo není jen v rodině, ale že je schopna zároveň pracovat i mimo dům, vzdělávat se a sama o sobě rozhodovat.¹⁷⁰ Ženy, ale i jejich zastánci¹⁷¹ se snažili hledat argumenty pro nutnost vyššího vzdělání žen a hlavně se snažili vyvracet protiargumenty konzervativců. Problém byl samozřejmě i s tím, že církve ovlivňovala školství a měla hlavní slovo, i co se týká přístupu k ženám a jejich vzdělávání.¹⁷²

Vzděláním se hojně zabývaly liberálně orientované časopisy, jelikož většina pokrokových žen, jež v časopisech publikovaly i je četly, byly učitelky. Bojovaly především za zesvětštění školství, protože dle nich církve rozhodně nerozvíjela odborné vědomosti a měla spíše konzervativní a nevědecký přístup.¹⁷³ Snažily se tedy omezit vliv církve na školství. Proti čemuž byly naopak katolicky orientované časopisy, které se snažily dokázat výhody církevního vzdělávání. Liberálně orientované ženské časopisy viděly v možnosti vzdělávání žen východisko z mnoha společenských problémů – úpadek mládeže, rozvodovost, bída apod. Jejich argumenty proti konzervativnímu přístupu, tedy že žena patří jen do domácnosti,

¹⁶⁸ Problém vzdělání žen a jejich boj, který pokračoval v možnosti uplatnit své vědomosti v praxi, tedy v zaměstnání, souvisí s mnoha dílčími problémy. V dané kapitole jsem se zastavila u problémů, které byly nejvíce diskutovány na stránkách ženských časopisů vycházejících na Moravě.

¹⁶⁹ 1890 první dívčí gymnázium s maturitou (Minerva). Díky maturitě se měly dívkám otevřít dveře na univerzity. 1891 první požadavky pro umožnění studia žen na lékařských a filozofických fakultách. Odpor vlády i mnohých rakouských a českých politiků proti vyššímu a vysokoškolskému vzdělání žen trval téměř až do konce 19. století. První úspěch přišel v roce 1895, kdy mohly absolventky Minervy mimořádně studovat na Karlo-Ferdinandově univerzitě jako hospitantky, ale bez právního nároku skládat zkoušky. 1897 mohly dívky oficiálně studovat filozofickou fakultu a roku 1900 i lékařskou. Ženy se taktéž směly vzdělávat v oboru farmacie. Na právnické fakulty měly ženy přístup až za první republiky, avšak nikde nebylo psáno, že v daném oboru je někdo zaměstná. Těmto snahám předcházelo zakládání průmyslových a obchodních dívčích škol a různých pokračovacích kurzů. MALINSKÁ, Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha 2005, s. 9-44.

¹⁷⁰ Srovnej NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 166.

¹⁷¹ Rozhodně ženy samy nikdy nemohly vybojovat možnost vzdělávání, protože neměly přístup do politického života.

¹⁷² Viz NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 167.

¹⁷³ Tamtéž, s. 167.

byly silné a promyšlené. Ženy potřebovaly vyšší vzdělání, aby mohly najít lepší práci a být ekonomicky nezávislé a tak ulevit manželovi, otci nebo jinému poručníkovi. Dále, díky většímu vzdělání žen mohly být více vzdělány i děti, což by mělo vliv na celý český národ, který by se stal silným a vzdělaným, protože právě ženy jako první vzdělávají své děti. Opět využily argumentu, který apeloval na ozdravení národa – aby byl náš národ schopný, zdravý a mravní, tak musely být ženy vzdělány. Argument měl velkou váhu obzvláště za války. Důležité bylo také tvrzení, že pokud měla být žena rovným partnerem svému muži, pak bylo také třeba, aby měla určité vzdělání, aby s ní manžel mohl promlouvat a nehledal zábavu někde jinde. Což by samozřejmě vedlo k menší rozvodovosti a šťastnějším rodinám. Zlepšením celkové atmosféry v rodinném prostředí by se zlepšilo i chování dětí, protože by byly vychovávány v harmonickém prostředí a díky tomu by se celkově ozdravilo společenské ovzduší. A to vše zásluhou vzdělaných žen.

Velkou bojovnicí za vyšší vzdělání žen, zakladatelkou dvou dívčích gymnázií na Moravě a také redaktorkou *Ženské revui*, byla Zdenka Wiedermannová-Motyčková. Sama byla učitelka a prošla si klášterní školou. Vzhledem k této zkušenosti se stala velkou kritičkou klerikalismu a církevního vzdělávání.¹⁷⁴ Bez řádného vyššího vzdělání ženy zůstávaly nevědomé a zranitelné. Společnost je tlačila k tomu, aby jejich pozornost byla soustředěna na manžela, děti a Boha. Vyšší vzdělání jim mohlo poskytnout možnost volby a samostatného uvažování.¹⁷⁵ Pro ženy byl také kostel jednou z mála příležitostí podívat se mimo dům. Nejen Wiedermannová-Motyčková, ale i Tomáš G. Masaryk osočoval církev, že ženy udržuje v nevědomosti schválně, aby nepřišla o své věrné služebnice.

Liberálně orientované ženské časopisy viděly tedy ve vzdělání žen zbraň proti nevědomosti a možnost povznesení celého národa. Protože, jak už jsem uvedla výše, vzdělané ženy, budou vychovávat vzdělané děti. Vzdělané ženy byly také schopny vytvořit si vlastní názor, čehož se obávala zejména církev, která využívala jejich nevědomosti a strachu, který je s nevědomostí vždy spojen. Proto také chtěla mít hlavní slovo v jejich vzdělávání, aby měla vše pod kontrolou. Ženy nebyly již tak snadno ovlivnitelné a volily si svou vlastní cestu.¹⁷⁶ Podobné názory můžeme nalézt i

¹⁷⁴ Více NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 174.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 191.

¹⁷⁶ Například článek DEDKOVÁ, Libuše: O nutnosti vzdělání žen. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 9, s. 74-79.

v časopise *Eva*, který, jak už jsem se zmiňovala v úvodu, představoval výjimku mezi katolicky orientovanými časopisy.¹⁷⁷ Uvedený časopis spadl pod správu časopisu *Nový život*, jenž propagoval katolickou modernu. Proto se v časopise objevují liberálnější názory, i když ze všeobecného hlediska převažují názory konzervativní.

V časopisech také nechyběly informace o možnostech vzdělání žen v jiných zemích.¹⁷⁸ Soustředily se také na možnosti, jaké dívka má, pokud se chce dále vzdělávat.¹⁷⁹ V *Eviných Rozmanitostech* nebo v *Rozhledech Ženské revui* bylo téměř v každém čísle věnováno několik slov dívčímu vzdělávání. V *Ženské revui* se objevovaly především informace o činnosti Dívčího reálného gymnasia v Brně a Vesně, což byl mimo jiné spolek, ale také soukromá škola.

Jak už jsem naznačila výše, katolicky orientované ženské časopisy nepodporovaly zesvětštění školství a předestíraly argumenty pro církví kontrolované školství. Liberálně orientované časopisy měly opačný názor. Spor světské versus církevní školství je asi největší spor první poloviny 20. století týkající se vzdělání všeobecně. V dané kapitole jsem se zabývala tímto problémem hlavně v kontextu dívčího vzdělávání. V liberálně i katolicky orientovaných ženských časopisech bylo danému problému věnováno hodně prostoru, ať už na místech hlavních článků nebo jen zmínky v rubrikách. Problém byl patrný zejména po vzniku ČSR, kdy se projevovaly protináboženské tendence zaměřené hlavně proti katolické církvi, jelikož představovala symbol moci Habsburků. Spor se odehrával především na stránkách *Moravské/Křesťanské ženy* a *Ženské revui*.

Katolicky orientované časopisy se snažily působit především na rodiče, aby své děti podporovali v pěstění náboženství a neoddělovali náboženství a školu. „*Blíží se počátek školního roku. Jest největší povinností katolických rodičů postarati se, aby nový školní rok nezačal tak, jak skončil minulý: bez služeb Božích. (...) Proto*

¹⁷⁷ Například článek *Učení*, který vypráví příhody malé holčičky Vladuše. V článku je naznačeno, že je důležité, aby měla dívka vlastní názor a byla vedena k samostatnosti, zvědavosti, upřímnosti atd. Článek je zároveň nacionálně laděn. „*Tu v Čechách je zvykem, že všechny děti pozdravují vůbec všechny ženské a mužské: „ruku líbám“.* Naznačila jsem naší malé, že to není krásné, že je to otrocké, že kdo je hrdý, nepozdraví tak. „*Řekni ‚klaním se‘, nebo ‚má poklona‘, to je též pozdrav a čestný, pravila jsem jí. (...) Řekla jsem vám ‚klaním se‘, to je velmi krásné. ‚Ruku líbám‘ je otrocké, pravila mama. Jsem totiž též hrdá.*“ KVEDER-JELOVŠEKOVÁ, Zofka: *Učení. Eva*, 1908, roč. 5, č. 1, s. 1-4.

¹⁷⁸ Například: „*Nový typ dívčích škol zřízen v Petrohradě. Hodina vyučovací trvá 30 až 40 minut. V přestávkách provádějí se hry ve volném vzduchu. Každý čtvrtek je poučování v přírodě, v museích, výstavách. V neděli přednášky se světelnými obrazy. Na podzim a na jaře pořádají se exkursy na selské statky, aby dívky byly poučeny o hospodářství polním. Škola vyžaduje ovšem velký náklad. Je určena pro majetné třídy, v nichž ženy zvláště nutno přiblížiti hmotné práci.*“ *Rozmanitosti. Eva*, 1909, roč. 6, č. 10, s. 320.

¹⁷⁹ Většinou informace o kursech, jež nabízela na Moravě Vesna.

varujeme rodiče zavčas! Postarejte se o to, aby škola vychovávala vaše děti nábožensky, aby byla pokračováním výchovy rodinné a doplňovala kostel.“¹⁸⁰

Katolicky orientované časopisy se raději snažily zapůsobit na citovou stránku žen, jejich náboženské cítění, aniž by snášeli přesvědčivé argumenty pro podporu církevního školství. Důvod je právě v tom, že „působení na city“ jim bylo vlastněji daleko více než logická argumentace. „(...) a jako jsou zvyklí smazávat křídou s popsané tabule, doufají, že tak lehce vymaže z duše národa, počínaje dětmi, stopy kultury, jež hluboko tam vrylo křesťanství za více než tisíc let. Avšak křesťanská kultura, v jejímž duchu národ žil a kterou se stal slavným, není křída na tabuli.“¹⁸¹

V katolických ženských časopisech se také často objevovaly články, jež polemizovaly nad vztahem školy a náboženství. Obdobné články nebyly již stavěny na citech, ale na argumentech.¹⁸² Články poukazovaly především na důležitost náboženství z hlediska dodržování morálky. Přece jenom desatero se stalo základem i pro právní řád. Život Krista byl vzorem správného života a bylo těžké v krátké době najít příklady správného života mezi světskými lidmi. „Nuže, katolické matky, budete a můžete váhati, když jedná se o výchovu vašich dětí, zda dáte jim výchovu náboženskou nebo beznáboženskou? Jistě že ne! A proto ne ‚pryč s náboženstvím ze škol!‘ – ale ‚do škol‘, neboť jedině výchova náboženská dává vám záruku, že vychováte zdárné syny a dcery národu, (...)“¹⁸³ Pádným argumentem bylo i upozornění na to, že škola člověka vychovává, což je také hlavní poslání náboženství. „Vyloučení náboženství z výchovných prostředků v době, přesycené poklesem mravů i lidského cítění, nelze si dost dobře myslet.“¹⁸⁴ Pro tehdejší společnost bylo také těžko představitelné, čím by mohlo být náboženství nahrazeno nebo dokonce, že nepotřebuje náhradu. Jenomže člověk může být vychován k mravnosti a správnému životu i bez pomoci náboženství. Rodiče si také nemuseli katolickou výchovu svého dítěte přát, protože sami byli nevěřící nebo jiného vyznání. A rodiče, kteří měli zájem vychovávat své děti v náboženském duchu, je mohli nechat navštěvovat výuku náboženství po škole nebo je vést sami.

¹⁸⁰ Počátek nového školního roku. *Moravská žena*, 1919, roč. 1, č. 17, s. 1.

¹⁸¹ Moravské ženy, chraňte školy! *Moravská žena*, 1920, roč. 1, č. 35, s. 3.

¹⁸² Například: Náboženství a škola. *Křesťanská žena*, 1928, roč. 10, č. 36, s. 1; MELUZINOVÁ, J. L.: Výchova náboženská – nebo beznáboženská? *Křesťanská žena*, 1928, roč. 10, č. 39, s. 1-2, č. 40, s. 2 a č. 41, s. 3.

¹⁸³ MELUZINOVÁ, J. L.: Výchova náboženská – nebo beznáboženská? *Křesťanská žena*, 1928, roč. 10, č. 41, s. 3.

¹⁸⁴ Náboženství a škola. *Křesťanská žena*, 1928, roč. 10, č. 36, s. 1

V *Ženské revui* byly výpady proti klerikálnímu školství nejsilnější. Bylo několik návrhů na řešení. Buď nedovolit učitelkám, které absolvovaly klerikální školu, vyučovat nebo zakládat více světských škol pro učitelky. Lidé se samozřejmě obávali, že učitelky, jež prošly církevním ústavem, budou dále klerikalismus na dívčích školách šířit. V Rozhledech byla vyjádřena nelibost, že veřejnost se vždy chopí jednoduššího řešení, tzn., že útočila na učitelky. „*Proč spravedlivý hněv neobrací se proti těm, kdož dostatečný počet veřejných ústavů učitelek nezřizují?(...) může-li Ústřední Matice Školská zřizovat ústavy učitelů (po prázdninách v Čes. Budějovicích), může a má zřizovat i potřebné ústavy učitelek. (...) Boj proti klerikalismu musí být systematický, pravidelný a ne nahodilý při různých tu a tam se vyskytнувších příležitostech.*“¹⁸⁵ Na Moravě měla církev v podstatě monopol na dívčí vzdělání, proto byl problém tak vášnivě diskutován. Náboženství na školách a modlení se na začátku hodiny místo pozdravu připadalo pokrokově orientovaným ženám jako omezování práv. Pokud žák nebyl katolík, proč by se měl modlit? A pokud učitel nevěřil v Boha, jak měl k tomu vést děti? Idea školy propojené s náboženstvím byla již v Československé republice neudržitelná. Na školách se však náboženství vyučovalo jako volitelný předmět. Katolicky orientované ženské časopisy se snažily přesvědčit veřejnost, že náboženství na školách je nutné, kdežto liberálně orientované časopisy dokazovaly, že ho není třeba, že volba náboženství je otázkou svobodného rozhodnutí a nemělo by být nuceno dětem na školách.

Velmi diskutovaným problémem byla také koedukace, tedy společné vzdělávání chlapců a dívek.¹⁸⁶ I v první polovině 20. století převažoval názor, že ženy nejsou schopny se vzdělávat jako muži, respektive děvčata stejně jako chlapci. Ke každému pohlaví musí být jiný přístup. Zde se také liberálně orientované a katolické časopisy lišily. V *Evě* byly publikovány poznámky k reformě ženského studia, jež předestřel dr. Rožánek.¹⁸⁷ Autor je přesvědčen, že dívky se musí učit jiným věcem a jinak než chlapci. „*Na studující dívky nesmí se klásti tytéž požadavky jako na jinochy! Je to příkaz rozumu, vědy a sebezachování. Stane-li se tak přes varovné hlasy lékařů, těžce bude to v budoucnosti ztrestáno. (...) Další nebezpečí spočívá v tom, že není dalekou doba, kdy vyšší studia dívek a žen stanou se příkazem – Mody! (...) Žádná moc světa, žádný výklad sebe rozumnější, žádná argumentace,*

¹⁸⁵ Rozhled po kulturním ženském světě: Hnutí proti zklerikalisování školy. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 9, s. 81.

¹⁸⁶ Hodně článků týkajících se koedukace vychází v roce 1905.

¹⁸⁷ Otázka sociální, ženská a hospodářská. *Eva*, 1910, roč. 7, č. 1, s. 21-24.

zkrátka nic není s to, aby vyvrátily, odstranily to, co předepisuje Moda. Není třeba šířiti slov, každý zná to z bohaté vlastní zkušenosti. Každý ví, jakými v pravém slova smyslu otrokyněmi Mody jsou ženy.“¹⁸⁸ Ženy a dívky byly vnímány jako „fifleny“, které se stejně o vzdělání nezajímají. Proč tedy propagovat všeobecné a společné vzdělávání? Objevovaly se také názory, že vzdělání je pro ženy jako slabší pohlaví zdraví nebezpečné. „Hlavní rysy požadavků(u) reformní dívčí výchovy budtež: Lékařské vyšetření dívek studovati hodlajících. Přijmuty budtež pouze ty, které jsou fysicky i psychicky studia schopny. Budiž z učebné osnovy vymýtěno vše, co zbytečně konsumuje duševní intenzitu a energii. Učivo nechť odpovídá požadavkům naší doby. Vyučování svěřeno budiž ženským silám, eventuelně mužským, jež prokáží zvláštní způsobilost vyučovati na ústavech dívčích. – Stálý lékařský dozor, kterémuž přiřčen budiž nejen poradní hlas, ale i právo veta. Dostatečná péče o tělesný vývoj vhodným tělocvikem a odpovídajícím sportem. Bezohledný pronikavý boj, aby návštěva gymnasií a vyšších dívčích učelišť nestala se příkazem mody.“¹⁸⁹ Takové požadavky a představy o dívčím vzdělání měli konzervativní představitelé. Autor uznává, že žena má stejné právo na vzdělání jako muž, ale není ho schopna. „Následkem své tělesné konstituce jsou tyto oproti mužům tak daleky, že není možno, aby v dohledné době, překročivše přirozenou jim prostřednost, vypěstily ze svého středu vědeckého tvořivého Genia ženského rodu.“¹⁹⁰

Dokonalou katolickou studentkou byla dívka, jež neopomíjela náboženství a každodenní návštěvy kostela před školou. Určitou představu o „dokonalé“ studentce nám poskytuje článek *Studentka Hana*.¹⁹¹ Hana byla vynikající studentkou a každý den před školou navštěvovala kostel. Svou víru dávala otevřeně najevo. „Říci profesoru Sehnalovi, že chodí denně do kostela, právě jemu, který byl nějak až přespříliš zaujat proti všemi(u), co bylo katolické, to bylo hrdinství.“¹⁹² Byla také přímo symbolem ctností: „Hana, ač byla jedináčkem bohatého továrníka, jednala se všemi, i s těmi nejchudobnějšími studentkami, jako se sobě rovnými. (...) Byla hodně samostatná a měla pevnou vůli.“¹⁹³ Navíc byla trpělivá a moudrá. Vše díky katolické výchově. V katolicky orientovaných ženských časopisech se vůbec často objevovala

¹⁸⁸ Otázka sociální, ženská a hospodářská. *Eva*, 1910, roč. 7, č. 1, s. 21.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 23. Pro zajímavost – studentky dívčích škol opravdu podstupovaly na školách lékařské prohlídky. Viz MALINSKÁ, Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha 2005, s. 40.

¹⁹⁰ Otázka sociální, ženská a hospodářská. *Eva*, 1910, roč. 7, č. 1, s. 24.

¹⁹¹ NOVOTNÁ, M.: *Studentka Hana. Křesťanská žena*, 1938, roč. 20, č. 16, s. 5-6.

¹⁹² Tamtéž, s. 5.

¹⁹³ Tamtéž, s. 5.

myšlenka, že křesťanství pozvedlo ženy z prachu. A pokud budou ženy na křesťanství zapomínat, pak zase do prachu spadnou.¹⁹⁴ „*Láska, čest, zbožnost, nadšení, oddání a obětování se nejvyššímu cíli, toť síla a sláva ženy;*“¹⁹⁵ Žena také, podle tehdejších odborníků, na rozdíl od muže myslí srdcem, nikoliv rozumem. Autoři obdobných článků se snažili přesvědčit ženy a možná i sebe, že řízení se srdcem je šlechetnější, lepší, více blízké Bohu.¹⁹⁶ Jenomže právě podobné názory snižovaly ženu a činily z ní bytost, která neumí používat rozum, a tudíž není schopná se vzdělávat stejně jako muž. „*V obecných a vyšších školách učí se chlapci i děvčata v celém křesťanském světě téměř věcem, těmiž cestami a se stejným úspěchem; běžili však o nejvyšší pěstění rozumu, a o to, zda žena je i toho schopna, vystupuje ještě leckde onen zastaralý předsudek, že žena stejně jako tělesně, tak i duševně je nižší muž. (...) Samo sebou se rozumí, že nesouhlasíme s Fenelonem, dí-li, že styk s učeností byl by ženské něžnosti téměř tak osudný jako styk s hříchem; rovněž ne s Lessingem, který míní, že žena, která myslí, je tak směšná, jako muž, který se líčí; než přece nutno říci, že je celá řada vážných duchů, kteří nejsou bez vážných obav a pochybností o výsledku vyššího vzdělání žen.*“¹⁹⁷ Navíc, vyšší vzdělání pro ženy mělo hlavně představovat přípravu na povolání manželky a matky. A opět se využívá základní argument – díky tomu bude povznesen celý národ, protože vzdělané, čisté, zbožné matky budou vychovávat děti podobných vlastností. Obdobné smýšlení bylo vlastní, jak katolicky, tak liberálně orientovaným ženským časopisům, avšak liberálně orientované chtěly vzdělání pro ženy i z jiných důvodů, než aby byly dobrými matkami. Uvedený argument se stal základem pro postup žen dále.

Jak už jsem naznačila, liberálně orientované ženské časopisy měly na schopnost žen se vzdělávat jiný názor. Autorky i autoři podporovali koedukaci, tedy smíšené třídy, aby ukázali, že ženy jsou schopny držet krok s muži. „*Účel střední školy je dáti žáku neb žákyni průpravu k nějakému životnímu povolání. (...) A myslí-li pan F. K., že má gymnasium vedle svého účelu připravovati dívku k mateřství, pak by*

¹⁹⁴ Například: HARACH, F.: Žena v budoucnosti. *Eva*, 1904, roč. 1, č. 2, s. 18-19; LANKAŠ, V.: Žena a její vyšší vzdělání. *Eva*, 1904, roč. 1, č. 1, s. 11-13, č. 2, s. 26-27 a č. 3, s. 37-40; Dívčí besídky. *Křesťanská žena*, 1919, roč. 1, č. 17, s. 2-3.

¹⁹⁵ LANKAŠ, V.: Žena a její vyšší vzdělání. *Eva*, 1904, roč. 1, č. 1, s. 12.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 12.

¹⁹⁷ Tamtéž, č. 2, s. 26-27. Podobné „kličky“ jsou katolickým myslitelům vlastní. Dávají najevo, že nesouhlasí s negativními myšlenkami o ženách, ale na druhou stranu si nejsou zcela jisti, co se stane, když se bude žena dále vzdělávat.

měla střední škola stejně uschopniti chlapce k povolání otcovskému, (...).“¹⁹⁸ Akademicky vzdělané ženy vytvořily spolek, který se snažil prosadit rovnost ve vzdělání, ale také pomoc ženám uplatnit se na trhu práce.¹⁹⁹ Sdružení pořádalo přednášky, aby doplnily chabé vzdělání žen, jež jim bylo většinou na středních školách poskytováno. Fungovala při něm také poradna k volbě povolání. Sdružení mělo zřízeno také fond, z něhož byly podporované studentky i dívčí školy, jelikož pro dívčí vzdělání bylo vždy vyhrazeno méně peněz než pro chlapecké.²⁰⁰ Ale ženy si byly vědomy, že nejprve musí prosadit vyšší dívčí školy a teprve poté chtějí studovat s muži.

Ženská revue se také snažila informovat o úspěšném smíšeném vzdělávání v jiných zemích, seznámit s tím veřejnost a odstranit tak zbytečné předsudky, jež o koedukaci panovaly. Například článek Františka Drtiny, který o koedukaci napsal více článků v různých časopisech.²⁰¹ Jeho podpora koedukace také úzce souvisí s kritikou katolické církve.²⁰² Koedukace také představovala uznání rovnosti mezi pohlavími. Také díky společnému soužití chlapců a dívek ve školách, mají pak k druhému pohlaví zdravější vztah. „Odloučené vychování je dále ve sporu se skutečností životní. Nejen v rodině, nýbrž v celém životě společenském uplatňují a stýkají se obě pohlaví ve svých podobnostech i zvláštnostech.“²⁰³ Nebyl tedy pádný důvod pro to, aby se dívky a chlapci museli vzdělávat zvlášť.

Pokud chceme vědět něco o typech dívčích škol a ideálu dívčí výchovy, musíme listovat stránkami časopisů vydávaných před vznikem ČSR. Zastánci dlouhého 19. století věří, že sahá až do roku 1914, popřípadě 1918, kdy končí první světová válka. Souhlasím s uvedeným názorem, jelikož i na stránkách časopisů je patrné, že témata se liší. Časopisy mají jiný „nádech“. Krátký článek v *Eviných Rozmanitostech* nazvaný *Ideál dívčí výchovy*²⁰⁴ z roku 1905 nám jasně naznačuje, že žena by se měla vzdělávat hlavně v praktických činnostech, neboť „naučené

¹⁹⁸ Rozhled po kulturním ženském světě: Nové stadium koedukace na středních školách u nás. *Ženská revue*, 1915, roč. 10, č. 1, s. 18.

¹⁹⁹ Sdružení akademicky vzdělaných žen. *Ženská revue*, 1917, roč. 12, č. 2, s. 36-37.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 37. Střední dívčí školství se v rámci habsburské monarchie nikdy nestalo součástí státního vzdělávacího systému. Dívčí školy byly v držení soukromých osob. MALINSKÁ, Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha 2005, s. 104-120.

²⁰¹ DRTINA, František: O koedukaci. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 10, s. 91-94.

²⁰² „Je zajímavé, že koedukace ujímá se jen u národů protestantských kmene anglo-saského a germánského – a že se jí obávají národové katoličtí, hlavně kmene románského.“ Tamtéž, s. 91.

²⁰³ Tamtéž, s. 92.

²⁰⁴ Rozmanitosti: Ideál dívčí výchovy. *Eva*, 1905, roč. 2, č. 3, s. 55-56.

vědosti vytrácejí se rychle z paměti“.²⁰⁵ Vzdělání má také u žen rozvíjet žádoucí vlastnosti – krasocit, jemné cítění, schopnost užít praktické vlastnosti, rozpoznat co se sluší, co se nesluší, poznat povahy lidí, být dobré.²⁰⁶ Dívčí školy nemají dělat z žen vědatorky, ale mají z nich udělat vzdělaného člověka. Na rozdíl od chlapců by se neměly učit nazpaměť, nemusejí mít ani vyučovací hodiny a předměty, ale mají být vyučovány ve „*velikých, ale jasných obrazech a obrysech*“.²⁰⁷

Informace o stavu českého vyššího a odborného dívčího školství v roce 1916 nám poskytuje článek na pokračování od Josefa Bezdíčka.²⁰⁸ V roce 1916 měly dívky přístup na gymnázia a reálná gymnázia, lycea (příčleněná k reformním reálným gymnáziím nebo šestiletá samostatná).²⁰⁹ Českých gymnázií bylo pět (Minerva v Praze, Soukromé české vyšší gymnasium na Král. Vinohradech, Dívčí reálné gymnasium ve Valašském Meziříčí, Dívčí reálné gymnasium v Brně, Dívčí reálné gymnasium v Pardubicích), lyceí bylo dohromady 11, z toho na Moravě byly jenom tři. Dívky však mohly studovat i na chlapeckých středních školách. V roce 1916 jich studovalo 2859 na dívčích středních školách a na mužských jich studovalo 1860.²¹⁰ Z toho na Moravě studovalo na mužských školách 696 dívek, což představovalo 7% z celkového žactva.²¹¹ Dívky také mohly studovat učitelské ústavy. Na Moravě jich bylo jen pět (státní, obecný, spolkový, arcibiskupský, jeptišský). V Čechách bylo 9 ústavů z toho 5 jeptišských.²¹² Můžeme si tedy udělat představu, že klerikální vzdělávání učitelek převažovalo i během války. A další

²⁰⁵ Rozmanitosti: Ideál dívčí výchovy. *Eva*, 1905, roč. 2, č. 3, s. 55.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 55-56. V témže čísle je také uvedeno Čemu se mají naše dcery naučiti?: „1. – Že sto halířů dělá jednu korunu. 2. – Jak má vyhlížeti světnice, kde se bývá a jak světnice, kde se jen pracuje. 3. – Na pravém místě říci „ano“ a „ne“ a vždy ne obém pevně setrvat. 4. – I sebe jednodušší šat důstojně a úhledně nositi. 5. – Rukavice, punčochy a košile spravovati. 6. – Ze spárny učiniti nejpěknější místnost bytu. 7. – Že tuhé šněrování není pěkné a zdrávo. 8. – Květiny pěstovati. 9. – Dbáti na charakter a mravy muže, za něhož se chtějí provdati, nikoli na jeho peněženku. 10. – Určité místo pro všechno a vše na své místo klásti. 11. – Že se mají oblékati se zřetelem nejen na zevnější vzhled, nýbrž také na zdraví a pohodlí. 12. – Že člověk nejspořivější jest nejšťastnější a čím menší kdo dělá nároky, tím je bohatší.“ s. 56.

²⁰⁷ Rozmanitosti: Školy pro dívky. *Eva*, 1905, roč. 2, č. 3, s. 56. V dnešní době se taktéž uvažuje nad rozdílným přístupem k dívkám a chlapcům ve školách. Je patrné, že chlapci potřebují pro vzdělávání jiné prostředí než dívky. Například chlapci více preferují soutěživé prostředí, děvčata naopak stresuje. Ale na druhou stranu je koedukace lepší pro vytváření sociálních vazeb.

²⁰⁸ BEZDÍČEK, Josef: České střední a odborné školství dívčí. *Ženská revue*, 1916, roč. 11, č. 3, s. 75-80, č. 4, s. 99-100, č. 5, s. 122-125.

²⁰⁹ Tamtéž, č. 3, s. 75.

²¹⁰ Tamtéž, s. 75-78.

²¹¹ Tamtéž, s. 79. Čísla se samozřejmě s pokračující válkou měnila ve prospěch počtu žen. Studentek přibývalo a studentů ubývalo.

²¹² Tamtéž, č. 4, s. 99.

možnost, kterou dívky měly, byly školy průmyslové, na nichž se vyučovalo šití a oděvnictví. Plus samozřejmě hospodyňské a jiné kursy.²¹³

Na počátku 20. století byly velmi oblíbené a podporované školy hospodyňské, kuchařské, pro služebné apod. Takové školy totiž vyhovovaly i představám konzervativně smýšlejícího obyvatelstva. „*Se mnohých stran docela již zastáváno se bylo mínění, že by stát v zájmu rodin měl naříditi, by se mládež ženská učila domácímu hospodářství a výchově dětí v ústavech státních (podobně jako jest mládež mužská nucena ke službě vojenské).*“²¹⁴ Navíc, mužům nikterak nevadilo, když se ženy chtěly stát lepšími hospodyňkami.²¹⁵ Například článek publikovaný v *Evě* nazvaný *Odborné vzdělání hospodyňské*,²¹⁶ který byl výňatkem z řeči K. Adámka, předsedy kuratoria hospodářské školy v Chrudimi, při příležitosti ukončení kursů. Adámek je přesvědčen, že žena jako hospodyňka potřebuje odborné a kvalitní vzdělání stejně jako třeba rolník. Ne vždy totiž stačí znalosti matek. A pokud se má společnost vyvíjet kupředu, je třeba, aby i hospodyňky se vzdělávaly více a jejich děti zase více. Škola měla dívky naučit, jak být správnou hospodyňkou, protože „*žena je sloupem domácnosti, z níž může učiniti ráj nebo peklo*“.²¹⁷ Žena měla být po absolvování školy pracovitá, šetrná, řádná, pečlivá, čistotná, bez problémů měla zvládat všechny domácí práce, vyznala se v hospodaření s penězi, dokázala chovat zvířata a pěstovat zeleninu či ovoce, získala základy zdravotní péče, ale také dokázala pečovat o zachování českého života v rodině (studium českého jazyka i dějin) a vychovat v podobném duchu své děti. „*Žena má svatý, vznešený, ale také obtížný úkol v životě rodinném i národním, její povolání je vzhledem na budoucnost lidstva důležitější než povolání muže. Těmto úkolům může dostáti pouze žena k svému povolání všeobecně a odborně vzdělaná.*“²¹⁸

Ženy měly již v 19. století možnost vzdělávat se na středních školách, avšak měly vymezeny obory „vhodné“ pro dívky. V průběhu první poloviny 20. století se však možnosti žen rozšiřovaly a mohly nakonec studovat téměř cokoliv, i když

²¹³ BEZDÍČEK, Josef: České střední a odborné školství dívcí. *Ženská revue*, 1916, roč. 11, č. 5, s. 122-123.

²¹⁴ SPIRAGO, Fr.: O postavení ženy ve společnosti lidské. *Eva*, 1904, roč. 1, č. 7, s. 108.

²¹⁵ Na počátku 19. století si ani ženy, ani muži nepředstavovali, že jednou se žena bude vzdělávat v jiném oboru než v domácím hospodářství. V 19. století byly nejznámější hospodyňské školy Magdaleny Dobromily Rettigové. Více MALINSKÁ, Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha 2005, s. 9-44.

²¹⁶ Odborné vzdělání hospodyňské. *Eva*, 1906, roč. 3, č. 8,9, s. 130-131.

²¹⁷ Tamtéž, s. 130.

²¹⁸ Tamtéž, s. 130.

studium práva bylo pro ženy problematické i v průběhu první Československé republiky. Jenomže možnosti se vzdělávat boj žen nekončil. „Vzdělání a diplomy sice ženám zajišťovaly samostatnější existenci, dále však platily zákony, které v sobě měly zabudovány předsudky vůči nim (...). Dosud nebyly vytvořeny podmínky pro důstojný a rovnoprávný vztah mezi mužem a ženou.“²¹⁹ Ženy si ještě musely vybojovat uznání společnosti, zejména mužské části společnosti. Avšak vzdělání bylo první krok k lepšímu postavení žen. „Díky širší vzdělanosti byly ženy schopny vychovávat děti rozumněji a starat se lépe o domácnost a o zdraví rodiny.“²²⁰ Strach, že žena bude spíše od rodiny utíkat, nebyl opodstatněný. Pokud ženy chtěly a měly alespoň minimální podporu, pak zvládaly i zaměstnání. Však v první polovině 20. století většina žen dávala stále přednost místu v domácnosti.

²¹⁹ NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 197.

²²⁰ Tamtéž, s. 197.

Povolání versus mateřství

Pro člověka žijícího v 19. století bylo těžké si představit, že by žena dala přednost těžké a špinavé práci, jak byla práce mimo dům prezentována, před povoláním manželky a matky. „*Muži byli ochotni tolerovat tradiční ženská povolání (hospodyně, společnice, vychovatelka etc.) nebo ekonomické aktivity dolních vrstev společnosti (námezdní dělnice). Nad jejich síly však bylo představit si, že by ženy měly přístup do zaměstnání tradičně vykonávaných muži.*“²²¹ Hlavním důvodem byl mimo jiné strach z konkurence a snižování mezd, jelikož ženy byly vděčné za jakoukoliv práci, a proto byly ochotny pracovat za nižší mzdu.

Musíme mít však neustále na paměti, že cílem téměř každé ženy před první světovou válkou bylo provdat se a mít děti, byla to také ekonomická nutnost. Ale liberálně orientované ženy chtěly i možnost dále se vzdělávat a pracovat. Po válce ženy takovou možnost získaly. Získaly také možnost neztvrdit si manželství, protože dokázaly být ekonomicky nezávislé, avšak taková volba většinou znamenala, že zůstaly až do smrti svobodné a byly hanlivě označovány jako „staré panny“.²²² Ženám se po válce naskytly nové pracovní příležitosti, díky možnosti vyššího vzdělání, ale také díky válce samotné. Za války i chvíli po válce, kdy byl nedostatek mužů, musely ženy pracovat na místech, která jim nebyla dříve přístupná. Avšak zejména v 30. letech 20. století, v době hospodářské krize, jsou ženy opět vytlačovány z veřejného života do domácností, protože muži se báli o svou práci. Obzvláště pro vdané ženy nebylo snadné práci najít. Vdanou ženu měl zaopatřit její manžel. Že žena pracovala, bylo běžné spíše v nižších třídách. Pro vyšší třídy představovala práce ženy potupu pro manžela. Ale samozřejmě každá doba má své výjimky.

Katolicky a liberálně orientované ženské časopisy měly odlišný názor na povolání žen. Katolické časopisy se nebránily pracujícím ženám, ale pouze do té doby, než se provdaly. A přijatelná byla jen povolání patřičná pro ženy.²²³ Časopisy

²²¹ MALINSKÁ, Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha 2005, s. 28.

²²² Na rozdíl od staré panny nebyl starý mládenec vnímán úplně negativně. Článek, který se vysmívá „starým pannám“ byl publikován například v *Evě: Realistické šlehy*. *Eva*, 1908, roč. 5, č. 8 a 9, s. 266-268.

²²³ Na počátku 20. století ženy nejčastěji pracovaly v zemědělství, jako služky a dělnice. Postupně, i s rozvojem moderní techniky, se jim otevírala například místa telefonistek v telefonních ústřednách a u telegrafů. Na počátku 20. století pracovaly především v oblasti služeb. Ženy pracovaly na místech

pro pokrokové ženy zase neviděly důvod, proč by žena měla zaměstnání opouštět, pokud ji naplňovalo a nebránilo jí ve starosti o domácnost.²²⁴ Ideální stav podle liberálně orientovaných ženských časopisů měl být, že žena bude naplňovat své dřívější povinnosti a navíc bude moci pracovat, anebo se dále vzdělávat.

Katolické ženské časopisy publikovaly články, jež se vysmívaly tzv. emancipovaným ženám. Jejich autoři i autorky si mysleli, že stejně nakonec každá lituje své volby, ale většinou už je pozdě na to, aby se stala matkou. Typický katolický pohled na pracující ženu, a zároveň i odstrašující příklad ženské emancipace, nám poskytuje povídka publikovaná v *Evě* nazvaná *Definitivum*.²²⁵ Povídka vypráví o mladé slečně Jeně D'Oro, která nastoupila na své první místo jako telefonistka-spojovatelka. Jenu zaučovala slečna Rosa Nautická, která byla již starší a obtloustlá slečna. Rosa v příběhu představuje emancipovanou ženu, která dala přednost práci před sňatkem, avšak později toho litovala. Práce ji totiž nijak nenaplňovala a stala se spíše nutným zlem. „*Vidí, tahle se bude za měsíc vdávat, ukazovala Nautická Jeně hezkou, štíhlou brunetku, pružných forem a jiskrného oka. ,Zde, věřila, nestačí býti dobrou manipulankou pouze s přístroji – routiny ve hře se srdcem také tu někdy zapotřebí. ,Také se odsud vdávají? ptala se Jena jaksí smutně. – ,Jak se to ptá? Ona by tu chtěla zůstat do smrti? – Vdávají se dosti zhusta a jak zuřivě rády!‘ vybuchla Nautická. ,Odhodí emancipaci a cukrujou jak hrdličky. Ve schůzích, to je řečí: ,K čemu nám mužů, nám samostatným, existenčně zajištěným ženám!‘ – Ale přece se každá strojí, a kde jen může přimhouří zamilovaně očko. (...)* Já nebyla jinačí – dnes již je arci jiná – je mi již čtyřicet, tloustnu, jak vidí a krátkozrakýma, vyhaslýma očima již neokouzím nikoho. Neumím vařit než kávu nebo čaj, prát a žehlit se mi nechce a abych si vzala vdovce s dětmi – k tomu mám již potrhané nervy. A tak Pán Bůh s námi! Ať žije emancipace a celibát!“²²⁶ Jena však nenastoupila do práce z důvodu emancipace, ale protože chtěla podpořit svého bratra na studiích práv.²²⁷ Místo jí pomohl najít Emil Roubek, do kterého byla zamilovaná. Jena se těšila, až bude moci přestat pracovat a stane se manželkou, jelikož jí práce

úřednic v pojišťovnách, ve stání správě, v účtárnách. Typické pro ně byla práce v maloobchodě (obzvláště oděvnictví, kosmetika apod.), školství (ale práce jen na dívčích školách) a ošetrovatelství. ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005, s. 203-207.

²²⁴ I v dnešní době má žena někdy pocit, že pokud chce být dokonalá manželka a matka, nemůže být plně oddána své kariéře a naopak. Srovnej HAŠKOVCOVÁ, Helena: *Emancipovaná česká žena – mýtus či skutečnost?* In: *Documenta Pragensia XIII*, 1996, s. 27-30.

²²⁵ HRŮZA, Antonín: *Definitivum. Eva*, 1907, roč. 4, č. 1, s. 12-28.

²²⁶ Tamtéž, s. 16-17.

²²⁷ Typická vlastnost ženy – obětovat se.

neuspokojovala. Nestála o postup v kariéře. „*‘Je mi opravdu milou a radostnou povinností, slečno, že mohu Vám první blahopřáti,‘ podával Dr. Roubek Jeně listinu jmenovací a pravou rukou tiskl lehce její něžnou, chvějící se dlaň. ‚Děkuji,‘ zardívala se Jena a tázavě spočinula svýma krásnýma očima na čistě vyholené tváři milovaného muže, ‚ale nestálo to ani za to; tři neděle ještě a pak vystoupím‘, dodala radostně a v očích jí zablýsklo bujnou rozkoší. ‚A proč, slečno?’ ptal se Roubek překvapen. ‚Já myslil, že v této službě hledáte existenci, samostatnost – , pronášel všecek jaksi pomaten.*“²²⁸ Jena však stála o to, stát se manželkou. Bála se, že dopadne jako Rosa – zatrpklá stará panna, která nebyla schopna najít si manžela. Povídka však končí šťastně. Emil se dovtípil a požádal Jenu o ruku.

Příběhy v katolicky orientovaných časopisech spíše přesvědčovaly ženy o tom, že emancipace – ve smyslu, že zůstanou starými pannami – je něco špatného. Navíc, pokud se taková žena provdala, nemohlo být manželství šťastné a trpěl manžel i děti. Povídka *Besídka*²²⁹ vypráví o negativních důsledcích emancipace. Krátký příběh se odehrává ve vlaku, při rozhovoru dvou žen jedoucích z přednášky pokrokové ženy. Jedna z žen bývala její služka a vypráví druhé nadšené ženě, jaká je ta pokroková žena, která měla přednášku, ve skutečnosti. „*Jsou to pro mě hluché fráze. Krásná slova, ale více nic. (...) Má paní byla mi už dříve známa jako žena emancipovaná, jako vůdkyně pokrokových žen. Těšila jsem se na ni upřímně. Čím více jsem se však těšila, tím větší bylo mé sklamaní...Ve své paní našla jsem sice dobrou učitelku a dámu učenou, ale mizernou matku a ještě mizernější manželku...*“²³⁰ V první polovině 20. století převládal stále názor, že žena není schopna zvládnout povolání a práci doma, a proto byly publikovány „odstrašující“ příběhy takových žen. „*Pro pokrok jsem, pro vzdělání dívek a žen také, ale tak si je nepředstavuji, jak jsem to viděla u oné paní...*“²³¹ Ale jak si to tedy katolické ženy představovaly? Aby se ženy vzdělávaly, ale pouze proto, aby se připravily na své budoucí povolání manželky a matky. Práce doma je přece také práce a nebylo třeba pracovat mimo domov.

Oproti odstrašujícím příběhům pracujících žen staví příběhy, které uctívají manželství a mateřství, jež jsou jediným správným naplněním ženina života spolu s prací v domácnosti. „*Žádnému tvorů není práce tak blízka, jako ženě. Ovšem,*

²²⁸ HRŮZA, Antonín: Definitivum. *Eva*, 1907, roč. 4, č. 1, s. 23.

²²⁹ *Besídka. Eva*, 1906, roč. 3, č. 5, s. 79-80.

²³⁰ Tamtéž, s. 79.

²³¹ Tamtéž, s. 80.

neřídí osudy států, ani vojevůdci nejsou. Novými vynálezi nepřekvapují svět, ale jejich práce v rodině, třeba jen v odlehlé, chudé, horské vesničce, je posvěcena láskou srdce a touhou, by z ní vzešlo požehnání všem, nejenom jednotlivcům.“²³² Ale samozřejmě chápali, že na druhou stranu, některé ženy pracovat musejí, kvůli zvýšení rodinného příjmu. Ale bylo lepší, když si volily povolání vhodná pro ženy jako například služebná nebo telefonistka. Liberálně orientované ženské časopisy nechtěly snížit hodnotu mateřství nebo ženy přesvědčit, že mít rodinu je špatné. I na jejich stránkách nalézáme články, které se věnovaly hodnotě mateřství.²³³

Katoličtí autoři a autorky viděli po první světové válce ženu jako rozervance, který najednou neví, kde začít. „Není ani jednoho veřejného povolání, ani jedné akce veřejné, při níž by nebylo voláno po součinnosti ženy. (...) Literatura zve ženy, aby věnovaly se řešení otázky ženské, politika posílá ženy do života veřejného, aby spolurozhodovaly nad osudem vlasti a národa. Přimysleme si k tomu všemu práce v domácnostech a v rodině, práce spojené s jejich povoláním: ubohá žena, kde máš začít, čeho se máš napřed chopit?“²³⁴ Autorka článku viděla hlavní práci žen v šíření mravního chování, díky čemuž může Republika zdravě vzkvétat. Ale po první světové válce ani katolické časopisy neviděly ženy jen jako matky a manželky. Věnovaly se i ženským povoláním. Katolíci si uvědomovali, že když už nemohli nijak ženám bránit v tom, aby pracovaly, pak to chtěli mít alespoň pod kontrolou.²³⁵ „Volte sobě raději nějaká povolání, nějakou činnost, kterou dokonale ovládnete, věnujte jí všechny svoje síly, vzdejte se jí cele; a když potom láska a manželství život váš korunují, pak dodá to vaší práci jen většího ještě lesku.“²³⁶

V hlavním časopise pokrokových žen, *Ženské revui*, bylo v Rozhledech vymezeno místo i pro ženská povolání. Ženské práci náležely hned dvě rubriky – z počátku jen rubrika Žena v hospodářském vývoji a pak se přidala i rubrika Žena v povoláních. Zde se ženy mohly dočíst o místech vhodných i nevhodných pro ženy, kde a jak pracují ženy v zahraničí a čeho všeho může žena dosáhnout.²³⁷ Liberálně

²³² Žena a práce. *Křesťanská žena*, 1928, roč. 10, č. 6, s. 2.

²³³ Například: Mateřství. *Ženská revue*, 1916, roč. 11, č. 2 a 3, s. 26-27.

²³⁴ BEČIČKOVÁ, Anna: Kde začít? *Moravská žena*, 1920, roč. 1, č. 36, s. 1.

²³⁵ Podobně jako s politikou. Když ženy získaly hlasovací právo, začala je nejvíce využívat lidová strana, protože když už ženy měly právo rozhodovat, je třeba je využít ve svůj prospěch. K tomu dále v kapitole Volební právo pro ženy! A co dál?

²³⁶ Ženská povolání. *Moravská žena*, 1920, roč. 2, č. 11, s. 3.

²³⁷ Zejména v číslech, jež vycházela za války, jsou informace o ženách na postech nepředstavitelných i dnes. Například žena jako topička lokomotivy, zaměstnaná v kovoprůmyslu, kominice atd. Je také zajímavé, že až v roce 1916 se objevily první listonošky.

orientované ženské časopisy také odmítaly jakékoliv námitky proti ženské práci mimo dům. Běžné argumenty byly, že práce odvrací ženy od rodiny, je nebezpečná pro jejich zdraví a snižuje mzdy, protože ženy byly ochotny pracovat za nízké mzdy, čímž snižovaly i mzdy mužů. Na obhajobu nejen politické, ale i sociální rovnosti žen (tzn., že ženy mají stejný nárok jako muži na možnost se vzdělávat v jakémkoliv oboru a posléze pracovat v jakémkoli oboru a mají nárok i na rovné postavení v rodině) s muži bylo v liberálně orientovaných ženských časopisech publikováno bezpočet článků. Jejich autory byli muži i ženy. Tehdejší společnost brala na vědomí zejména články psané muži.²³⁸

Příspěvatelé a příspěvatelky do *Ženské revui* se soustředili i na články týkající se volby povolání pro ženu. Žena měla v případě volby povolání složitější postavení než muž. Záleželo také na rodičích, zda nechají dceru dále studovat, díky čemuž si bude moci volit z širšího spektra povolání. Žena musela brát na uváženou více faktorů než muž. Její povolání ji muselo v případě toho, že se neprovdá, uživit. Zároveň však musela brát v potaz, že jednou bude muset svoje zaměstnání opustit, pokud se stane manželkou a matkou a je samozřejmé, že dobré pracovní místo se opouští hůře než špatné. Jen málo žen mělo štěstí, že mohly po svatbě bez problému dále pracovat. Většinou to bylo jen z ekonomické nutnosti. Problému volby povolání se věnovala Krista Trávníčková v článku na pokračování nazvaném *Volba povolání*.²³⁹ Volba povolání je zajisté důležitým rozhodnutím. Autorka chtěla přesvědčit rodiče, ale i samotné dívky, aby podobné rozhodování nebrali na lehkou váhu. „Často mne až zaráží lehkomyšlnost a lhostejnost, s jakou se rozhoduje o celém životě dívky.“²⁴⁰ S dívkou se většinou ani nemluvalo o budoucnosti, ve smyslu, že se jí nikdo neptal, čím chce být, až bude velká. Předpokládalo se totiž, že je jasné, že bude „maminkou“. Popřípadě po příchodu do školy se vzhledne v paní učitelce a chce se stát „učitelkou“. A rodiče vesměs nevěnovali pozornost dívčiným chvilkovým okouzlením. „(...) ,ale děvče – však se pro ni něco najde; vdá se.‘ (...) Dobře – jest nejvyšším cílem a původním určením ženy život rodinný. Ale – což – když se děvče z různých důvodů neprovdá?“²⁴¹ Dívka, ani její rodiče nemohli

²³⁸ Například: LISEC, Jaroslav: Několik myšlenek k sociálně hospodářské otázce ženské. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 12, s. 140-141.

²³⁹ TRÁVNÍČKOVÁ, Krista: Volba povolání. *Ženská revue*, 1916, roč. 11, č. 6, s. 126-128, č. 7, s. 150-153.

²⁴⁰ Tamtéž, č. 6, s. 126.

²⁴¹ Tamtéž, s. 126-127. Podobné názory můžeme najít již v článku z roku 1905: „Hocha vzděláváme tak, aby sobě za všech okolností sám chleba svého vydělal, dceru pak vedeme pouze a jedině k tomu,

spoléhat, že se provdá a pokud možno dobře. Bylo lépe, když byla dívka schopna se o sebe postarat. Vyučila se řemeslu nebo dále studovala a jednou něčím byla. „A proto tak jako u hochů musí se i u dívky pěstovati od maličkosti vědomí a přesvědčení, že až dospěje, musí stát na vlastních nohou. (...) Jen v řídkých případech volí si dcera – tak jako hoch – určité povolání, mluví se s ní o tom vážně jako o něčem samozřejmém. Před takovými rodiči všecku úctu, ti mohou být a jsou také jisti, že dcery jejich stanou se řádnými, platnými členy lidské společnosti.“²⁴² Zároveň je také nutné naučit dívku vážít si svého povolání a nebrat jej jako přechodnou záležitost či přítěž. Autorka také dále bere v úvahu dívčino společenské postavení. Jiné možnosti má dívka z bohaté rodiny, ze střední vrstvy a jiná dívka z dělnické rodiny, tedy z nejchudších vrstev. Například pro dívky ze středních vrstev byly typické povolání učitelky nebo úřednice. Téměř nepřicházelo v úvahu, že by se dcera úředníka stala švadlenou či kuchařkou.²⁴³ Musíme si také uvědomit, že studia dívek byla drahá. Jestliže rodina neměla dostatek financí a měla více dětí, raději poslala studovat syna než dceru. Dcera měla jít většinou, co nejrychleji pracovat a podpořit tak svého sourozence na studiích.²⁴⁴

Je však pravdou, že v roce 1916 měla již žena více možností. Nemusela se vyučit jen švadlenou nebo věnovat se příbuznému oboru či hned po škole nastoupit jako služka. „Přístupem do nových odvětví umožněno lepší třídění, svobodnější volba povolání.“²⁴⁵ Autorka ženám doporučovala především studium umělecko-průmyslových škol, protože pak se mohly uplatnit jako designérky koberců, tapet, ale také ve zlatnictví, v bižuterii atd. Čalounictví, dekoratérství, košíkářství, kadeřnictví, hodinářství apod. To všechno autorka viděla jako povolání vhodná pro ženy, která jsou zároveň málo obsazená. V článku se také mohly čtenářky dovědět, které školy potřebné vzdělání poskytují.

by se naučila býti spůsobnou a příjemnou a tím se muži zalíbila. Nedosáhne-li pak tím svého zaopatření v manželství, vykazuje společnost lidská o jednu zničenou existenci více. A táž se: Nemá žena stejné spůsobnosti jako muž? Nemají rodiče stejné povinnosti k dceři jako k synovi? Nepřináleží jim také starati se o to, aby dcera pro skutečný život tak byla připravena, by svou existenci sama uhájila, i když z příčin jakýkoli za muže nejde neb jíti nechce?“ LISEC, Jaroslav: Několik myšlenek k sociálně hospodářské otázce ženské. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 12, s. 141.

²⁴² TRÁVNÍČKOVÁ, Krista: Volba povolání. *Ženská revue*, 1916, roč. 11, č. 6, s. 127.

²⁴³ Podobné tendence můžeme vidět i v dnešní společnosti. Většinou, pokud jsou rodiče vysokoškolsky vzdělaní, jdou automaticky na vysokou školu i jejich děti. Rodiče samozřejmě převážně svým dětem nebrání, aby se vyučili, pokud chtějí, ale není jim to milé.

²⁴⁴ Hrdinka příběhu *Definitivum* také pracovala, aby finančně zajistila bratra na studiích práv. HRŮZA, Antonín: *Definitivum*. *Eva*, 1907, roč. 4, č. 1, s. 12.

²⁴⁵ TRÁVNÍČKOVÁ, Krista: Volba povolání. *Ženská revue*, 1916, roč. 11, č. 7, s. 151.

Ve 30. letech 20. století byl aktuální boj za rovná práva zaměstnaných vdaných žen. Jak už jsem se několikrát zmiňovala, zejména pro vdané ženy bylo těžké práci najít. Ve *Věstníku* byl publikován článek, který upozorňoval na nerovné postavení provdaných zaměstnankyň.²⁴⁶ Autorka článku upozorňovala, že i provdané ženy mají právo na zaměstnání. „*Tohoto stupně uvědomění celkově nedosáhly dosud příslušnice strany lidové, když dovedly na schůzi horovati pro „Kinder, Küche, Kirche“ a dost. S nimi na stejné úrovni jsou všichni, kdož vykazují ženu z pracovních oborů, kde stává se nepříjemnou konkurencí mužům. Racionální vedení domácnosti méně početných nezabírá plně mysl vzdělané ženy a proto s právem na vzdělání jde samozřejmě rovnocenné právo na práci, která se stává stejně ženě jako muži cílem a náplní života.*“²⁴⁷ Po první světové válce se otevírají ženám nové možnosti a ony touží po jiných věcech než dřív. S novými možnostmi si ženy uvědomují, že se nemusejí všeho vzdát kvůli rodině a hlavně nemusí chtít rodinu, pokud nechtějí. Žena má větší nároky na náplň svého života. Když válka dovolila ženám větší svobodu a nabídla větší možnosti, bylo těžké se jich najednou vzdát.²⁴⁸ Ale přesto spousta žen dávala přednost pohodlnému povolání ženy v domácnosti.

Ženy se však nerovným podmínkám v zaměstnání, i co se týká mezd, důchodů a dalších jistot, nevyjímaje propouštění, bouřily a sdružovaly se do spolků.²⁴⁹ Panovala také obava, že pokud by bylo běžné, že vdané ženy přijdou o místo, navíc by sňatkem ztratily spoustu sociálních výhod, buď se nebudou chtít vdávat, anebo zase naopak nastane situace jako před válkou – nebude třeba nabízet ženám dobré pracovní místa, když jdou pracovat jen přechodně, než se vdají, a tudíž není třeba nabízet ženám vyšší a kvalitnější vzdělání, když nebudou mít zájem o dobrou práci. Čímž by se ženy vrátily opět na začátek – manželství by bylo ekonomickou nutností a jedinou možností pro ženy přežít, ovšem s tím rozdílem, že

²⁴⁶ DOKOUIPOVÁ, Olga: Moravský zápas žen o rovnoprávnost provdaných zaměstnankyň. *Věstník Zemské organizace pokrokových žen Moravských*, 1933, roč. 1, č. 3, s. 3-4. Podobný článek KUBÍČKOVÁ, M. R.: K situaci veřejných zaměstnankyň. *Věstník Zemské organizace pokrokových žen Moravských*, 1933, roč. 1, č. 6, s. 3-4.

²⁴⁷ DOKOUIPOVÁ, Olga: Moravský zápas žen o rovnoprávnost provdaných zaměstnankyň. *Věstník Zemské organizace pokrokových žen Moravských*, 1933, roč. 1, č. 3, s. 3.

²⁴⁸ „Zatím můžeme konstatovati jeden skutečný úspěch ženské práce: Byly prolomeny odvěké hráze zdánlivých nemožností a padly v niveč námitky o nezpůsobivosti ženy k jakémukoliv druhu lidské práce. (...) Nelze nijak přistoupiti na domněnku některých, že se po válce poměry vrátí do bývalých kolejí a že ženy přenechají dnešní svá místa mužům, které jen přechodně za války zastávaly.“ S. D. T.: Žena v práci. *Ženská revue*, 1918, roč. 13, č. 4, s. 77-81.

²⁴⁹ Například v Brně Akční výbor vdaných zaměstnankyň, Odborové organizace zaměstnankyň atd. DOKOUIPOVÁ, Olga: Moravský zápas žen o rovnoprávnost provdaných zaměstnankyň. *Věstník Zemské organizace pokrokových žen Moravských*, 1933, roč. 1, č. 3, s. 3-4.

by bylo ještě těžší než dříve se dobře vdát. Avšak z hlediska mužů, možná i z hlediska svobodných žen, bylo vytlačení provdaných žen z trhu práce výborné řešení hospodářské krize a s ní spojené nezaměstnanosti, i když dle mého názoru ne příliš efektivní. Podobný názor vyjádřil ve *Věstníku* i František Okáč, který pádnými argumenty vyvrací prospěch propouštění vdaných žen pro společnost, protože i kdyby byly propuštěny všechny zaměstnané vdané ženy, pak by na jejich místa nastoupili opět ženy a samozřejmě takové jednání by bylo nespravedlivé vůči ženám.²⁵⁰

Nejožehavější téma bylo povolání učitelek a s ním spojený celibát. Pokud se učitelka chtěla vdát, musela své zaměstnání opustit. Ženy podle tehdejších představ nebyly schopny zvládnout cizí děti a k tomu vychovávat svoje. Navíc většina učitelek byla vychovávána v kláštrech, tudíž byly vedeny k cudnosti a věřily, že vznešenější život je život staropanenský. Učitelky měly být také bezúhonným vzorem svým žačkám. Však zavedení celibátu bylo hrubé porušení ženských práv.

Celibát měl původně a především funkci „odstrašující“. V 60. a 70. letech 19. století rychle narůstal počet učitelek. Vládní kruhy předpokládaly, že pro učitelskou dráhu se rozhodují zejména dívky, které nebudou mít naději na sňatek, a proto budou potřebovat ekonomické zajištění.²⁵¹ V té době bylo nejpohodlnější se stát učitelkou. Práce ve škole nebyla příliš vyčerpávající a na učitelských ústavech se ženám dostalo poměrně kvalitního vzdělání (samozřejmě, že na soukromých nebo státních ústavech byla úroveň vyšší než na ústavech církevních). Ve srovnání

²⁵⁰ „Široká veřejnost myslí, že vydáním zákona, kterým by se vdané zaměstnankyně odstranily z úřadů, by se uvolnilo velké množství míst pro nezaměstnané muže, ti že by pak byli s to zařídit si vlastní domácnost, velký počet žen došel by tak zaopatření v manželství, tím zase by se zvýšil odbyt různých výrobků při zařizování domácností, zvýšil by se stavební ruch větší poptávkou po volných bytech, obchodní ruch by stoupl o nějaké procento, stát by platil méně na nezaměstnané, ba i nákup surovin a odbyt zboží do ciziny by se zvyšoval atd. Tak jednoduché to ovšem ve skutečnosti není, (...) takže zbývá asi 33.500 v úvahu přicházejících provdaných ženských zaměstnankyň (autor vyčlenil ženy, jež byly živitelkami rodin, protože manžel byl nezaměstnaný či mrtvý, takových žen bylo 35% z provdaných žen). Nezaměstnaných je necelý milion (...) Dejme tomu, že by skutečně vyšel zákon, který by odstranil všech 33.500 provdaných zaměstnankyň výdělečně činných.(...) Důležitější je otázka, kým by bylo obsazeno oněch 33.500 míst. Upozorňuji, že jde o místa převážnou většinou ženská v soukromých podnicích. Pravděpodobně by to zase byly ženy, neboť nikdo nepřinutí soukromého podnikatele, aby na místa, pokud by je zase obsadil, nepřijal zase ženy, neboť ty se musí ve všech oborech, kde jsou činny, spokojit s menší gáží nežli muži. (...)Nehleď k tomu, že by podobný zákon byl nespravedlností vůči ženám, neměl by také pronikavějšího praktického účinku a byl by jen ranou do vody. OKÁČ, František: Vydělečná činnost provdaných ženských zaměstnankyň. *Věstník Zemské organizace pokrokových žen Moravských*, 1936, roč. 4, č. 1, s. 8-9.

²⁵¹ Srovnej NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 111.

s možnostmi, jaké dívka měla na konci 19. století, bylo povolání učitelky vskutku lákavé. Ovšem vyvození závěru, že povolání učitelky si stejně volí ženy, které se nemohou nebo nechtějí vdát, bylo nesmyslné. Celibát byl dále ospravedlňován jako ochrana před muži, kteří touží po penězích ženy, tedy aby si muži nechtěli brát ženy jenom proto, že vydělávají peníze.²⁵² Právě problém celibátu učitelek a argumenty, jež byly snášeny pro a proti, nám umožňují nejlépe na konkrétním příkladu ukázat, jak byla vnímána pracující žena a jak ženy samy vedly vnitřní spor mezi povoláním a mateřstvím.

Boj proti celibátu učitelek nastal hned po jeho zavedení na počátku 20. století.²⁵³ Je zajímavé, že vládní kruhy braly poslušnost učitelek za samozřejmou, a proto učitelky neskládaly žádný slib, že budou celibát dodržovat.²⁵⁴ Nicméně, jak už jsem uvedla, protesty proti celibátu započaly hned po jeho zavedení. Ženské spolky psaly petice, ženské časopisy se zaplnily články, které argumentovaly pro zrušení celibátu. Nejčastější argumenty představovaly tvrzení, že celibát omezuje přirozená lidská práva, neumožňuje ženám se plně rozvinout jako individuality, totiž, že nemohou plnit základní poslání ženy být matkou, navíc, pokud se žena po sňatku má vzdát svého povolání, proč tedy studovala? Celibát se řešil i na půdě parlamentu. „Zůstávají-li učitelky ve svém povolání a zřikají se manželství, ztrácí národ řady inteligentních matek a řady dobře vychovaných a zdatných dětí. Celibát způsobuje, že úřad učitelský u těch matek, jež se provdati chtějí, stává se pouze povoláním přechodným, k němuž se ony ani nesnaží přilnouti celou duší, jak, by to zájem a prospěch žáků vyžadoval: stává se tedy povoláním méněcenným, což škole a výchově nemůže býti na prospěch.“²⁵⁵

Články věnující se problematice celibátu byly publikovány hlavně v *Ženské revui* a její příloze *Učitelka*. Z katolicky orientovaných časopisů to byla *Eva*

²⁵² Srovnej NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 111

²⁵³ „Tak v Čechách § 51. z. z. ze dne 27. ledna 1903 stanoví, že provdání se učitelky má býti pokládáno za dobrovolné vzdání se služby. Na Moravě zaveden celibát učitelek § 14. z. z. ze dne 26. prosince 1904, v němž se praví, že prozatímně a definitivně ustanovené učitelky a definitivní učitelky ručních prací vystoupí provdáním se z úřadu učitelského, při čemž mají dostati odbytné nepřesahující posledního ročního služného. Ve Slezsku konečně stanoven celibát učitelek § 21. z. z. ze dne 6. listopadu 1901, který se však nevztahuje na učitelky ručních prací. Na Slovensku celibátu učitelek není.“ Staženo z http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm, 13. 4. 2009. Žádné petice, ani protesty však vládu nedonutily celibát zrušit. Celibát byl zrušen až roku 1919 po vzniku Československa.

²⁵⁴ Více NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 112.

²⁵⁵ Staženo z http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm, 13. 4. 2009

s přílohou *Katolická učitelka*.²⁵⁶ Jak už jsem mnohokrát uvedla, *Eva* byla výjimkou mezi katolickými časopisy, protože byla ženskou odnoží časopisu katolické moderny *Nový život*. Katolická moderna bojovala za zrušení celibátu i u kněží, proto není divu, že také v *Evě* se objevují články, které podporují snahy o zrušení celibátu učitelek.²⁵⁷

Proti celibátu vystupovala na Moravě zejména Jednota učitelek moravských. Učitelky se téměř jednotně postavily proti celibátu. „*Sedmá zemská konference v r. 1904 prohlásila: „V uvážení, že nesrovnává se s pokrokem země zaváděti nucený coelibát, jenž není ničím jiným než omezováním osobní svobody, jejž nelze ani s hlediska lidského ani národohospodářského ospravedlniti, v uvážení, že obtíže nastalé suplováním v kritické době vdané učitelky dají se jiným uspokojujícím způsobem překlenouti, zemská konference učitelská vyslovuje se proti nucenému coelibátu.*“²⁵⁸ Avšak Jednota katolických učitelek každý rok podávala petici, aby § 14 zrušen nebyl. Argumenty pro celibát uvedla jedna přispěvatelka do *Katolické učitelky* v článku nazvaném *Coelibát učitelek*, z něhož je i předchozí citát. Autorka se vyslovila proti usnesení Jednoty učitelek moravských a snáší tehdejší rozšířené argumenty pro celibát, totiž, že většina dívek by učila jen proto, že učitelské povolání poskytuje možnost ekonomické nezávislosti a ne proto, že mají k vychovatelství a učení vztah. „*Těžko však rozloučiti se s vlastními příjmy a být s každým haléřem odkázána na blahovůli manžela! (...) To je těžká volba a odtud stesk na omezování osobní svobody, odtud ty klamné důkazy, že vdané mají stejné právo jako svobodné.*“²⁵⁹ Žena si zkrátka podle autorky musela zvolit jedno, nebo druhé, ale nemohla mít obojí zároveň. „*Jak to však vypadá v domácnosti, kde muž i žena jsou zaměstnání mimo dům? Kdo tu dbá o pořádek, kdo stará se o šatstvo, prádlo, kdo dovede druhého osvěžit, jsou-li znaveni oba? (...) A stará-li se učitelka svědomitě o domácnost, jak může i svědomitě dbáti o školu?*“²⁶⁰ Na počátku 20. století nebylo myslitelné, že by žena zvládla stejně dobře jak zaměstnání, tak domácnost, anebo

²⁵⁶ *Moravská žena* začala vycházet až po zrušení celibátu, proto k danému problému nenajdeme na stránkách uvedeného časopisu zmínky.

²⁵⁷ „*Mé přesvědčení je, že manželství a mateřství neničí, spíše podporuje tyto tři podmínky (autor má na mysli chuť, nadání a energii k výchově) k řádnému splnění povinností učitelky-vychovatelky. Ba, životem rodinným vychovatelka získá jsouc sama matkou něžnou a milující, dovede spíše porozuměti každému tlukotu srdce dětského, každému zákmítu, gestu, každému úsměvu a slze dětské. (...) Učitelky Moravské chystají novou akci pro zrušení celibátu svého. Věc bude přetřásána na moravském sněmu snad dosti brzy.*“ Celibát učitelek. *Eva*, 1907, roč. 4, č. 1, s. 50.

²⁵⁸ Coelibát učitelek. *Katolická učitelka*, 1911, roč. 1, č. 1 a 2, s. 2-7.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 4.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 4.

dokonce, že by manžel pomohl s domácími pracemi. Představa ženy jako „domácího anděla“ přetrvala až do konce první světové války. Žena měla být neustále veselá a k dispozici manželovi. Nikoho nezajímalo, zda ona má nějaké problémy. Samozřejmě, že pokud žena pracuje, tak potřebuje pomoc od manžela. „*Ale na konec ještě jednou připomínám: ,Nepochopila důležitost svého poslání učitelka, která chce míti v něm vedlejší zaměstnání, co žena a matka. (...)*“²⁶¹ Na uvedený článek se objevují v následujících číslech negativní i pozitivní reakce.²⁶² Oceňuji, že na stránkách *Katolické učitelky* byly uvedeny oba názory a na jejich listech se rozpoutala diskuse.

Pro věřící byla nutná i učitelčina mravní a náboženská bezúhonnost. A proto byl pro ně důležitý argument, že celibát způsobuje mravní úpadek učitelek a nutí je vystupovat z církve.²⁶³ „*Že t. zv. celibát je často příčinou mravní zkázy mnohé učitelky, je známo a snadno pochopitelné, zvláště když prostředí, do něhož mladá učitelka přijde je mravně laxní. (...) Kdyby učitelky – praví se – se provdaly, staly se ženami a matkami, pak většina z nich nejen že by nepropadla směrům protináboženským, nýbrž z vlastní zkušenosti životní čerpala by posilu a podporu pro upevnění se v křesťanském názoru o světě a působila by na děti ve škole ve směru nábožensko-mravním mnohem blahodárněji.*“²⁶⁴

Avšak válka rychle celibát uvolňuje. Nedostatek učitelů se projevil, a proto byly do zaměstnání opět povolány i vdané učitelky. „*Zákon ustupuje tu nutnosti časové a provisorními opatřeními řeší otázku, jejížto tlak opravdovému rozvoji stavu učitelek mocnou je překážkou. Máme pevnou naději, že doba nynější připraví vše ke konečnému spravedlivému rozřešení palčivého paragrafu celibátního.*“²⁶⁵ § 14 byl skutečně po válce zrušen, avšak vdaná žena byla i v jiných zaměstnáních v nevýhodě. Na počátku 20. století bylo pro společnost těžké pochopit, že pracující žena je pro rodinu výhodou. „*Představte si, že jsou časy Libušiny – před vystoupením Chrudošovým ještě, kdy ženy zákony dávají a mezi jinými vynesly by také zákon: ,Muž, jenž se ožení, je nucen zřici se svého povolání!’ On: ,A co by ti ubozí muži pak dělali?’ Ona: ,Většinu těch prací, jež konají ženy v domácnosti.’ On:*

²⁶¹ Celibát učitelek. *Katolická učitelka*, 1911, roč. 1, č. 1 a 2, s. 6.

²⁶² Negativní reakce například: LUX: K otázce celibátu učitelek. *Katolická učitelka*, 1911, roč. 1, č. 4, s. 25-26. Pozitivní reakce například: PODHORSKÁ, A.: K otázce celibátu učitelek! *Katolická učitelka*, 1911, roč. 1, č. 5, s. 33-34.

²⁶³ Argument byl důležitý pro katolické odpůrce celibátu. Pokrokové učitelky daného argumentu nevyužívaly.

²⁶⁴ K otázce celibátu učitelek. *Katolická učitelka*, 1911, roč. 1, č. 4, s. 26.

²⁶⁵ M.: Ke zrušení celibátu. *Učitelka*, 1916, roč. 5, č. 6, s. 141.

„Ty práce jsou málo honorovány; připravíte své muže o daleko značnější příjem, samy proti sobě byste byly.“ Ona: „Tak – teď jste přišel na kořen věci; vmyslete se zase do naší doby – a bude vám jasno, že a jak jste nám § 14. ublížili!“²⁶⁶

Boj žen za uznání jejich práce byl tvrdý. Žena byla pořád považována hlavně za budoucí matku a věřilo se, že její místo je v domácnosti. Také proto byly ženy dosazovány na místa svým způsobem neperspektivní²⁶⁷ (špatně placená a bez možnosti na postup), protože se předpokládalo, že se při první příležitosti vdají a své místo opustí. Ženy pracovaly jako úřednice, ale nikdy jako hlavní úřednice, pracovaly jako telefonistky, ale vždy měl nad nimi dohled muž atd.²⁶⁸

Názor na pracující ženu se po válce mění, avšak není možné, aby názor zakořeněný v lidech několik staletí se změnil za čtyři roky. Na nezávislé, samostatné ženy se stále dívalo skrz prsty. A ani samy ženy netoužily zůstat „starými pannami“. Žena má však více možností a její postavení ve společnosti je liberálnější, volnější, její práce je více uznávána a má více prostoru.

²⁶⁶ Dvě rozmluvy o coelibátě. *Ženská revue*, 1916, roč. 11, č. 7, s. 157.

²⁶⁷ I dnes je žena hůře placena za stejnou práci než muž. Velké rozdíly jde vidět například ve školství.

²⁶⁸ Srovnej ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005, s. 204-208. Že nad ženami musel mít dohled muž je patrné také z povídky *Definitivum*: „*„Tlustý dozorčí úředník, proplešatělý již a všecek jaksi unavený nonchalantně a více snad s pýchou pastýře nad svěřeným mu stádem bezbranných ovcí, chorýma očima obhlížel věnec ženských živůtků různého zabarvení a různých výplní.“* HRŮZA, Antonín: *Definitivum. Eva*, 1907, roč. 4, č. 1, s. 13.

*Volební právo pro ženy! A co dál?*²⁶⁹

Poté, co ženy získaly přístup k lepšímu vzdělání, otevřelo se jim více možností na trhu práce. Dalším krokem byla cesta do parlamentu. Cesta do parlamentu však vedla přes možnost žen volit. Ženy potřebovaly získat aktivní i pasivní volební právo, aby mohly více zasahovat do veřejného života a měnit společnost. Debata o politické rovnoprávnosti žen se nevedla jen na půdě ženských periodik, ale také ve vládních kruzích, v politických stranách a ženských spolcích.

Už v 19. století se ženy začaly zajímat o své právní postavení ve společnosti a snažily se o rovnoprávnější postavení. Nejpozději se rozvinulo úsilí o politickou rovnoprávnost a s ní spojený požadavek na volební právo. Však v oblasti veřejného práva v habsburské monarchii žena nikdy nezískala stejná práva jako muž.²⁷⁰ Problém byl také v tom, že o změnu zákonů týkajících se žen mohly požádat jen ženy.²⁷¹ Záleželo tedy také na ženách, jestli požadavek podílet se na politickém životě vnesou.

Ženy se o politiku začaly zajímat v průběhu 90. let 19. století. Předtím bylo jejich působení ve veřejném životě spojeno převážně s kulturou, osvětou, literaturou a charitou. Ani politické strany až do začátku první světové války nepočítaly se členstvím žen.²⁷² Na Moravě, stejně jako v Čechách, se vytvářelo hnutí za volební právo žen. Za volební právo začaly moravské ženy oficiálně bojovat v roce 1904²⁷³ a o rok později byl založen Výbor pro hlasovací právo žen v čele s Františkou Ferdinandou Plamínkovou. Výbor měl působnost v Čechách i na Moravě.²⁷⁴ Původně byl boj žen spojen s bojem za všeobecné hlasovací právo, a proto se nejvíce článků objevuje v letech 1905-1907. Typické byly petice posílané na Moravský

²⁶⁹ V dané kapitole se nebudu zabývat jen volebním právem a cestou k němu, ale také zájmem časopisů o volby.

²⁷⁰ Více NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 99-115.

²⁷¹ Tamtéž, s. 100.

²⁷² Cesta do politických stran vedla přes možnost sdružování žen – zakládání spolků. Zejména obcházení § 30 rakouského spolkového zákona z listopadu 1867 umožnilo větší iniciativu žen. Více VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla: *Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století*. In: Documenta Pragensia XIII, 1996, s. 294-295. Však o proces zapojování žen do činnosti politických stran nebyl dosud v badatelských kruzích hlubší zájem. Viz MUSILOVÁ, Dana: *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice 2007, s. 15-31.

²⁷³ V Čechách byla patrná aktivita již v 90. letech 19. století.

²⁷⁴ Více například MALINSKÁ, Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha 2005, s. 104-120.

sněm, manifestační a protestní schůze atd.²⁷⁵ Jenomže boj za všeobecné hlasovací právo přinášel sebou základní problematickou otázku – které straně prospěje širší volební základna? Stejná otázka se pak kladla i při požadavku volebního práva pro ženy. Všeobecné hlasovací právo bylo nakonec prosazeno, ale volební právo pro ženy bylo zamítnuto komisí v roce 1906.²⁷⁶ Bylo paradoxní, že nesamostatní a nevdělaní muži jako voliči byli akceptovatelní, ale samostatné a vzdělané ženy nikoliv.²⁷⁷ Neúspěch však dokázal ženy vyburcovat k dalšímu úsilí a autoři a především autorky článků ve své snaze nepolevili.

Nejen volebnímu právu, ale i právnímu postavení žen všeobecně,²⁷⁸ se nejvíce věnovala *Ženská revue*. V rubrice Rozhledy měla opět v každém čísle zajímavé informace týkající se práva. Sloupek se jmenoval Volební hnutí (později Občanská a politická práva žen), informoval nejen o snahách žen na území Čech a Moravy, ale i o úspěších žen v zahraničí. Dále *Ženská revue* vydávala přílohu nazvanou *Právo ženy*. Autoři a autorky se snažili informovat ženy o jejich právech a možnostech, protože většina žen, ale i mužů bylo velmi málo informováno o svých právech a povinnostech.

Z katolických časopisů se boji za volební právo věnoval časopis *Eva*, jelikož *Moravská/Křesťanská žena* vycházela až po vzniku Československa, kdy již ženy volební právo získaly. Neznamená to však, že by se nezajímala o politiku. Právě naopak. *Moravská/Křesťanská žena* propagovala stranu lidovou a v roce voleb byly její stránky vždy pokryty jen zprávami o volbách a výzvami, aby ženy k volbám šly a podpořily jedinou stranu, kterou mohou s čistým svědomím volit, tedy stranu lidovou. Avšak *Eva*, přestože byla výjimkou mezi katolickými časopisy, nepublikovala články podporující volební právo žen. V souvislosti s daným problémem byla stejného názoru jako katolická církev a další organizace a časopisy s ní spojené.

²⁷⁵ „Bude to rok, co prolétla moravskými novinami zpráva, že také moravské ženy podaly sněmu zemskému petici za hlasovací právo žen a návrhy ministerstva na úpravu obč. zákonníka. Pak následoval 1. leden a s ním volební schůze žen v Brně a několik volebních schůzí ženských po venkově.“ Rozhledy po kulturním ženském světě: Hnutí pro volební právo žen na Moravě. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 10, s. 108.

²⁷⁶ Více VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla: *Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století*. In: Documenta Pragensia XIII, 1996, s. 297.

²⁷⁷ Více BOCKOVÁ, Gisela: *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*. Praha 2007, s. 181-191.

²⁷⁸ Velmi sledovaným problémem bylo také poručnictví ženy. Tedy, aby žena mohla být poručnicí svého dítěte, spravovat majetek apod. v případě nepřítomnosti či smrti manžela. Ale daným problémem se ve své práci zabývat nebudu.

Pokrokově orientované ženské časopisy informovaly o všech možných snahách a akcích, které bojovaly za získání volebního práva pro ženy. Uvedený záměr podporovaly i články, které vyvracely argumenty odpůrců a podporovaly argumenty zastánců. Jako vždy i v tomto případě se vytvořily dvě protichůdné strany, jež se snažily získat na svou stranu veřejnost nejrůznějšími zdůvodněními. Důležitou roli hrála také inspirace v zahraničí.²⁷⁹ Autoři a autorky sledovali postupy žen i společenské změny, jež umožnily získání volebního práva pro ženy v jiných zemích. Jednou z hlavních bojovnic za volební právo žen na Moravě byla Zdenka Wiedermannová-Motyčková.²⁸⁰ Možnost úspěchu žen viděla v podpoře vyššího vzdělání, ve výchově chlapců, aby chovali úctu k ženám, a v celkovém rozvoji společnosti. Důležité je dobré ekonomické zázemí, aby šlo více peněz do školství a kultury, čímž by se povznesla společnost a konečně by byla uznána i práva ženy. Je samozřejmé, že ve společnosti, kde jsou těžké životní podmínky, jsou práva celkově omezena, natož aby se někdo zajímal o práva žen.²⁸¹

Wiedermannová také často kritizovala církve a klerikalismus (viz výše). Představovali pro ni překážku na cestě za pokrokem. Avšak církve Wiedermannové její útoky vracela.²⁸² Proti církvi vystupuje i v článku *O volebním právu žen*,²⁸³ který je prepisem jejího vystoupení na manifestační schůzi žen v Praze. „*A co se církve týče, jmenovitě katolické, té ani nenapadlo starati se o občanské svobody mužů, tím méně žen, bytostí to dle ní nečinných, hřích plodících.*“²⁸⁴ Wiedermannová se také snaží podat historický přehled boje za občanskou svobodu, která však měla patřit jenom mužům. „*Tak pevně byla zakořeněna tradice občanského života výlučně mužského, tak hluboce vžit byl názor, že je svoboda jen pro muže a snažení žen že nesmí přesahovati hranice stávajících zvyklostí. (...) Z celého úsilí filosofů a učenců 17., 18. a 19. stol. o stanovení přirozeného práva a rozumu, také ze zápasu*

²⁷⁹ Například: WIEDERMANNOVÁ-MOTYČKOVÁ, Zdenka: Velké vítězství žen v severní Evropě. *Ženská revue*, 1915, roč. 10, č. 2-3, s. 34-37; L. K.: Volební právo žen v Holandsku. *Ženská revue*, 1915, roč. 10, č. 8, 9 a 10, s. 154-155.

²⁸⁰ Zdenka Wiedermannová-Motyčková byla bojovnicí za práva žen všeobecně. Je jednou ze zakladatelek vyššího dívčího školství na Moravě. Byla také autorkou mnoha článků publikovaných v *Ženské revui*. Viz také kapitola Vzdělání pro ženy?

²⁸¹ WIEDERMANNOVÁ-MOTYČKOVÁ, Zdenka: Velké vítězství žen v severní Evropě. *Ženská revue*, 1915, roč. 10, č. 2-3, s. 35-36.

²⁸² Například prostřednictvím katolického tisku *Hlas a Našinec*. Více NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 164-198.

²⁸³ WIEDERMANNOVÁ, Zdenka: O volebním právu žen. *Ženská revue*, 1908, roč. 3, č. 3, s. 74-78.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 75.

*svobodomyšlných bojovníků za občanskou svobodu – nezískaly ženy ničeho (...).*²⁸⁵ Důležitou roli v jejím projevu hraje pojem „rovnost“. Rovnost znamená pokrok, svobodu i spravedlnost. Podle ní byl boj za rovnost na počátku 20. století stejně důležitým bojem jako boj za občanská práva a svobody ve stoletích předchozích.²⁸⁶ Apelovala také na politické strany, aby více bojovaly za volební právo žen a tím je zachránily před vlivem církve, která „*připoutává jich k sobě a cení si ignorovanou práci ženskou.*“²⁸⁷

Odpůrci volebního práva, aktivního i pasivního, pro ženy zdůrazňovali fyzické a psychické rozdíly mezi muži a ženami, které znemožňovaly úplnou rovnost pohlaví. „*Žena totiž má od přirozenosti jiné schopnosti, způsobilosti a náklonnosti než-li muž.*“²⁸⁸ Byly to podobné argumenty, které se opakovaly i při sporu o vzdělání či zaměstnání. Ženě byla vymezena sféra rodiny, a přestože se muži dokázali s postupem času vyrovnat se vzdělanými i s pracujícími ženami, nechtěli ženám dovolit podílet se na moci. Zákony před první světovou válkou stavěly ženy na roveň dětí a duševně nemocných. Společnost považovala touhu žen po podílu na vládě za nepřirozenou, ba přímo nebezpečnou pro společnost.²⁸⁹ Zastánci naopak zdůrazňovali výhody, které přinesou ženy se vstupem do politiky. Ženy by přinesly ženský prvek, tedy jiný úhel pohledu, který by se stal protiváhou mužského pojetí politiky. Ženy se měly stát morálním elementem v politice, respektive jejími strážkyněmi – ženy již dříve bojovaly proti alkoholismu, prostituci a dalším „metlám“ lidstva. Předpokládalo se také, že by byly posly míru a snažily by se zabránit další možné válce. Z počátku byl chápán možný vstup žen do politiky jako zúročení jejich přirozených vlastností.²⁹⁰ Měly učinit svět lepším. „*Nedávno šly volit ženy celé pevniny australské: výsledek byl zvolení nejpokrokovější sněmovny, jaká kdy v Austrálii byla (...)* Že žena ztratí „*pel ženskosti*“, že se „*odcizí rodinnému krbu*“ bude-li se účastnit politického života? *Nebojíme se. Totéž říkalo se, když šlo o vyšší vzdělání ženské vůbec, o účast žen v životě kulturním.*“²⁹¹

²⁸⁵ WIEDERMANNOVÁ, Zdenka: O volebním právu žen. *Ženská revue*, 1908, roč. 3, č. 3, s. 75.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 76.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 78.

²⁸⁸ SPIRAGO, Fr.: O postavení ženy ve společnosti lidské. *Eva*, 1904, roč. 1, č. 6, s. 107.

²⁸⁹ Podobné smýšlení měly i pokrokové ženy starší generace v čele s Eliškou Krásnohorskou. Více MUSILOVÁ, Dana: *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice 2007, s. 15-31.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 28-31.

²⁹¹ K-CKÁ, Marie: Volební právo žen. *Eva*, 1904, roč. 1, č. 8, s. 118-119.

Jenomže, jak už jsem se zmiňovala výše, většinou samy ženy byly proti možnosti volit.²⁹² Autorka článku *Volební právo žen* jej odmítá, protože ženy ještě nejsou připraveny na takovou odpovědnost. Autorka nejprve citovala týdeník *Přehled*, který podporoval získání volebního práva, ale rozhodně s názory týdeníku nesouhlasila. „*Domáhání se žen o volební právo mám za věc zbytečnou, neoprávněnou, a skoro bych řekla škodlivou. (...) Nemyslím, že by národ český byl posílen, kdyby měly ženy účast v politickém světě.*“²⁹³ Sama jako žena zdůrazňovala, že žena má především poslání v domácnosti – v kuchyni, úklid, šití, praní, výchova dětí, starost o manžela. Taková žena nemá čas starat se o politiku, protože její čas je vyplněn posláním matky a manželky. „*Otázky veřejného života mohou projednávat ženy, které jsou volny nebo v dobrých poměrech a snad i tu mohou mít jiného druhu povinnosti než politické, veřejné. Místo pro ženy jest hlavně rodina a nikoli zápas v politickém světě.*“²⁹⁴ Odpůrci volebního práva odmítali argument, že by ženy povznesly politiku na vyšší úroveň a umravnilly muže, spíše naopak, by muži setřeli jejich „pel“ a ženy „utloukli“. Ženy nebyly považovány za zralé na krutý boj, který se odehrává na půdě parlamentu, ani za zralé jít volit, protože nevědí nic o politických stranách, ani jejich programech a mohou být snadno zmanipulovány. Avšak že mohou být stejně zmanipulováni i nezdělaní muži, nikoho nezajímalo. Zavedení všeobecného hlasovacího práva pro muže bylo přijatelné, přestože možnost volit získali i muži, kteří byli mnohdy úplně nezdělaní a neměli žádný přehled o politické scéně a situaci, a tudíž, pokud bychom aplikovali stejný argument, který byl používán proti možnosti hlasovacího práva pro ženy, snadno ovlivnitelní. Jenomže muži byli dle tehdejšího názoru od přirozenosti určeni pro veřejný život, a proto měli i potřebné schopnosti od přirozenosti, kdežto žena nikoliv.²⁹⁵

Shrnutí argumentů obou stran můžeme nalézt v *Ženské revui* z roku 1906, kde je publikován zápis z protestní schůze žen v Praze, která byla reakcí na zamítnutí

²⁹² Nezájem žen o volební právo, byl také jedním z argumentů odpůrců – proč bychom jim nutili něco, co samy nechtějí. Obdobný argument vyvracela například Zdenka Wiedermannová-Motyčková: „*Na důvod, že mnohé ženy nepřejí se volebního práva, je ještě jedna odpověď: Také všichni mužové nestojí o volební právo, neboť je nevykonávali, dokud nebylo volební povinností, a přece nikomu nenapadlo, aby toto nevykonávání práva bylo důvodem právo to odejmouti, muže ony z něho vyloučiti!*“ WIEDERMANNOVÁ, Zdenka: O volebním právu žen. *Ženská revue*, 1908, roč. 3, č. 3, s. 77.

²⁹³ K-CKÁ, Marie: Volební právo žen. *Eva*, 1904, roč. 1, č. 8, s. 118.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 119.

²⁹⁵ Například: SPIRAGO, Fr.: O postavení ženy ve společnosti lidské. *Eva*, 1904, roč. 1, č. 6, s. 107.

volebního práva pro ženy.²⁹⁶ Základní otázky, které si odpůrci kladli, byly: „1. Má žena právo činiti tento nárok? 2. Je schopna činnosti politické? 3. Má zájem o ni?“²⁹⁷ Odpůrci odpovídali na všechny otázky ne, kdežto příznivci se jim snažili jejich urychlené závěry vyvrátit. „1. Jen člověk sobecký a tupý mohl by popíratí právo ženy na hlas při volbách: Žena, jež účastní se zápasu o chléb, jež má povinnosti k státu, má mít i právo politické. 2. O inteligenci žen netřeba mluvit; žádá se od nich mnohem více inteligentnosti v různých oborech; – ostatně zákon nečiní inteligenci podmínkou, dává právo a hlas i analfabetům. 3. Hlásí se o své právo – má tedy o ně zájem; – i má je míti.“²⁹⁸ Jedním z logických argumentů také bylo, že žena jako matka a vychovatelka svých dětí má mít právo rozhodovat o jejich budoucnosti. Má mít také možnost pokusit se změnit společnost tak, aby budoucnost dětí byla lepší, aby měly lepší život. Ženský problém na věc měl do politiky také přivést úvahy nad problémy, které muži předtím neřešili.²⁹⁹

Další reakcí na neúspěšný boj žen za volební právo bylo hledání mezer v zákonech a jejich obcházení. Především obcházení § 30 spolkového zákona, aby se ženy mohly nejen shromažďovat, ale také být členkami politických stran a dostat se na kandidátky. V roce 1908 jako první oznámila Československá sociálně demokratická strana dělnická kandidatury žen, ovšem jenom v obecní rovině.³⁰⁰ O kandidatuře a výsledcích voleb pak pilně informovala *Ženská revue*.³⁰¹

Ženy získaly volební právo se vznikem Československa, respektive s vydáním ústavy v roce 1920. Avšak se získáním volebního práva přišla také odpovědnost. Bylo nutné informovat ženy ještě více, aby se nestaly obětí manipulace. Opět tady hrálo roli vzdělání ženy. Méně vzdělané ženy byly snáze

²⁹⁶ M. T.: Protestní schůze českých žen v Praze vůči vládní předloze volební. *Ženská revue*, 1906, roč. 1, č. 4, s. 251-253.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 251.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 251.

²⁹⁹ Například: HUMPAL-ZEMANOVÁ, J.: Žena v Americe. *Ženské směry*, 1903, roč. 1, č. 1, s. 6-7.

³⁰⁰ Ženy před válkou určitých úspěchů dosáhly, ale nemůžeme mluvit o běžném angažování žen v politice.

³⁰¹ První ženy ve volebním klání byly Karla Máchová a Marie Tůmová, i když nezískaly dostatečný počet hlasů, tak jen jejich účast byla výhrou. Šlo o volby do českého sněmu. Více MALINSKÁ, Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha 2005, s. 104-120. Nebo Sociální politika. *Ženská revue*, 1908, roč. 3, č. 3, s. 89-92. Nebo STRÁNSKÁ, Olga: Po zemských volbách v Čechách. *Ženská revue*, 1908, roč. 3, č. 4, s. 97-99. Další příležitost se ženám naskytl v roce 1912 při doplňovacích volbách do českého zemského sněmu. Tentokrát to byl enormní úspěch, protože kandidátka za stranu Mladočechů Božena Viková-Kunětická byla zvolena. Avšak místodržitel František Thun jí nevydal potřebné osvědčení, aby mohla ve sněmu skutečně působit. Více MUSILOVÁ, Dana: *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice 2007, s. 30-31.

ovlivnitelné, a pokud byly vdané, pak volili stranu jako jejich manželé. Oprávněná obava vycházela také ze strachu, že ženy budou volit jediné klerikální strany, protože většinou byly nábožensky založené a návštěva kostela pro ně byla jednou z mála společenských akcí, kterých se mohly zúčastnit. Proto liberálně orientované ženské časopisy ještě před oficiálním zavedením volebního práva pro ženy upozorňovali na povinnosti, které sebou takové právo nese. V *Ženské revui* informovala o volebním právu Ludmila Konečná v článku *Volební právo žen*.³⁰² Upozorňovala ženy, že s větší svobodou, přichází také větší odpovědnost. „A já se chvěji úzkostí, zda všechny ženy cítí tu ohromnou zodpovědnost, zda ví, že pro všechny budoucí časy v dějinách československého národa bude zaznamenáno, jak jeho ženy poprvé a v nejrozhodnější době pro národ svého velkého práva užily. (...) Nikdy ještě nemělo české voličstvo osud svého národa a státu tak bezpodmínečně ve svých rukách jako v této době, a nikdy ještě nestály ženy před tak odpovědným úkolem, k řešení kterého je povolá za nedlouhou dobu jejich hlasovací právo.“³⁰³

Se získáním volebního práva se na stránky časopisů častěji dostávají informace o politickém dění. Je taktéž chvályhodné, že volbami žily jak katolické, tak liberálně orientované ženské časopisy. Po volbách se objevovaly články, které hodnotily výsledky voleb.³⁰⁴ Po prvních svobodných volbách v Československu vyšel v *Ženské revui* článek nazvaný *Po volbách*,³⁰⁵ který kritizoval především malý počet žen, jež se dostaly do vlády. „Je to zase ten starý, zakořeněný zvyk přezírat ženskou práci a podceňovati ženskou schopnost.“³⁰⁶ Po teoretickém zisku volebního práva a možnosti vstupu do parlamentu musely tedy usilovat i o praktické zavedení.

Moravská/Křesťanská žena se k politice vyjadřovala v rubrice Politické zprávy, kde zpočátku seznamovala ženy s politickými stranami, známými politiky a snažila se dát ženám určitý politický přehled. Články k politice se také často objevovaly i mimo uvedenou rubriku v období voleb. *Moravská/Křesťanská žena* také vyzývala ženy, aby k volbám chodily a užily tak správně svého práva. „Jest velice mnoho žen, které s tímto stavem věcí jsou nespokojeny. (...) Nemají radosti

³⁰² KONEČNÁ, Ludmila: Volební právo žen. *Ženská revue*, 1919, roč. 13, č. 1, s. 8-9.

³⁰³ Tamtéž, s. 9.

³⁰⁴ Například: Po volbách. *Moravská žena*, 1919, roč. 1, č. 6, s. 1;

ZATLOUKALOVÁ-COUFALOVÁ, L.: Po boji. *Věstník Zemské organizace pokrokových žen Moravských*, 1935, roč. 3, č. 3, s. 35-36; KUBÍČKOVÁ, M. R.: Po volbách. *Věstník Zemské organizace pokrokových žen Moravských*, 1935, roč. 3, č. 36-37; Velký radostný úspěch čl. strany lidové ve volbách obecních. *Křesťanská žena*, 1938, roč. 20, č. 24, s. 1.

³⁰⁵ L. U.: Po volbách. *Ženská revue*, 1919, roč. 13, č. 7, s. 145-146.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 145.

z těch práv, které jsou jim zákonem uděleny. (...) Ale co jim to pomůže? Časy se změnilly a s nimi celý stát.“³⁰⁷ Československá strana lidová se chopila příležitosti a rychle změnila názor na ženy a její účast v politice. Když ženy dostaly volební právo, je lepší je mít na své straně. *Moravská/Křesťanská žena* byla časopisem, který měl úzkou vazbu na stranu lidovou. Při volbách byl tisk silným nástrojem propagace a katolické strana jej uměla plně využít.

Katolicky orientované časopisy příliš nepodporovaly volební právo pro ženy, protože, stejně tak jako v případě pracující matky, se báli rozpadu rodinného života. Ani samy ženy nestály o možnost rozhodovat o osudu země. Věřily svým mužům. Avšak když ženy volební právo získaly, lidová strana se chopila příležitosti a snažila se přetáhnout ženy na svou stranu.³⁰⁸ V *Moravské* a později i v *Křesťanské ženě* se objevují články, jež zdůvodňují volbu lidové strany jako jedinou možnou. Například z článku *Koho volit?*³⁰⁹ jasně vyplývá, že jedine československou stranu lidovou. „Všechny politické strany v republice vyvíjejí horečnou agitaci k volbám do N. S., které se mají příštího měsíce konati. Nejzuřivěji vedou si strany socialistické, které přímo diktuji, jak má lid volit. Aby co nejvíce hejlů nachytali na svůj socialistický program, slibují dávno otřepané fráze, „o socialistickém ráji“, „o černém nebezpečí“ atd. (...) Bombastické fráze o svobodě, rovnosti a hospodářském blahobytu, rozplynuly se jako mydlinové bubliny, demokracií surově spohlavkované. (...) Nejsou-li socialistické idee postaveny na mravních zásadách, na zásadách Kristova evangelia, musí nezbytně ztroskotati.“³¹⁰ Československá strana lidová na rozdíl od socialistů plnila své sliby a jejich volební hesla neznamenalala jen fráze. Tak alespoň byla prezentována v katolicky orientovaných časopisech.

V časopise se také čtenářky mohly dozvědět, proč nemohou volit žádné liberální strany. Ale rovněž i jaký je rozdíl mezi liberály a konzervativci. „Které strany u nás jsou „liberální“? Socialisté, národní demokraté, agráři a živnostenská strana. Tyto liberální strany nazývají konservativní stranu potupně stranou „klerikální“. (...) Klerikálem nazývají každého českého katolíka, který plní věrně své povinnosti náboženské, který v životě veřejném i soukromém hájí a zastává křesťanství. Pro českou, křesťanskou ženu není místa v liberálních stranách, ona

³⁰⁷ Žena a politika. *Moravská žena*, 1919, roč. 1, č. 1, s. 5.

³⁰⁸ Před získáním volebního práva se jeho odpůrci obávali, že ženy budou volit jenom lidovou stranu, protože nic kromě kostela a domácnosti neznaly. Taková obava se však nesplnila. I když byla po celou dobu první republiky silnou stranou.

³⁰⁹ Koho volit? *Moravská žena*, 1920, roč. 2, č. 15, s. 1-2.

³¹⁰ Tamtéž, s. 1.

patří do křesťanské, konservativní strany, a tou jest československá strana lidová.“³¹¹ V článku jsou ženy upozorněny i na to, že pokud nebudou volit lidovou stranu, pak se stanou zrádkyněmi svého národa.³¹²

V ženských časopisech se také probírala další hrozící světová válka a následně Mnichov.³¹³

Liberálně-pokrokově orientované ženské časopisy podporovaly a bojovaly za volební právo žen všemi prostředky, které se jim naskýtal. Publikovaly články, přepisovaly prohlášení a projevy, otiskovaly záznamy nebo i celý průběh manifestační schůze. Volební právo pro ně představovalo další krok na cestě za rovným postavením muže a ženy ve společnosti. Po válce, když získaly volební právo, jejich aktivita neustala, protože musely daný fakt prosadit v praxi. Důležité také bylo zastoupení žen přímo v parlamentu a senátu. Katolicky orientované ženské časopisy naopak odmítaly možnost žen volit. Zájem žen o politiku byl pro ně nepřijatelný. Báli se rozpadu rodinného života a hádek v rodině kvůli politice. Však po válce, když ženy právo získaly, se situace mění. Československá strana lidová začala jako první ženy „využívat“. Ženy se angažovaly především v propagandě a ženské katolické časopisy vyzývaly ženy k jediné volbě – volbě lidové strany.

Pro společnost první poloviny 20. století bylo těžké akceptovat akademicky vzdělanou ženu, ale nakonec ji akceptovala. Stejně tak bylo nepochopitelné, že by žena mohla dát přednost kariéře před starostmi o rodinu, že by pracovala na stejných pozicích jako muži. Nakonec však pracovala. Proto se muži báli, že jim ženy vezmou poslední místo, kde měli (a mají) pořád převahu – politiku. Ženám pomohla válka a nikoliv zlepšení a osvětlení společnosti. Práva jim byla dána na papíře, ale vnitřně společnost ženy v politice odmítala. Hlasovací, čili volební právo bylo ještě přijatelné, ale podíl žen na moci přímo v parlamentu byl v rozporu s tisíciletou tradicí. Nejprve bylo třeba, aby se lidé s danou situací vyrovnali vnitřně, přijali ji za svou a ztotožnili se s ní. Nestačilo, aby se s ní ztotožnili jen na venek, protože pak se nikdy teorie nemůže stát praxí.

³¹¹ Politické zprávy. *Moravská žena*, 1919, roč. 1, č. 2, s. 4.

³¹² Články měly vesměs podobný charakter. Například: Š., Františka: Katolické ženy na stráž. *Moravská žena*, 1919, roč. 1, č. 4, s. 1; Ženy do voleb! *Moravská žena*, 1919, roč. 1, č. 5, s. 1; Š., Františka: Obelhali nás! *Moravská žena*, 1919, roč. 1, č. 10, s. 1-2 (uvedený článek byl namířený především proti agrárníkům); Do voleb! *Křesťanská žena*, 1935, roč. 17, č. 18, s. 5-6; Katolické ženy a dívky, napněte všecky síly pro vítězství čs. strany lidové! *Křesťanská žena*, 1935, roč. 17, č. 20, s. 2.

³¹³ Například: Obrázek povelikonoční vnitropolitické situace. *Křesťanská žena*, 1938, roč. 20, č. 17, s. 1-2; Doma i za hranicemi. *Křesťanská žena*, 1938, roč. 20, č. 22, s. 1-2; Československému lidu! *Křesťanská žena*, 1938, roč. 20, č. 42, s. 1.

ZÁVĚR

Ženská problematika nám umožňuje doplnit obraz dějin a pohled na dějiny z hlediska postavení žen ve společnosti, dále nám poskytuje možnost nahlédnout řadu problémů, jež se z jiného pohledu neprojeví naplno.³¹⁴

Ve své práci jsem se snažila o pouhou reflexi postavení žen v první polovině 20. století na Moravě v dobovém ženském tisku. Na základě studia dobových ženských periodik vycházejících na Moravě jsem dospěla k výběru šesti problémů. Tří, jež se týkaly sféry rodiny a tří, jež se týkaly veřejné sféry. Konkrétně ve sféře rodiny jsem zvolila problémy týkající se domácích prací, alkoholismu a manželské rozluky. Z veřejné sféry jsem vybrala témata vzdělání, volba mezi mateřstvím a povoláním a nakonec politika a volební právo žen. Volební právo však nebylo konečnou cestou žen za jejich rovností s muži. Uvedené problémy jsem analyzovala z pohledu liberálně orientovaného a katolického ženského tisku vycházejícího na Moravě a vzájemně je komparovala. Zároveň jsem srovnávala vývoj názorů před a po první světové válce.

Za jisté by bylo zajímavé zkoumat dané problémy z pohledu komunistického ženského tisku, či jak byly uvedené problémy diskutovány na venkově. Přineslo by to další úhel pohledu na společnost první poloviny 20. století. Má práce by mohla být rozšířena o další dílčí problémy, kterým byl v časopisech věnován prostor. Například debata o možnosti potratu, prostituci, válce, působení žen za války, práva žen z pohledu občanského a trestního zákona atd. Zkoumané problémy by mohly být analyzovány také z pohledu činnosti ženských spolků, na základě studia archivních materiálů nebo záznamů debat v parlamentu. Bylo by zajímavé zjistit, zda by se došlo k rozdílným závěrům.

Pohled katolického a liberálně orientovaného ženského tisku na uvedené problémy se lišil. A občas se objevovaly články, jimiž se oba „proudy“ vzájemně napadaly. Například katolický tisk karikuroval emancipovanou ženu jako mužatku, ženu, která utíká od domácí práce a od dětí za naivními ideály. Liberálně orientovaný ženský tisk zase na oplátku nenechal nit suchou na katolické církvi. Je zajímavé, že hlavní kritika nesměřovala vůči křesťanství nebo náboženství, ale vůči klerikálovství a institucionarismu církve.

³¹⁴ PEŠKOVÁ, Jaroslava: *Proč právě ženy?* In: Documenta Pragensia XIII, Praha 1996, s. 13.

V rodinné sféře nebyl tak patrný rozdíl v názorech liberálně orientovaného a katolického tisku, ale přece existoval. Mezi časopisy panovala shoda především v tom, že je třeba zlepšit postavení ženy v rodině. Jenomže katolická periodika viděla řešení v trpělivosti ženy a v její oběti. Liberálně orientované časopisy toužily po změně. Snažily se poukázat na to, že když něco tak je, neznamená, že by to tak mělo být. Katolicky orientované časopisy příliš o změnu neusilovaly. Byly konzervativní. Názory na problémy týkající se veřejné sféry byly markantně odlišné. Nejvíce se lišily v názoru na možnost žen volit. V obou sférách byl pak patrný vývoj názorů před a po první světové válce. Problémy, jež se týkaly rodinné i veřejné sféry, způsoby jejich řešení a vůbec snahy o jejich řešení poukazují na to, že byl zájem o ženskou otázku i o změnu společenského postavení žen.

Nyní se zaměřím na jednotlivé problémy. Diskuze nad statusem domácích prací nebyly tak bouřlivé jako například diskuze nad volebním právem. Časopisy souhlasily především s povznesením statusu domácích prací, aby za ně ženy byly oceňovány a nebyly brány jako samozřejmost. Domácí práce byly společností první poloviny 20. století vnímány jako neproduktivní činnost, která náleží jen ženám. Muži se neslušelo, aby uklízel, pral, žehlil atd. Také v souvislosti s tím se objevují články, které sice považují domácí práce za podřadné pro muže, ale povznášející pro ženu. Domácí práce naplňovaly téměř celý ženin čas, a proto v žádném ženském časopise nechyběly rady pro domácnost, které šetřily čas, peníze, ale i námahu. Svě místo také měly články o domácích spotřebičích, které byly častější až po první světové válce. Hlavní rozdíl mezi časopisy byl, že katolické ženské časopisy se snažily povznášet status domácích prací především proto, aby je ženy vykonávaly rády a nehledaly zábavu mimo dům, kdežto liberálně orientované se snažily ženám ukrátit čas, který domácím pracím věnovaly, aby mohly rozvíjet i svou duševní stránku. Pohled na domácí práce také povznášely hospodyňské školy, které poskytovaly ženám možnost vzdělání v domácím hospodářství, ale i v dějinách a v českém jazyce. Byly prvními odbornými školami pro dívky, které poskytovaly vyšší vzdělání. Jejich smysl upadá po válce, stejně tak upadá i status domácích prací. Ženám se rozšířila nabídka škol i povolání, čímž jsou domácí práce odsunuty na druhou kolej. Pro mnohé ženy se staly spíše nutným zlem.

Alkoholismus byl, je a bude jedním nejrozšířenějších společenských problémů. V časopisech mu byl věnován značný prostor na počátku 20. století. Vlna alkoholismu byla patrná i v 30. letech 20. století v souvislosti s hospodářskou krizí.

V článcích se často objevovalo slovní spojení „žena v boji proti alkoholismu“. Totiž, kdo jiný než ženy měl bojovat proti alkoholismu? Ženy byly vnímány jako strážkyně morálky a bojovnice za lepší společnost, a tudíž i jako bojovnice proti alkoholismu. Katolicky i liberálně orientované ženské časopisy viděly ženy jako „první linii“ v boji proti alkoholismu, ale měly rozdílný názor na způsob boje. Katolicky orientované ženské časopisy viděly ženin boj v její trpělivosti, obětavosti a víře v Boha. Žena měla svou láskou a péčí alkoholika změnit, popřípadě vytvořit takové rodinné prostředí, které by ho drželo doma. Také zodpovídala za morálku svého manžela i svých dětí. Liberálně orientované ženské časopisy se snažily nalézt efektivnější způsoby řešení. Především informovaly o protialkoholních léčebnách a abstinčních spolcích, které alkoholikům pomáhaly k vyléčení. Katolické časopisy poté také informovaly o abstinčních spolcích, v jejichž čele měly stát ženy jako vzory morálky. Objevují se i informace o protialkoholních léčebnách. Boj proti alkoholismu byl důležitý i z hlediska rozmáhajícího se úpadku mládeže. Objevovaly se i články, které upozorňovaly na neblahé důsledky alkoholismu pro děti i pro celou rodinu. Prostřednictvím boje proti alkoholismu se ženě dostávalo více váženosti i zodpovědnosti, což ji posouvalo nahoru po společenském žebříčku.

Manželská rozluka byla velmi ožehavým tématem. Zde se názory časopisů na půdě rodinné sféry rozcházely nejvíce. Pro katolické ženy byla úplná rozluka manželství neakceptovatelná a až do roku 1919 zakázaná zákonem. Znamenala pro ně potupu a mnohdy také konec materiálního zajištění. Manželství bylo před válkou nejschůdnější cestou ekonomického zajištění, protože práce, které mohly ženy vykonávat, byly podřadné a namáhavější. Liberálně orientované ženské časopisy však neviděly důvod, proč by měla být rozluka zakazována, když bylo manželství nešťastné. Navíc, byl povolen rozvod, který znamenal, že manželé už spolu nemají nic společného, nicméně si museli zůstat věrni a nesměli se znovu ženit či vdávat. Katolické časopisy se bály především morálního úpadku, rozpadu rodinného života a tím pádem rozpadu celé společnosti. Jenomže spousta katolíků kvůli nemožnosti rozluky raději z církve vystoupila, což zrovna nevedlo k povznesení morálky. Pádny argument byl také, že žena nebyla po rozvodu dostatečně zajištěna. Pokrokové časopisy rozluku podporovaly především z toho důvodu, že mělo být svobodnou volbou muže i ženy manželství opustit, pokud nefunguje. Ale na druhou stranu neřikaly, že rozluka má být lékem na všechny manželské problémy, měla být až posledním řešením. Snažily se také ukázat způsoby řešení manželské krize a

upozornit na to, že důležitá je především spolupráce manželů a nutnost vzájemného respektu. Po liberalizaci zákona o manželské rozluce v roce 1919 jej využily tisíce párů, které na ni čekaly. Po válce se tedy situace mění. Možnost rozlučky je volnější a je více využívána, avšak názory v katolicky orientovaných ženských časopisech na ni zůstávají stejné. Podle nich žena měla v manželství setrvat, i když bylo násilné.

Diskuze nad problémy vzdělání, povolání a politiky byly bouřlivější a bylo jim věnováno více prostoru. Také proto, že veřejná sféra byla pro ženy cizí a bylo třeba o ní více informovat. Vzdělání žen bylo tématem, které bylo „nejstarší“ a běžné již v 19. století. Katolické i liberálně orientované ženské časopisy podporovaly možnost žen dosáhnout vyššího vzdělání. Ale katolicky orientované časopisy představovaly názory konzervativní části společnosti, nepodporovaly vzdělání žen v oborech pro ně nevhodných. Žena se měla vzdělávat především na hospodyňských školách, aby co nejlépe uskutečnila své poslání – být matkou a manželkou. Liberálně orientované časopisy podporovaly ženské vyšší vzdělání zejména proto, aby se jim tak otevřela možnost širšího uplatnění na trhu práce, mohly být ekonomicky nezávislé a samostatné. V rámci tohoto problému se nejvíce diskutovalo o náboženství na školách a koedukaci, čili smíšeném vyučování. Zde už se názory časopisů rozcházejí. V liberálně orientovaných ženských časopisech se často objevovaly články, které kritizovaly katolickou církev a obviňovaly ji z bránění v pokroku. Katolická církev měla totiž monopol v ženském vzdělávání. To se samozřejmě liberálně orientovaným časopisům nelíbilo, protože církev nevzdělávala dívky vědecky, ani je nepřipravovala pro život. Jen využívala jejich nevědomosti a strachu. Jako protiváha k církevním dívčím školám byla gymnázia a lycea, různé průmyslové a obchodní školy, pokračující kurzy apod. Náboženství ze škol mizí po vzniku ČSR. Proto se v katolických ženských časopisech objevují články, které se snaží veřejnost přesvědčit o tom, že náboženství je na školách nutností. Liberálně orientované časopisy viděly v náboženské výuce omezování práv a svobod, protože ne každý byl katolík a ne každý byl věřící. Koedukace pak představovala krok k rovnosti mezi pohlavími – žena mohla dokázat, že je schopna se vzdělávat stejně jako muž. Přesto dívky, které navštěvovaly gymnázia nebo jiné vyšší školy musely být pravidelně prohlíženy lékařem. Boj za vyšší vzdělání dívek, o něhož se na Moravě zasloužila především Zdenka Wiedermannová-Motyčková, znamenal možnost dalšího společenského postupu ženy. Vzdělané ženy měly větší šanci na získání lepšího místa. Vzdělání žen se také stalo argumentem pro právo žen volit.

Přes všechnu snahu i argumenty, až po válce byly vzdělané a pracující ženy společností přijímány jako fakt.

Jedním z velkých dilemat žen je volba mezi mateřstvím a povoláním. Pro ženy na počátku 20. století muselo být podobné dilema obtížné. Některé neměly jinou možnost než manželství, protože to byla nejjednodušší forma materiálního zabezpečení. Některé ani neuvažovaly o jiném smyslu svého života, než být matkou. Ale málokterá mohla mít obojí – rodinu i zaměstnání. Situace se mění s příchodem války, jelikož bylo nutné, aby ženy pracovaly, protože se najednou staly živitelkami rodin, když manželé odjeli do války. Po válce si však ženy musely znovu tvrdě vybojovat své místo na pracovním trhu, protože v 30. letech 20. století v souvislosti s rozsáhlou nezaměstnaností se vyskytovaly snahy vdaným ženám práci zakázat. Liberálně orientované, ale i katolické ženské časopisy podporovaly pracující ženy, jenomže opět svým způsobem. Články v katolicky orientovaných periodikách naznačovaly, že je přijatelné, aby ženy pracovaly, pokud to bylo nezbytné, avšak poté, co se vdají, mají své zaměstnání opustit. Manželství a mateřství bylo pořád hlavním cílem a posláním žen. Katolicky orientované ženské časopisy publikovaly odstrašující články, které měly ženy přesvědčit, že je lepší se vdát a stát se matkou, než budovat kariéru. Liberálně orientované ženské časopisy nechtěly snižovat význam mateřství, chtěly jen poukázat na to, že ženy zvládnou více věcí najednou. Ženy dle jejich názoru mohly pracovat i být dobrými matkami. Autoři i autorky přispívající do liberálně orientovaných časopisů se snažili ukázat, že některé ženy nemusejí vidět úplné naplnění svého života v roli manželky a matky. Chtějí pracovat, chtějí se vzdělávat a měly by mít takovou možnost volby. Po válce ji získaly, avšak rovné postavení na trhu práce rozhodně nepanovalo. Byly vyhrazené povolání pro ženy, které byly většinou neperspektivní a málo placené, protože se předpokládalo, že se brzy vdají. Ženy byly také vděčné za jakoukoliv práci, proto si nestěžovaly a spokojovaly se s malými platy. Odtud také vzešel strach mužů, že ženy budou snižovat hodnotu práce, budou nechtěnou konkurencí apod.

Volební právo bylo jedním z posledních požadavků žen, avšak s jeho ziskem boj ženského emancipačního hnutí nekončil. Ženy musely ujit ještě dlouhou cestu, aby společnost akceptovala zákony, které ženám udělovaly práva a výsady jako mužům. Společnost si na danou situaci potřebovala nejprve zvyknout. Během jednoho dlouhého století se toho změnilo tolik, kolik se nezměnilo za celá tisíciletí. Boj za volební právo bylo diskutovaným problémem číslo jedna zvláště v letech

1905-1907, kdy vrcholil boj za všeobecné hlasovací právo. Ženy předpokládaly, že se k boji připojí, podpoří ho a získají volební právo také pro sebe. Nakonec však bylo uznáno jen všeobecné hlasovací právo pro muže a ženy si na svou šanci musely počkat až do roku 1920. Liberálně orientované ženské časopisy snášely argumenty pro volební právo a katolické naopak proti. Katolické ženské časopisy se bály především rozpadu rodinného života a hádek kvůli politickým názorům. Přesto po roce 1920 otočily. Když ženy získaly hlasovací právo, začala je lidová strana využívat pro svou propagaci. Ženy se svého úkolu zhostily statečně. Přestože po vzniku ČSR panovalo protináboženské ovzduší, lidová strana patřila po celou dobu mezi silné politické strany. Liberálně orientované ženské časopisy poukazyvaly především na pozitiva, která by přinesl ženský pohled do politiky. Ženy měly také politiku morálně povznést, stát se posly míru apod. Pádným argumentem pro získání volebního práva žen byl paradox, který vznikl se zavedením všeobecného hlasovacího práva – vzdělané a samostatné ženy volit nesměly, ale nevzdělaní a nesamostatní muži směli. Byli tedy více zmanipulovatelní než ženy. Avšak pro tehdejší společnost byl stále více přijatelný negramotný volič-muž než gramotná volička-žena. Ženy mohly po válce vstupovat i do parlamentu a myslely si, že už není za co bojovat. Šok z reality byl tvrdý. Ženy musely ujít ještě dlouhou cestu ke skutečné rovnosti mezi pohlavími.³¹⁵

Po první světové válce se hodně věcí změnilo. Společnost, ale i ženy se musely vyrovnat se vzniklou situací. Žena svým způsobem ztratila identitu. Na scénu vstoupila „nová žena“, která měla před sebou možnost volby a svobodu rozhodování. Nebyla vnímána jako dříve, ale zároveň ještě nebyla akceptovaná. „Nová žena“ nebyla ničím příjemným ani pro většinu mužů, ani pro některé ženy. Po válce se zkrátka ustanovil nový řád nejen ve světě, ale i ve společnosti a v rodině. Po ženách je požadováno, i ženy samy chtějí, aby se vzdělávaly, hledaly kvalitní práci a zároveň měly děti a staraly se o domácnost a o své manžely. Z pohledu našich prababiček a babiček se z ženy stal jakýsi hybrid – žena studující, pracující, rodící, starající se. Rozbil se známý svět dvou sfér. A muži dostali strach, že ženy je ovládnou a postaví k plotnám a samy budou řídit svět.³¹⁶ Myslím si však, že taková

³¹⁵ Cesta dodnes neskončila.

³¹⁶ „Velký strach z žen“, respektive strach ze záměny mužských a ženských rolí, se poprvé objevuje na konci 19. století, kdy emancipované ženy jsou vnímány jako mužatky. „Nový strach z žen“ se poté objevuje v 60. a 70. letech 20. století s rozvojem feminismu. Srovnej HORSKÁ, Pavla: *Ženy v evropských dějinách*. Dějiny a současnost, 6/1994, s. 4-8.

obava je lichá. Ženám nikdy nešlo o nadvládu nad muži, aspoň ne většinu,³¹⁷ ale pouze o to, získat stejné místo ve společnosti, stejné šance a možnosti. Už Masaryk přece připomínal, že ženská otázka je taktéž mužskou otázkou.

Někdy mě napadá, zda by nám nebylo lépe, kdybychom přece jen nechaly muže, aby se o nás starali a my na oplátku o ně pečovaly. Žily bychom v nevědomosti, protože bychom si ani nedovedly představit jaké to je, chtít, mít něco jiného než děti a hodného manžela. Proč tedy naše prababičky bojovaly? Bojovaly za to, aby žena byla úplný člověk. Aby se změnilo její postavení ve společnosti i v rodině, aby s ní zákony nezacházely jako s dětmi nebo nesvéprávnými. Žena by se nikdy nestala úplným člověkem, kdyby se nemohla vzdělávat, pracovat, komunikovat s kým chce, o čem chce, kde chce. Svobodu a možnosti nemusím využít, ale vím, že kdykoliv mohu své rozhodnutí změnit. To je hlavní rozdíl – mám možnost se rozhodnout sama za sebe.³¹⁸

V dnešní době se mluví i o mužské emancipaci,³¹⁹ která je spíše důsledkem smutku mužů, že se jejich postavení nemá kam vyvíjet. Záleží však jen na mužích, jestli se chtějí vyvíjet a pokud ano, kam. Závídí snad něco ženám? Chtějí se malovat, nosit sukně, navštěvovat kosmetické salóny? Chtějí se více podílet na výchově dětí? Chtějí uznání otcovského pudu? Uznání, že žena může bít a týrat muže stejně, jako on může týrat ženu? Pak ať uznají rovné postavení ženy, ať jsou ženy stejně finančně ohodnoceny a získají stejné možnosti. Jejich postavení se může vyvíjet směrem, jímž umožní ženám, aby stanuly vedle nich jako rovní partneři ve společnosti i v rodině. Mohou se více podílet na domácích pracích, podporovat ženy, stejně jako ony podporují je atd. Je nutné poznamenat, že spousta mužů v dnešní společnosti, již přijímá takové hodnoty.

V mé práci šlo o pohled na obraz ženy ve společnosti v době první poloviny 20. století z pohledu katolického a liberálně orientovaného ženského tisku, především však o názory a přístupy k řešení uvedených problémů. Na základě toho jsem analyzovala jejich snahy prosadit ženy do veřejného života a proměnu jejich

³¹⁷ Samozřejmě, že se objevují i radikálnější názory. Například feministické nacionalistky, které sní o ideálním utopickém světě bez mužů. Srovnej HORSKÁ, Pavla: *Ženy v evropských dějinách*. Dějiny a současnost, 6/1994, s. 8.

³¹⁸ Podobná úvaha je rozvinutá v článku HAŠKOVCOVÁ, Helena: *Emancipovaná česká žena – mýtus či skutečnost?* In: Documenta Pragensia XIII, 1996, s. 27-30. Respektive v přednášce Heleny Haškovcové, která v sále vyvolala diskusi a poukázala na velmi citlivý fenomén osamělých úspěšných žen.

³¹⁹ Například: O mužské emancipaci se však mluvilo i v Československu. Emancipace muže. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 9, s. 72-74.

postavení. Řečeno slovy Pavly Horské: „*Je patrně těžké postihnout obecný obraz ženy v tom či onom historickém období jako představit si mužského reprezentanta dané epochy. Tím zajímavější je však hledat skutečnou podobu člověka v dějinách, podobu bezesporu hluboce ovlivněnou okolností, jedná-li se o muže či o ženu.*“³²⁰ Má práce neměla větší ambice, než se pokusit o pouhý odraz společenského postavení žen v první polovině 20. století na Moravě v dobovém ženském tisku, který se orientoval na katolické a liberální ženy.

³²⁰ HORSKÁ, Pavla: *Ženy v evropských dějinách*. Dějiny a současnost, 6/1994, s. 8.

SEZNAM PRAMENŮ, LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Prameny

- *Blesk*. Zábřeh 1934-1937.
- *Domácí krb*. Brno 1900-1910.
- *Eva*. Prostějov/Olomouc 1904-1925. Přílohy: Katolická učitelka, Naše domácnost, Věstník organizační, Orlice.
- *Křesťanská žena*. Brno 1928-1941.
- *Moravská žena*. Brno 1919-1927.
- *Trestní zákon*. Uspořádal Dr. Mojmír Lepař, Praha 1919, 6. upravené vydání.
- *Ústava republiky Československé*. Občanská knihovna, svazek 10. Ministerstvo školství a národní osvěty, Praha 1929.
- *Věstník Zemské organizace pokrokových žen Moravských*. Vyškov 1932-1943.
- *Ženská revue*. Brno 1905-1920. Přílohy: Právo ženy, Učitelka, Žena v umění.
- *Ženské směry*. Kroměříž 1903-1904.

Literatura

- ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005.
- BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělání a dívčí spolky v Praze v 19. století*. Praha 2005.
- BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Československo 1918-1938. Fakta, materiály, reálie*. Olomouc 1994.
- BARTOŠ, Josef: *Noviny jako historický pramen*. In: *Tisk a politické strany*, Olomouc 2001. s. 7-16.
- BEDNÁŘOVÁ, Věra: *České ženské hnutí do roku 1948*. Český časopis historický, 2/1991, s. 232-238.

- BEDNÁŘOVÁ, Věra: *Jak vzniklo dívčí odborné školství na Moravě*. In: *Žena na Moravě*. Brno 1940.
- BEDNÁŘOVÁ, Věra: *Pomoc rodiny T. G. Masaryka brněnskému ženskému hnutí*. Časopis Matice moravské, 1/1998, s. 97-105.
- BOCKOVÁ, Gisela: *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*. Praha 2007.
- BRDEČKOVÁ, Tereza: *Čekání na Libuši. Příštích sto let by měly světu vládnout ženy*. Respekt, č. 41, s. 7-9.
- BUREŠOVÁ, Jana: *Národně politické aktivity českých ženských pokrokových spolků v první polovině 20. století*. In: ACTA UPO, Historica 31-2002, Olomouc 2002, s. 265-276.
- BUREŠOVÁ, Jana: *Počátky veřejné a společensko-politické aktivity liberálně založených žen na Moravě*. In: ACTA UPO, Historica 28-1998, Olomouc 1999, s. 77-91.
- BUREŠOVÁ, Jana: *Politická aktivita katolických žen v letech první Československé republiky*. In: Sborník z konference Politický katolicismus v nástupnických státech rakousko-uherské monarchie v letech 1918-1938, Olomouc 2001, s. 207-215.
- BUREŠOVÁ, Jana: *Postavení žen ve společnosti v první polovině dvacátého století a postoj T. G. Masaryka k dané realitě*. In: Evropanství a T. G. Masaryk, Hodonín 1999, s. 108-117.
- BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc 2001.
- BUREŠOVÁ, Jana: *Sonda do společensko-politických aktivit pokrokových a katolických ženských spolků na Moravě v první polovině 20. století*. In: Studie k sociálním dějinám 6, Kutná Hora – Praha – Opava 2001, s. 202-213.
- BUREŠOVÁ, Jana: *Společensko-politická aktivita a veřejná činnost žen za první Československé republiky (1918-1938)*. In: Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve střední Evropě, II. Díl, Praha 1999, s. 393-400.
- BUREŠOVÁ, Jana: *Společensko-politická aktivita a veřejná činnost žen v období první ČSR*. In: Co ještě nevíme o první Československé republice? Praha 1999, s. 21-25.

- BUREŠOVÁ, Jana: *Tisk ženských spolků za první ČSR 1918-1938*. In: Tisk a politické strany, Olomouc 2001, s. 112-129.
- BUREŠOVÁ, Jana: *Úloha ženských katolických organizací při Československé straně lidové v Československu v letech 1918-1938*. In: Studia Historica Nitriensia VII/1998, Nitra 1998, s. 65-88.
- BUREŠOVÁ, Jana: *Zemská organizace pokrokových žen moravských jako představitelka a pokračovatelka liberalizačních a demokratizačních snah žen na Moravě za první ČSR. Pohled do dvacátých let 20. století*. In: ACTA UPO, Historica 29-2000, Olomouc 2000, s. 143-156.
- ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana: *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do 20. století v zajetí historiografie*. Sborník příspěvků ze IV. pardubického bienále 27. – 28. dubna 2006, Pardubice 2006.
- ČAPKA, František: *Slovník českých a světových dějin*. Brno 1998.
- ČERMÁKOVÁ, Marie – HAVELKOVÁ, Hana: *Úvodem k monotematickému číslu Gender v sociálních vědách a otázky feminismu*. Sociologický časopis, 1/1995, s. 3-5.
- DEYL, Zdeněk: *Sociální vývoj Československa 1918-1938*. Praha 1985.
- DEYL, Zdeněk: *Soupis literatury k sociálním dějinám ČSR 1918-1938*. Praha 1973.
- DEYL, Zdeněk: *Změny v sociální činnosti československého státu 1918-1938*. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století, sv. 10, 1986, s. 242-246.
- DOLEŽAL, Josef: *Politická cesta českého katolicismu 1918-1928*. Praha 1928.
- DUFOUR, Pierre: *Dějiny prostituce*. Praha 1924.
- ELSHTAINOVÁ, Jean Bethke: *Veřejný muž, soukromá žena. Ženy ve společenském a politickém myšlení*. Praha 1999.
- FREIOVÁ, Michaela: *Rozprava o feminismu v českém kontextu*. Střední Evropa, 67/1997, s. 116-126.
- FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Praha 2001.
- GRÉGR, Eduard: *Historie rodiny*. Praha 1996.

- GRONSKÝ, Ján: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. Díl I. (1918-1945). Praha 1997.
- HÁJKOVÁ, Alena: *Ženy proti fašismu*. Praha 1979.
- HANÁKOVÁ, Petra – HECZKOVÁ, Libuše – VĚŠÍNOVÁ, Eva: *V bludném kruhu: mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha 2006.
- HARNA, Josef: *První československá republika – pokus o demokracii ve střední Evropě*. Praha 1990.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena: *Emancipovaná česká žena – mýtus či skutečnost?* In: Documenta Pragensia XIII, 1996, s. 27-30.
- HAUSMAN, J.: *Základy mužského šovinismu*. 5. vyd. Ústí nad Labem 1999.
- HAVELKOVÁ, Hana: *Dimenze „gender“ ve vztahu soukromí a veřejné správy*. Sociologický časopis, 1/1995, s. 25-38.
- HOJDA, Zdeněk: *Hledá se lepší polovina lidstva*. Dějiny a současnost, 6/1994, s. 2-3.
- HORSKÁ, Pavla – FIALOVÁ, Ludmila: *Česká žena očima statistiky za posledních sto let*. Historické listy, 1/1991, s. 8-16.
- HORSKÁ, Pavla – PEŠKOVÁ, Jaroslava: *Rozhovor mezi filozofkou a historičkou o ženské otázce v Čechách*. Filozofický časopis, 5/1992, s. 757-767.
- HORSKÁ, Pavla a kol.: *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha 1990.
- HORSKÁ, Pavla: *K ekonomické aktivitě žen*. Československý časopis historický, 5/1983, s. 711-740.
- HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999.
- HORSKÁ, Pavla: *Tři století feminismu*. Historický obzor, 2/1995, s. 36-40.
- HORSKÁ, Pavla: *Za práva žen*. Dějiny a současnost, 1/1992, s. 27-32.
- HORSKÁ, Pavla: *Ženy v evropských dějinách*. Dějiny a současnost, 6/1994, s. 4-8.
- *Charlotta G. Masaryková. Sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000 v Praze*. Neudorfllová Marie. Praha 2001.

- IGGERS, Wilma A.: *Women of Prague. Ethnic Diversity and Social Change from the Eighteenth Century to the Present*. Oxford 1995.
- JANÁK, Jan: *Spolky v českých zemích do roku 1951*. In: 22. Mikulovské sympozium, Brno 1993, s. 59-93.
- *K novověkým sociálním dějinám českých zemí. II. Z dob rakouských a předlitavských 1848-1918*. Kárník Zdeněk. Praha 1998.
- *K novověkým sociálním dějinám českých zemí. III. Od války k válce. 1914-1939*. Kárník Zdeněk. Praha 1998.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918-1938. Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky 1918-1929*. Praha 2000.
- KLABOUC, Jiří: *Manželství a rodina v minulosti*. Praha 1962.
- KLIMEK, Antonín: *Boj o Hrad. I. Hrad a Pětka (1918-1926)*. Praha 1996.
- KLIMEK, Antonín: *Boj o Hrad. II. Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj ČSR 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví (1926-1935)*. Praha 1998.
- KOLÁŘ, František a kol.: *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938*. Praha 1998.
- KOŘALKA, Jiří: *Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912*. In: Documenta Pragensia XIII, 1996, s. 307-320.
- KROONZ, Claudia: *Mothers in the Fatherland. Women, the family and Nazi Politics*. New York 1986.
- KUBÍČEK, Jaromír: *Český politický tisk na Moravě a ve Slezsku v letech 1918-1938*. Brno 1982.
- KUCHAROVÁ, Věra – ZAMYKALOVÁ, Lenka: *Aktuální otázky postavení žen v ČR*. Praha 1998.
- KVAČEK, Robert: *Nad Evropou zataženo. Československo a Evropa 1933-1937*. Praha 1966.
- LACINA, Vladislav – SLEZÁK, Lubomír: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha 1994.
- LACINA, Vladislav: *Formování československé ekonomiky 1918-1923*. Praha 1990.
- LACINA, Vladislav: *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934*. Praha 1987.

- LACINA, Vladislav: *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*. Praha 2000.
- LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel: *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha 2006.
- LENDEROVÁ, Milena: ...*Bůh nás obdařil malou Pepičkou.*(Několik poznámek o mateřství v Čechách 18. – 19. století.). *Historický obzor*, 11-12/1997, s. 264-268.
- LENDEROVÁ, Milena: *A ptáš se, knížko má...: ženské deníky 19. století*. Praha 2008.
- LENDEROVÁ, Milena: *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha 2002.
- LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha 1999.
- LIPOVETSKY, Gilles: *Říše pomíjivosti: móda a její úděl v moderních společnostech*. Praha 2002.
- LIPOVETSKY, Gilles: *Třetí žena: neměnnost a proměny ženství*. 2. vyd. Praha 2007.
- MACKOVÁ, Marie: *O senátorce Anně Chlebounové*. Ústí nad Orlicí 1998.
- MALINSKÁ, Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha 2005.
- MALÝ, Karel – SIVÁK, Florian: *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do roku 1918*. Praha 1993.
- MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. vyd. Praha 1999.
- MALÝ, Karel: *České právo v minulosti*. Praha 1995.
- MAREK, Pavel – ČERNÝ, Vladimír – LACH, Jiří: *Od katolické moderny k českému církevnímu rozkolu. Nástin života a díla Emila Dlouhého-Pokorného*. Rosice 2000.
- MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Olomouc 2005.
- MAREK, Pavel: *Jsem disgustován...: vzájemná korespondence Sigismunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova*. Olomouc 2002.

- MAREK, Pavel: *K problematice církevního rozkolu v Československu v roce 1920*. Český časopis historický, 1/2001, s. 85-120.
- MAREK, Pavel: *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluz : nástin života a díla vůdčí osobnosti českého katolického modernismu*. Třebíč 1998.
- MAREK, Pavel: *Politicko-organizační aktivity českých městských středních vrstev v letech 1918-1938*. Olomouc 1996.
- MARKOVÁ, Marta: *Portréty českých žen*. Brno 1998.
- MENCL, Vojtěch a kol.: *Křižovatky dějin 20. století*. Praha 1990.
- MENZEL, Marianne: *Dcery Eviny. Příběhy slavných žen*. Praha 1999.
- MIKULOVÁ, Marie: *Žena v právním řádě československém*. Praha 1936.
- MORAVCOVÁ, Dagmar – BĚLINA, Pavel – PEČENKA, Marek: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha 1994.
- MORAVCOVÁ, Mirjam: *Společenská setkání žen. Rituál a konvence ve společenských kontaktech středních vrstev města*. In: Documenta Pragensia XIII, 1996, s. 243-252.
- MORUS, Richard Lewinsohn: *Světové dějiny sexuality I. – III*. Praha 1969.
- MOŽNÝ, Ivo: *Rodina a společnost*. Praha 2006.
- MUSILOVÁ, Dana: *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice 2007.
- *Mýtus a realita vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Editoři Eduard Kubů – Jaroslav Pátek. Praha 2000.
- *Náboženství v českém myšlení. První polovina 20. století*. Sborník z konference. Brno 1993.
- NEDBÁLKOVÁ, Kateřina: *Spoutaná rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznicí*. Praha 2006.
- NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999.
- NEUMANN, Stanislav Kostka: *Dějiny ženy*. Nové doplněné vydání. Praha 1999.
- OATES-INDRUCHOVÁ, Libora: *Dívčí válka s ideologií. (Klasické texty angloamerického feministického myšlení)*. Praha 1998.
- OLIVOVÁ, Věra: *Manipulace s dějinami první republiky*. Praha 1998.

- OLŠOVSKÝ, Rudolf a kol.: *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945*. Praha 1961.
- ORTEGA Y. GASSET, José: *Meditace o ženách a o lásce*. Pelhřimov 1996.
- ORTEGA Y. GASSET, José: *O vlivu ženy na dějiny*. In: Kritický sborník, 1/1992, s. 1-7.
- *Osobnost v politické straně. Sborník z konference konané na FF UP v Olomouci v říjnu 1999*. Olomouc 2000.
- PEŠKOVÁ, Jaroslava: *Proč právě ženy?* In: Documenta Pragensia XIII, 1996, s. 13-20.
- POLIŠENSKÝ, Josef – OSTROVSKÁ, Sylvia: *Velké a malé ženy v dějinách lidstva*. Praha 2000.
- *Postavení žen v České republice a demokratizační procesy v ženském hnutí*. Bastlová Hana. Praha 1997.
- PRŮCHA, Václav: *Sociální struktura československé společnosti v předmnichovském Československu*. Praha 1970.
- ŘÍHA, O.: *Hospodářský a sociálně politický vývoj Československa. 1790-1945*. 2. rozšíř. vyd. Praha 1949.
- SECKÁ, Milena: *Americký klub dam*. In: Český lid, r. 82, 1/1995, s. 55-66.
- SCHOPENHAUER, Arthur: *O ženách*. Zvláštní vydání. Brno 1993.
- SMITH, Bonie G.: *Changing Lives. Women in European History since 1700*. Toronto 1989.
- *Spor o smysl českých dějin 1895 – 1938*. Havelka Miloš. Praha 1995.
- STEWART, Robert: *Myšlenky, které utvářely svět*. Praha 1999.
- ŠIKLOVÁ, Jiřina: *O feminismu, women a gender studiích u nás a na Západě*. In: Documenta Pragensia XIII, 1996, s. 21-26.
- ŠIMŮNKOVÁ, Alena: *Statut, odpovědnost a láska: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti 19. století*. Český časopis historický, 1/1997, s. 55-109.
- *Štyri pohľady do feministickej filozofie*. Bratislava 1994. Filozofia do vrecka, sv. 11.
- TILLY, Louise A. – GURIN, Patricia: *Women, Politics and Change*. Rusell Sage Foundation 1990.

- TILLY, Louise A. – SCOTT, Joan W.: *Women, Work and Family*. Routledge 1987.
- TRAPL, Miloš: *Český politický katolicismus v letech 1921-1929*. In: ACTA UPO, Historica 22, Praha 1983.
- TRAPL, Miloš: *Katolické odborové hnutí v druhé polovině třicátých let zvláště na Moravě*. In: Za jednotu odborů, Praha 1967, s. 205-220.
- TRAPL, Miloš: *Krise českého politického katolicismu v první polovině let třicátých*. In: ACTA UPO, Historica 21, Praha 1981.
- TRAPL, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918-1938*. Praha 1990.
- TRAPL, Miloš: *Politický systém první Československé republiky*. Ostrava 1990.
- TRAPL, Miloš: *Politika českého katolicismu na Moravě 1918-1938*. In: AUPO, Historica XIII, Praha 1968.
- TRAPL, Miloš: *Tisk Československé strany lidové v letech 1918-1938*. In: Tisk a politické strany, Olomouc 2001. s. 89-95.
- UHROVÁ, Eva: *Po nevyšlapaných stezkách. Z dějin ženského hnutí a jeho žurnalistiky do roku 1921*. Hradec Králové 1984.
- UCHALOVÁ, Eva: *Česká móda 1870-1918*. Praha 1982.
- URBAN, Zdeněk: *Příručka k dějinám Československa v letech 1918-1948*. Praha 1959.
- UTRIO, Kaari: *Dcery Eviny. Historie evropské ženy*. Havlíčkův Brod 1994.
- *Velké ženy české*. Doudová Milena, Hanzal Josef. Praha 1997.
- VODRÁŽKA, Mirek: *Esej o politickém harémismu. Kritická zpráva o stavu feminismu v Čechách*. Praha 1999.
- VOJANCOVÁ, Ilona: *Od svatby ke kolíbce*. Pardubice 1995.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla: *Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století*. In: Documenta Pragensia XIII, 1996, s. 291-300.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla: *Jak se žilo za časů Františka Josefa I*. Praha 1996.
- WOLCHIK, Sharon L.: *Czech and Slovak Women and Political Leadership*. Women's History review, 4/1996, s. 525-538.
- WOLLSTONECRAFT, Mary: *Obhajoba práv ženy*. Aspekt, 1/1997, s. 14-23.

- YALOMOVÁ, Marilyn: *Dějiny ňadra. Kulturní a sociální dějiny prsou od starověku až po současnost*. Praha 1999.
- *Z hospodářských a sociálních dějin Československa 1918-1992. Sborník k 80. výročí vzniku ČSR*. Praha 1998.
- *Zakladatelky českého dívčího školství*. Bibliografický leták. Brno 1957.
- ZNEBEJÁNEK, František: *Sociální Hnutí. Teorie, koncepce, představitelé*. Praha 1997.
- *Žena v dějinách Prahy. Sborník z konference Archívu hl. m. Prahy a Nadace pro Gender Studies 1993*. Documenta Pragensia XIII. Praha 1996.

Internetové zdroje

- <http://www.psp.cz> , 15. 1. 2009.
- <http://abonent.lexdata.cz/> , 21. 1. 2009.
- <http://studie.soc.cas.cz/index.php3?lang=cze&shw=227>, 21. 1. 2009.
- http://www.fhs.cuni.cz/gender/o_nas.html, 21. 1. 2009.
- <http://khv.upce.cz/> , 2. 2. 2009.
- <http://www.mlp.cz/cz/offline/perlie/M/101275.htm>, 16. 3. 2009.

Anotace:

Vypracovala: Bc. Lucie Bořutová

Filozofická fakulta, katedra historie

Název: Reflexe proměn společenského postavení žen na Moravě v první polovině 20. století v dobovém ženském tisku.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Počet znaků (včetně mezer): 174 598

Počet znaků (bez mezer): 148 192

Počet titulů použité literatury, pramenů a internetových zdrojů: 159

Klíčová slova: katolický ženský tisk, liberálně orientovaný ženský tisk, domácí práce, alkoholismus, manželská rozluka, vyšší vzdělání žen, povolání versus mateřství, boj za volební právo žen, ženské hnutí, ženská emancipace, liberalismus, konzervatismus, první republika, Morava.

Úkolem mé diplomové práce bylo na základě katolického a liberálně orientovaného dobového ženského tisku analyzovat postavení žen ve společnosti v první polovině 20. století na Moravě. Na základě studia dobového ženského tisku jsem vybrala šest základních problémů týkajících se veřejné a soukromé sféry. Z rodinné, čili soukromé sféry jsem vybrala tři problémy – status domácích prací, boj žen proti alkoholismu a manželská rozluka. Do veřejné sféry jsem zařadila problémy týkající se vzdělání, povolání a politiky, respektive boje žen za volební právo. Po té jsem komparovala názory a způsoby řešení, které byly diskutovány na stránkách katolického a liberálně orientovaného ženského tisku. Naskytl se mi taktéž prostor komparovat vývoj názorů před a po první světové válce.

Resumé:

The theme of my diploma work was reflection of changes of the social position of women in Moravia during the first half of the 20th century in period women's press. I concentrated to catholic and liberal women's press. I picked out six issues, which were connected to family sphere or public sphere. First sphere, there were issues such as housework, alcoholism and troubles with divorces. Second sphere, there were issues such as education of women, jobs for women and politics issues. I compared opinions of catholic and liberal press to these issues. I also compared situation of the social position of women before and after WW I.

Catholic and liberal press disagreed in many ways. Thanks to issues analysis, I got some sort of picture of the social position of women in the first half of the 20th century. Discussion about these issues, gave women a possibility to get higher place in society. Catholic press saw woman such person, which is patient, unselfish, selfsacrificing and her aim in life is to be housewife and mother. On the other hand, liberal press saw woman like human, which has the same rights just like man. They wanted to women can educate themselves, can work, wherever they want and can vote. Catholic press also wanted to women can educated themselves, but just because of to be a great housewives, can work, but just like servants or clerks or get another job which is suitable for women. They didn't want to women can vote. They thought that it could destroyed family and whole society. But after WW I, when women could vote, they tried to influence them to vote catholic part.

Before WW I in Moravia was stronger conservative view of women. After WW I women got equality, but it doesn't mean that there was equality in society. Walk to equality is keep going. But the social position of women was really changed during the first half of the 20th century. They reached the same rights like man. They could educate themselves, get many kinds of jobs and vote. They also could become politician and finally could decide about themselves and about society. Finally could change society.